

**Archeologische begeleiding/opgraving
Antwerpen, Kleine Kauwenberg
“Huis van de student”**

Titel

*Archeologische begeleiding / opgraving
Antwerpen, Kleine Kauwenberg, "Huis van de student" HDVS*

Auteurs

*Niels Janssens, met bijdragen van Olivier Van Remoorter, Sarah Schellens, Nick
Krekelbergh en Sarah De Cleer,*

Opdrachtgever

DCA NV.

Projectnummer

2013-007

Plaats en datum

Gent, 31 Januari 2014

Reeks en nummer

*BAAC Vlaanderen Rapport 101
ISSN 2033-6898*

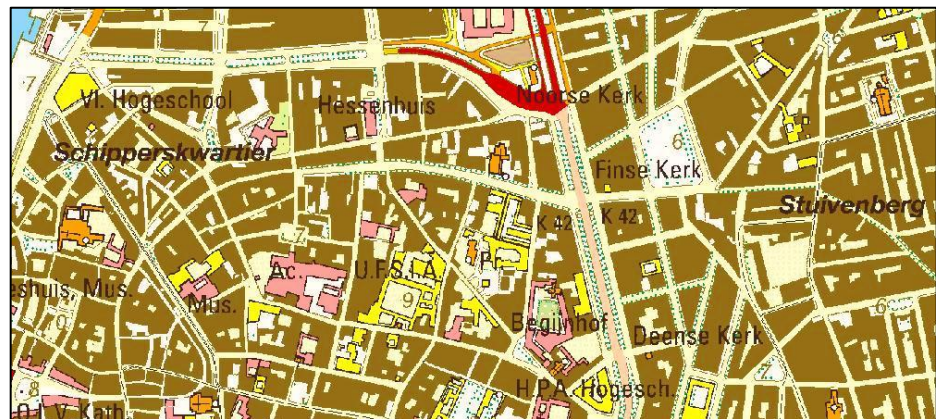
Niets uit deze uitgave mag zonder bronvermelding worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door print-outs, kopieën, of op welke andere manier dan ook.

Technische fiche

Naam site: Antwerpen, Kleine Kauwenberg, "Huis van de student" HDVS

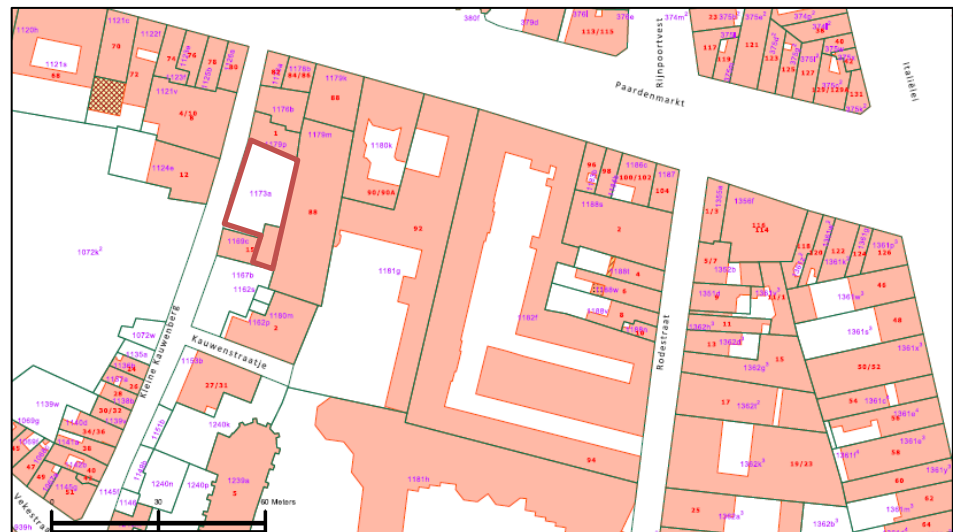
Ligging: Kleine Kauwenberg 15,
Stad Antwerpen
Provincie Antwerpen

Topografische kaart:

Kadaster: Antwerpen, afdeling 2, sectie B

Percelen: 1173 A en 1169 C

Coördinaten:

X= 153052,838	Y= 212731,151 (NO van het terrein)
X= 153039,487	Y= 212736,409 (NW van het terrein)
X= 153045,863	Y= 212699,466 (ZO van het terrein)
X= 153031,978	Y= 212710,766 (ZW van het terrein)

Onderzoek: Archeologische begeleiding / opgraving

<i>Projectcode:</i>	2013-007
<i>Opdrachtgever:</i>	DCA NV Lilsedijk 50 2340 Beerse
<i>Uitvoerder:</i>	BAAC bvba
<i>Vergunningsnummer:</i>	2013/071
<i>Naam aanvrager:</i>	Niels Janssens
<i>Terreinwerk:</i>	Niels Janssens, Inger Woltinge, Vanessa Segers (stagestudent), Olivier van Remoorter, Sarah Schellens
<i>Projectleiding:</i>	Niels Janssens
<i>Verwerking:</i>	Niels Janssens, Sarah Schellens, Olivier van Remoorter, Nick Krekelbergh
<i>Wetenschappelijke begeleiding:</i>	Karen Minsaer (Stad Antwerpen)
<i>Trajectbegeleiding:</i>	Leendert van der Meij (Agentschap Onroerend Erfgoed Antwerpen)
<i>Specialistisch onderzoek:</i>	Analyse van macromonsters door EARTH; restauratie van metalen voorwerpen door BAAC Nederland
<i>Bewaarplaats archief:</i>	BAAC bvba
<i>Grootte projectgebied:</i>	ca. 400 m ²
<i>Grootte onderzochte oppervlakte:</i>	348 m ²
<i>Termijn:</i>	Veldwerk: 7 dagen Uitwerking: dagen
<i>Reden van de ingreep:</i>	Bouw van <i>het huis van de student</i> . Binnen de afgebakende zone zal een nieuwbouw gerealiseerd worden, samen met de renovatie van het beschermde monument. Het plangebied is ca. 400 m ² groot en ligt momenteel deels braak.
<i>Bijzonder voorwaarden:</i>	Opgesteld door het Agentschap Onroerend Erfgoed
<i>Archeologische verwachting:</i>	Het plangebied ligt binnen de 16 ^e -eeuwse omwalling. Op de kaart van Vergilius Bononiensis staan op de locatie van het projectgebied woningen met erven afgebeeld.
<i>Wetenschappelijke vraagstelling:</i>	Het doel van deze archeologische begeleiding / opgraving is een archeologische evaluatie van het terrein. Hierbij moeten minimaal volgende onderzoeksvragen beantwoord worden:

- *Wat is de aard, de verspreiding en de datering van de sporen?*
- *Zijn er structuren te herkennen? Wat is hun aard (functioneel, bewaringstoestand), datering, verspreiding en ruimtelijke samenhang?*
- *Wat is de relatie met het omliggende stedelijke landschap?*

Resultaten:

Bovenop enkele ophogingspakketten, ten vroegste te dateren in de 14de eeuw, werden enkele woningen (of delen ervan) gevonden. Deze waren te dateren aan het begin van de 16de eeuw-17de eeuw. Ook recentere structuren (voornamelijk voor afwatering) uit de 19de-20ste eeuw werden aangetroffen.

Inhoud

Technische fiche.....	3
1. Inleiding.....	1
1.1. Algemeen.....	1
1.2. Doel van het onderzoek.....	2
1.3. Aard van de bedreiging	2
1.4. Opzet van het rapport.....	2
2. Methode.....	3
3. Bodemkundige en archeologische gegevens.....	5
3.1. Bodemkundige gegevens	5
3.2. Beknopte historiek en archeologische gegevens	7
3.2.1. Historische achtergrond.....	7
3.2.2. Cartografische gegevens.....	9
3.2.3. Archeologische gegevens	18
4. Archeologisch onderzoek	20
4.1. Noordelijke deel van het onderzoeksgebied	20
4.1.1. Structuren late middeleeuwen – nieuwe tijd.....	20
4.1.2. Recente structuren	28
4.2. Centrale deel	30
4.2.1. Structuren uit de late middeleeuwen – nieuwe tijd.....	30
4.2.2. Recente structuren	34
4.3. Zuidelijke deel.....	35
4.3.1. Recente structuren	35
4.3.2. Structuren uit de late middeleeuwen-nieuwe tijd.....	39
5. Vondstmateriaal	45
5.1. Aardewerk.....	45
5.1.1. Profielen.....	45
5.1.2. Sporen	46
5.2. Pijpaarden objecten	50
5.3. Metaal	53
5.4. Botmateriaal.....	54
5.5. Archeobotanisch onderzoek	55
6. Conclusie	56
7. Beantwoording onderzoeksvragen	59
8. Bibliografie	60
9. Lijst met figuren.....	63
Samenvatting.....	65
10. Bijlagen	66
10.1. Lijsten	66
10.2. Kaartmateriaal	66

1. Inleiding

1.1. Algemeen

In opdracht van DCA NV heeft BAAC Vlaanderen een archeologische begeleiding / opgraving uitgevoerd op het terrein gelegen aan de Kleine Kauwenberg 15 te Antwerpen (gelegen in de provincie Antwerpen). Binnen het plangebied zal een nieuwbouw, het *huis van de student*, gerealiseerd worden. Hiermee samenhangend is de renovatie van een beschermd monument, aanwezig op het terrein. De nieuwbouw gaat gepaard met graafwerken waardoor het bodemarchief, en dus ook eventuele aanwezige archeologische resten, zal verstoord worden (Figuur 1).

Figuur 1: Situering onderzoeksgebied op luchtfoto¹

In het kader van het 'archeologiedecreet' (decreet van de Vlaamse Regering 30 juni 1993, houdende de bescherming van het archeologisch patrimonium, inclusief de latere wijzigingen) en het uitvoeringsbesluit van de Vlaamse Regering van 20 april 1994, is de eigenaar en gebruiker van gronden waarop zich archeologische waarden bevinden, verplicht deze waarden te behoeden en beschermen voor beschadiging en vernieling. Dit kan door behoud *in situ*, als de waarden ingepast kunnen worden in de plannen, of *ex situ*, wanneer de waarden onomkeerbaar vernietigd worden. Aangezien behoud *in situ* niet mogelijk was, is gekozen voor een archeologische begeleiding/opgraving.

Dit onderzoek werd uitgevoerd van 11 maart 2013 tot en met 15 maart 2013, en op 9, 10 en 12 april van datzelfde jaar. Projectverantwoordelijke was Niels Janssens. Inger Woltinge, Olivier van Remoorter, Sarah Schellens en Vanessa Segers (Stagestudent VUB) werkten mee aan het onderzoek.

Contactpersoon bij de overheid, Agentschap Onroerend Erfgoed Antwerpen, was Leendert van der Meij. Bij de opdrachtgever (DCA NV) was dit Edwin De Preter. Karen Minsaer (Archeologische Dienst Stad Antwerpen) zorgde voor de wetenschappelijke begeleiding.

¹ AGIV 2013a

1.2. ***Doel van het onderzoek***

Het doel van deze archeologische begeleiding / opgraving is een archeologische evaluatie van het terrein. Hierbij moeten minimaal volgende onderzoeksvragen beantwoord worden:

- *Wat is de aard, de verspreiding en de datering van de sporen?*
- *Zijn er structuren te herkennen? Wat is hun aard (functioneel, bewaringstoestand), datering, verspreiding en ruimtelijke samenhang?*
- *Wat is de relatie met het omliggende stedelijke landschap?*

1.3. ***Aard van de bedreiging***

Op de betreffende locatie zal een nieuwbouw gerealiseerd worden (*Het huis van de student*) door DCA NV. Deze bouw gaat gepaard met graafwerken, waardoor het bodemarchief zal verstoord worden, waardoor eventueel aanwezige archeologische restanten dreigen verloren te gaan. Ook de *in situ* bewaring van mogelijke archeologische waarden is hierdoor uitgesloten.

1.4. ***Opzet van het rapport***

Na dit inleidende hoofdstuk wordt de toegepaste methode toegelicht. Vervolgens wordt er stilgestaan bij de bekende bodemkundige en archeologische gegevens betreffende het onderzoeksgebied en haar omgeving. Daarna worden de resultaten van de archeologische begeleiding/opgraving gepresenteerd. Hieruit volgt een synthese van de resultaten.

2. Methode

De oppervlakte van het onderzoeksgebied bedroeg ca. 400 m², waarvan 348 m² werd onderzocht (er werd een veiligheidsmarge aangehouden van ongeveer 0,50m ten opzichte van aanpalende muren). De opdracht bestond uit twee delen, enerzijds een begeleiding van de afgraving op een eerste niveau (ongeveer 0,4m onder een vastgesteld peil)² en anderzijds het archeologisch afgraven van drie diepere putten³.

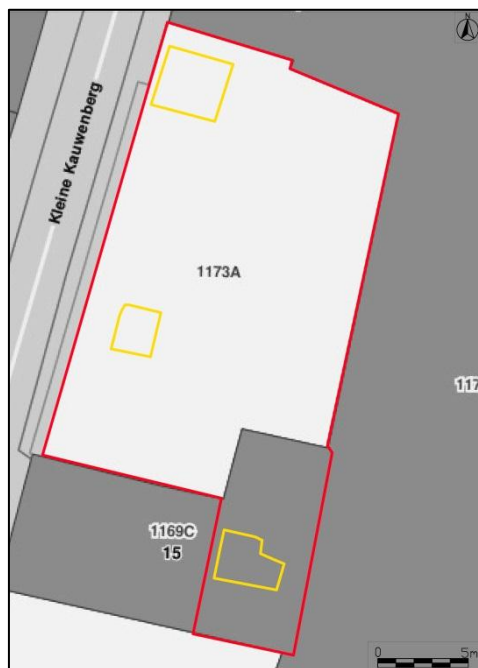
Het afgraven tot het op het eerste niveau gebeurde steeds onder begeleiding van minstens de vergunninghoudende archeoloog (Niels Janssens). Ook de assisterende archeoloog (Inger Woltinge) was hier vaak bij aanwezig.

Er werd zo in de meeste gevallen slechts 1 vlak aangelegd. Echter in het zuidwesten, waar het terrein hoger gelegen was door het hier bij aanvang van het onderzoek nog aanwezige gebouw, diende er drie vlakken aangelegd te worden om alle sporen goed te kunnen documenteren.

Indien er dus tijdens deze graafwerken, uitgevoerd door een kraan van 18 ton met gladde graafbakken van 1,8m en 0,9m, relevante archeologische sporen werden aangetroffen, werden de werken tijdelijk opgeschort om een archeologische registratie mogelijk te maken.

Deze bestond erin de gevonden sporen volledig vrij te leggen, te fotograferen, te beschrijven en in te meten met behulp van een Robotic Total Station (RTS). Gebruik makend van het programma Autocad werden de ingemeten gegevens verwerkt tot een gedetailleerd en overzichtelijk plan.

Van de aangetroffen vloerniveaus werd een verticale foto genomen met verankerde punten (die met behulp van RTS werden ingemeten). Aan de hand van deze foto werden de vloerniveaus ingetekend. Vondsten werden per spoor ingezameld en gelabeld.

Figuur 2: Onderzoeksgebied (rood) met diepere uitgravingen (geel)

Er werd driemaal dieper gegraven dan het eerste niveau, namelijk in het zuidoosten van het onderzoeksgebied, min of meer centraal binnen het gebied, en in het noordwesten ervan. In het zuidoosten werd er een kleiner putje verdiept om een inzicht te verkrijgen in de diepte van een aanwezig ophogingspakket, alsook om te zoeken naar eventueel dieper aanwezige sporen. Hierbij werd ongeveer 1m verdiept en dus ook slechts 1 vlak aangelegd onder het eerste niveau. Het putje in het midden van het onderzoeksgebied werd door middel van drie vlakken volledig stratigrafisch onderzocht, bij de noordwestelijke werkput werden er 4 vlakken geregistreerd. Al deze putten werden aangelegd tot op het te verstoren niveau. In geen van de diepere werkputten werd hierbij de

² Voor de aanleg van een vloerfunderingsplaat

³ Voor het plaatsen van watervergaarbekkens, funderingsbalken

moederbodem in het laatste vlak bereikt. Deze werd echter wel opgezocht door het graven van kleinere putjes binnen de werkputten enerzijds en door boringen anderzijds.

De aan te leggen niveaus werden bepaald door de vergunninghoudende archeoloog. Na het aanleggen van het vlak (dit gebeurde machinaal en laagsgewijs) werden de relevante profielen en het grondvlak opgeschoond met het truweel. Hierbij was er steeds aandacht voor de relatie tussen profiel en grondvlak. Van interessante lagen/sporen werden bulkmonsters genomen. Vondsten werden per spoor bijgehouden en werden zo doende gelabeld. In een later stadium werden deze vondsten gewassen en gedetermineerd.

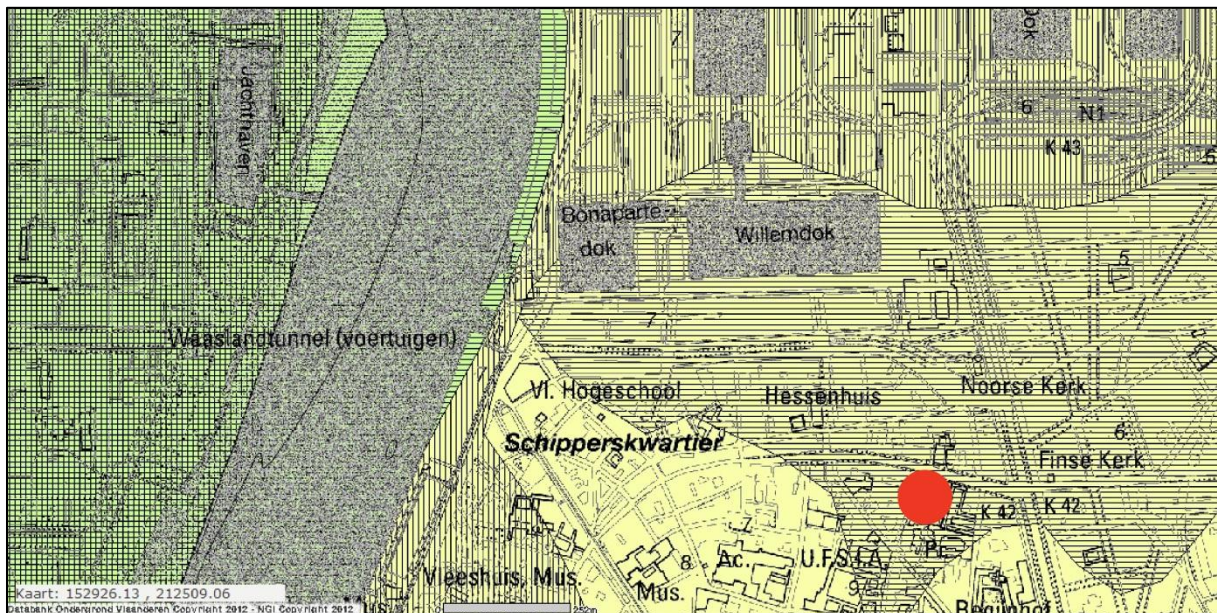
Na het laatste grondvlak te hebben aangelegd en gedocumenteerd werden de relevante profielen nogmaals gefotografeerd, getekend op schaal 1:20 en beschreven.

3. Bodemkundige en archeologische gegevens

3.1. Bodemkundige gegevens⁴

Het plangebied gelegen is in de Scheldevallei en aldus behoort tot de Associatie van de Alluviale Gebieden. Het betreft een relatief heterogene associatie die bestaat uit kleiige, lemige en soms venige gebieden, met plaatselijk ook zandige of grindrijke sedimenten, meestal zonder profielontwikkeling. Tot deze Associatie worden slechts enkele gebieden in Vlaanderen gerekend. Het gaat hierbij om de vlakte van de Schelde, de vlakte van de Moervaart (in het noorden van de provincie Oost-Vlaanderen), de vlakte van de Leie te Ploegsteert, de depressie van de Demer en de Zwarte Beek in het Hageland en de Maas stroomafwaarts van Luik. Het reliëf is er zeer vlak, hoewel er sprake is van diverse vormen van microreliëf gebonden aan het alluviaal afzettingspatroon⁵.

In de alluviale vallei van de Schelde komen, afhankelijk van de morfologische ligging, jongere holocene afzettingen voor. Die zijn gevormd onder getijdenwerking op de rivieren en kunnen beschouwd worden als perimariën. Onder het perimariën pakket komt vrij algemeen oppervlakteveen voor. Daaronder treft men opvullingssedimenten uit het Weichseliaan aan.

Figuur 3: Het plangebied (in rood) op de quartairgeologische kaart.⁶ In de plat gearceerde, gele zone komen fluviale afzettingen uit het Holoceen boven eolische afzettingen uit het Weichseliaan voor. Op grotere diepte bevinden zich fluviale afzettingen uit het Weichseliaan.

Het plangebied zelf bevindt zich in de nabijheid van de samenvloeiing van de Schelde met de Schijn, een zijriviertje ervan dat ontspringt in Westmalle en via Zoersel, Oelegem, Schilde, Wijnegem, Wommelgem en Deurne naar Antwerpen vloeit. De Schijn valt verder stroomopwaarts uiteen in twee stroomgeulen: de Grote Schijn en de Kleine Schijn. De plaats waar de Schijn in de Schelde vloeit is doorheen de geschiedenis meermaals noordwaarts verlegd. Op historische kaarten van Antwerpen uit de eerste helft van de zestiende eeuw mondt de Schijn op ongeveer 200 meter ten noorden van het plangebied uit in de Schelde.

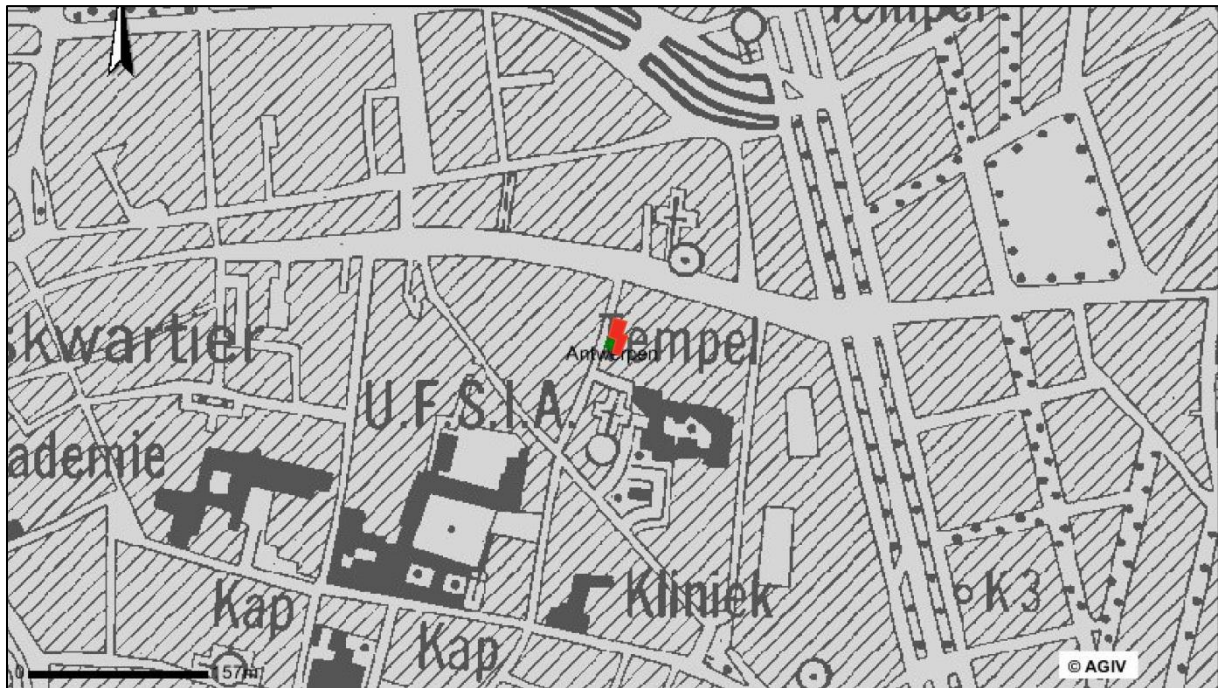
Na de samenvloeiing van de Grote en de Kleine Schijn maakt de Schijn een grote meanderbocht naar het noorden. Het plangebied ligt ten zuiden van de binnenbocht van deze meander. Het gebied binnen deze bocht wordt 't Schijnbroek genoemd. Tegelijk ligt het plangebied zelf in het buitendijkse gebied aan de Scheldeoever. Hierdoor was de omgeving van het plangebied tot de zestiende-eeuwse stadsuitbreiding blootgesteld aan periodieke overstromingen.

⁴ Nick Krekelbergh – BAAC Vlaanderen

⁵ Verheye & Ameryckx, 2007

⁶ DOV 2014a

Op de bodemkaart (Figuur 4) is het plangebied niet gekarteerd wegens de ligging ervan in de bebouwde kom van Antwerpen. Volgens de kwartairgeologische kaart komen in het plangebied *fluviale afzettingen (inclusief organo-chemische en perimariene) afzettingen van het Holoceen en mogelijk het Laat-Glaciaal (Laat-Weichseliaan) (FH)* voor. Hieronder bevinden zich *eolische afzettingen van het Weichselien (Laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holoceen (ELPw) en/of hellingsafzettingen van het quartair (HQ)* voor.⁷ Op nog grotere diepte bevinden zich tenslotte *fluviale afzettingen van het Weichselien (Laat-Pleistoceen) (FLPw)*. Volgens de tertiairgeologische kaart bevindt zich dieper in de ondergrond de Formatie van Lillo, bestaande uit groen tot grijsbruin, weinig glauconiethoudend zand met schelpen aan de basis.⁸ Iets meer naar het westen bevindt zich de Formatie van Kattendijk in de ondergrond, bestaande uit groengrijs tot grijs fijn zand dat glauconiethoudend en plaatselijk ook kleihoudend is.

Figuur 4: Situering onderzoeksgebied op de bodemkaart⁹

⁷ DOV 2014a

⁸ DOV 2014a

⁹ AGIV 2013b

3.2. *Beknopte historiek en archeologische gegevens*

3.2.1. *Historische achtergrond*

Het gebied waarbinnen de Kleine Kauwenberg gelegen was, tussen de stadsvesten van 1250 en de latere Spaanse omwalling, werd naar alle waarschijnlijkheid pas in de 13de en 14de eeuw in ontwikkeling gebracht. De in gebruikname van deze gebieden kaderde in een bredere stadsuitbreiding, die vermoedelijk nopens was omwille van een sterke bevolkingsaan groei in deze periode. Deze bredere stadsuitbreiding, waarvan het idee waarschijnlijk moet gezocht worden bij hertog Jan I van Brabant, is de derde van Antwerpen en is te plaatsen in de periode 1295-1314¹⁰.

Het in gebruik nemen van deze zone betekende echter niet dat ze onmiddellijk werd volgebouwd. Er werden wel verschillende nieuwe verkeersaders aangelegd, met de bijhorende bebouwing, maar deze kaderden nooit binnen een groter urbanisatieplan. Gesloten bouwblokken kwamen dus zelden voor, er moet eerder gedacht worden aan een lintbebouwing langsheen de straten, waardoor er dus nog steeds vele open ruimten waren binnen dit nieuw ontgonnen gebied. Zo bleef ook de Kleine Kauwenberg onbebouwd in de 13de, 14de en zelfs 15de eeuw. De grotere zone gelegen tussen de Paardenmarkt in het noorden, de stadsmuur in het oosten, De Sint Jacobsmarkt in het zuiden en de Kauwenberg in het westen bestonden tot 1516 uit raamhoven, blekerijen en Boomgaarden.

In 1517 opende het stadsbestuur op de terreinen aan de Ossenmarkt, de Lange St.-Annastraat en de Pieter van Hobokenstraat. In 1520 werd de Rodestraat geopend en in 1522 ten slotte de Ossenmarkt zelf, die een nieuw economisch centrum binnen de stad zou vormen. Dat deze uitbreiding niet planmatig werd doorgevoerd is te merken aan de onregelmatige vorm van de Ossenmarkt, die ook slechts werd opgericht na het instellen van enkele nieuwe straten (cf. infra), en bijvoorbeeld het pas een kwarteeuw later aanleggen van de Rozestraat, die de Ossenmarkt met de St-Jacobsmarkt verbond.

Het initiatief voor het bouwen van huizen kwam niet van het stadsbestuur, maar eerder van een groep voor eigen rekening optredende speculanten en ondernemers. Toch bleek dit zeer effectief want tussen 1516 en 1528 werden door slechts 10 ondernemers zo'n 150 nieuwe huizen gebouwd^{11,12}.

Een bron voor de aanwezigheid van huizen in de Kleine Kauwenberg in deze periode zijn de schepenbrieven betreffende de eigendommen van de zusters annunciaten. Het gaat hier in het bijzonder om rentebrieven van eigendommen. Een van de vroegste van deze rentebrieven dateert uit 1530 en vermeldt de verkoop van een rente van 8 carolusgulden op een huis geheten De Croone, met 13 woningen daarbij staand, op de Kleine Kauwenberg door ene Katline Feriers, vrouw van Jorjs van Goorle aan Gommaer Wouters, huidvetter van beroep¹³. Deze vermelding geeft aan dat er in deze periode toch al minstens 14 woningen aanwezig waren in de Kleine Kauwenberg. Ook het historisch kaartmateriaal helpt hierbij (zie verder).

De groeiende woningbouw is als algemeen te beschouwen voor de stad Antwerpen in de 16de eeuw. In deze eeuw was er immers een enorme bevolking aangroei. Met een groei van 47 000 inwoners in het jaar 1496 tot 100 260 inwoners in het jaar 1568 is deze stijging zelfs spectaculair te noemen. Dit zorgde ervoor dat in dezelfde jaartallen het aantal huizen steeg van 6 147 eenheden naar 11 856 eenheden. Dit was mogelijk door de enorme economische groei die Antwerpen in deze periode doormaakte. Daarom wordt deze 16de eeuw ook de gouden eeuw van Antwerpen genoemd.¹⁴

In de 17de en 18de eeuw verandert er vrij weinig, er werden zeer weinig nieuwe woningen bijgebouwd. Deze tendens is, net als de sterke aangroei van huizen in de 16de eeuw, te verklaren door de demografische ontwikkelingen binnen de stad. In de tweede helft van de 16de eeuw was er immers reeds sprake van een achteruitgang van het aantal inwoners en aan het einde van die zelfde eeuw was er zelfs sprake van een catastrofale neergang van de bevolking. Zo slonk het aantal inwoners binnen Antwerpen weer tot 46 120¹⁵. De emigratie vanuit Antwerpen is in vier golven gebeurd, namelijk een in de jaren 1544-1550, een in 1566-1576, nog een in 1583-1589 en een laatste in 1590-1630. Deze vier perioden van emigratie waren in grote mate te verbinden met de godsdienststroeibelen

¹⁰ Inventaris Onroerend Erfgoed 2013a

¹¹ Voet et al. 1978, 103-104

¹² Inventaris Onroerend Erfgoed 2013a

¹³ Felixarchief 2013

¹⁴ Inventaris Onroerend Erfgoed 2013a

¹⁵ Inventaris onroerend erfgoed 2013b

in de 16de eeuw. Ten gevolge van het humanisme en de renaissance werden de traditionele godsdienstbeleving immers meer en meer in vraag getrokken. Nieuwe godsdiensten, meer gericht op een terugkeer naar de basisbeginselen van het katholicisme, ontstonden, zoals het lutheranisme, het anabaptisme en het calvinisme. In de eerste golf van verhuizingen waren het voornamelijk de anabaptisten die nieuwe oorden opzochten. Deze beweging bleef echter vrij beperkt.

De tweede en derde golf zijn onlosmakelijk verbonden met de opkomst van het calvinisme, echter ook economische factoren, zoals het noodjaar 1566 (hongersnood, werktekort) speelden mee. De opkomst van het calvinisme in de lage landen (voornamelijk bij de lagere adel) werd door Filips II, de regerende vorst over deze streken, hard neergeslagen (bvb. inrichting inquisitie). De reactie van de calvinisten liet niet op zich wachten en de 80-jarige oorlog begon.

In 1577 veroverde de calvinisten Antwerpen en richtten er een calvinistische 'Antwerpse republiek' in. Deze republiek was echter geen lang leven beschoren, omstreeks 1584 arriveert Alexander Farnese met zijn leger om orde op zaken te stellen. De belegering van de stad duurt ongeveer een jaar, in augustus 1585 geven de calvinisten zich over. Deze overgave ging uiteraard gepaard met een sterke exodus van calvinisten, maar ook lutheranen en anabaptisten, naar het noorden toe. Ook tijdens de vierde golf vertrokken nog velen naar het noorden omwille van het blijvende oorlogsgeweld van de 80-jarige oorlog¹⁶.

Door de belegering van Antwerpen, wat gepaard ging met het afsluiten van de schelde, kwam Antwerpen in economische moeilijkheden. Dit had uiteraard tot gevolg dat er geen nieuwe woningen dienden bijgebouwd te worden. Wel werden een groot aantal huizen (ca. 2500), binnen de stadsmuren afgebroken of samengevoegd tot grotere woningen¹⁷. In de 17de eeuw werd in de kauwenberg echter wel het breedhuis aangelegd, dat momenteel nog steeds zichtbaar is.

In de 19de en 20ste eeuw is er dan weer sprake van een bevolking aangroei. Het is ook in deze eeuwen dat de meest ingrijpende veranderingen in het stratenpatroon en het stadsuitzicht zich voordoen¹⁸. Hierdoor zijn ook voornamelijk gebouwen uit deze twee eeuwen nog zichtbaar in de Kleine Kauwenberg¹⁹.

Om een duidelijk beeld te verkrijgen van wat er zich exact binnen het onderzoeksgebied heeft bevonden, is het nodig ook enkele grafische bronnen te bekijken, namelijk enkele historische kaarten en tekeningen.

¹⁶ Asaert 2004, 33-42 & Kuipers & Halfwerk 2013, 40,46-50

¹⁷ Inventaris Onroerend Erfgoed 2013a

¹⁸ Inventaris Onroerend Erfgoed 2013a

¹⁹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2013b

3.2.2. Cartografische gegevens

3.2.2.1. 16de eeuw

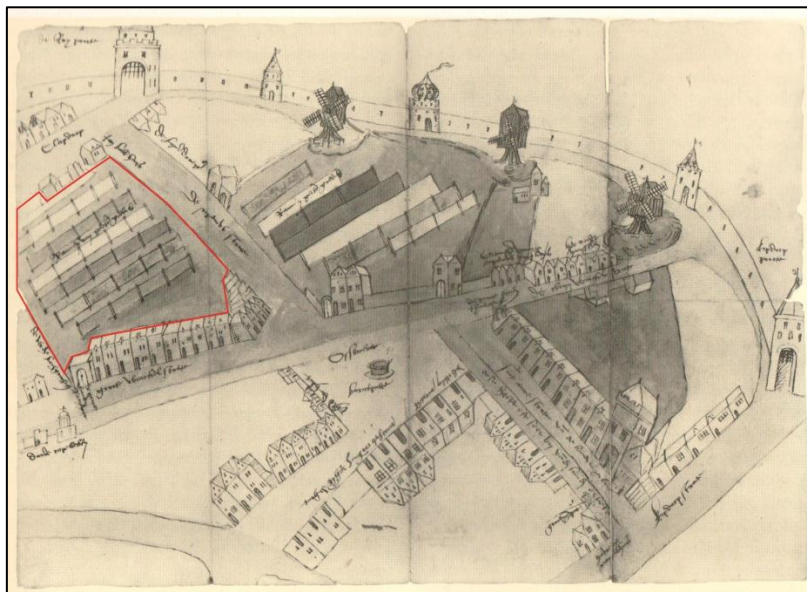
Uit de 16de eeuw werden vier historische kaarten bestudeerd, zijnde ten eerste een tekening van de omgeving van de Ossenmarkt, ten tweede een gravure genaamd 'Antwerpia in brabantia', vermoedelijk van de hand van Horebout, ten derde een kaart van Joannes van Doetechum en ten vierde een van Virgilius Bononiensis.

Tekening omgeving Ossenmarkt 1539 – situatie omstreeks 1525

Deze tekening werd omstreeks 1539 opgemaakt, maar stelt de situatie van midden jaren 20 van de 16de eeuw voor. Op deze kaart is reeds duidelijk de Ossenmarkt, aangelegd in 1522, zichtbaar wat meteen zorgt voor terminus post quem. Ook de Rodestraat, de Lange Winkelstraat, de Paardenmarkt en de Kleine Kauwenberg (deels) zijn zichtbaar.

Wat goed blijkt uit deze kaart is de niet planmatige aanpak van de bebouwing. Zo zijn er nog maar relatief weinig huizen aanwezig in deze periode in dit gedeelte van de stad.

Het ganse bouwblok gelegen tussen de Kleine Kauwenberg (links op de kaart) en de Rodestraat (centraal ongeveer) is zo, behalve aan de zijde van de paardenmarkt en de Lange Winkelstraat, volledig onbebouwd en wordt nog afgebeeld als raamhoven. Indien de vergelijking met de kaart van Horebout (zie verder), gedateerd tussen 1524 en 1528, kan er besloten worden dat (de aanleg van de Ossenmarkt in 1522 indachtig) dat de bebouwing van de Kleine Kauwenberg moet gesitueerd worden tussen 1522 en 1528.

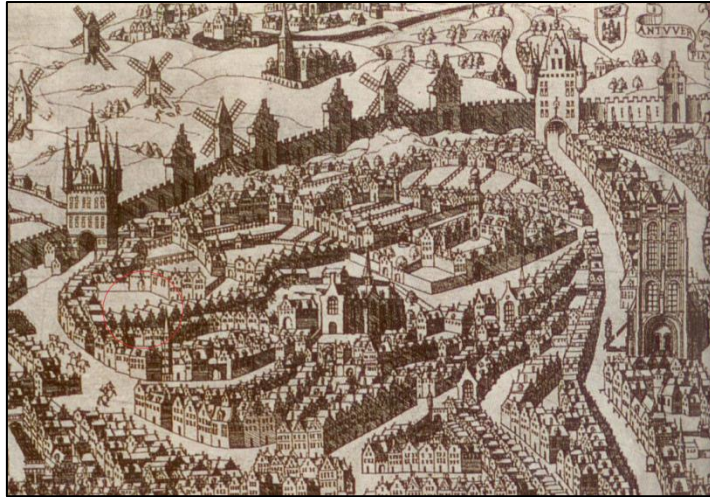

Figuur 5: Tekening omgeving Ossenmarkt 1539²⁰

'Antwerpia in Brabantia' – Horebout (vermoedelijk) (tussen 1524-1528)

Deze kaart dateert net iets later dan de hierboven beschreven tekening. Het is tevens een van de vroegste stadsoverzichten. Op de kaart is zeer duidelijk de paardenmarkt aanwezig en, veel minder duidelijk, de Kleine Kauwenberg (plangebied in rood aangegeven). Aan deze straat zijn nu duidelijk wel huizen gelegen. Op de kaart lijkt het voornamelijk te gaan op smalle huizen met een trapgevel, dit kan echter ook een schematische weergave zijn. De terreinen achter de huizen zijn echter nog steeds onbewerkt, en dienden vermoedelijk nog als raamhoven.

²⁰ Voet et al. 1978, 108

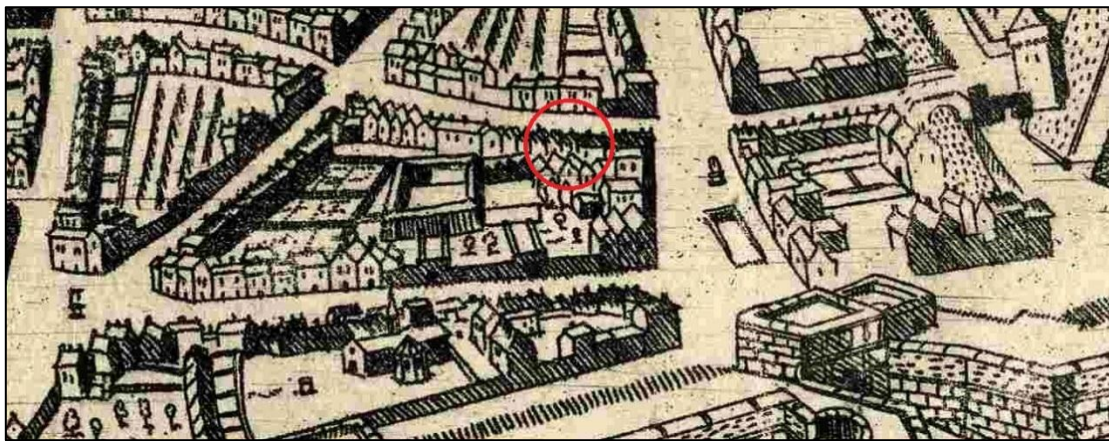

Figuur 6: Stadskaart Antwerpen – Horebout (1524-1528)²¹

‘Antwerpia Civitatis Belgicae toto orbe cogniti et celebrati emporii simulacrum’ – Joannes van Doetechum (kopie van Hiëronymus Cock) (ca. 1558)

Een derde kaart waarop het onderzoeksgebied voldoende gedetailleerd werd afgebeeld is deze gemaakt door Joannes van Doetechum uit 1558. Het gaat hier om een kopie van een originele kaart opgemaakt door Hiëronymus Cock in 1557. Op deze kaart zijn binnen het onderzoeksgebied verschillende smalle huisjes afgebeeld. Ze zijn echter slechts zeer schematisch getekend, waardoor er niet veel kan gezegd worden over hun uitzicht. Ook over de achtererven van deze huizen kan er niets gezegd worden, deze werden niet afgebeeld.

Alle grote straten, gelegen rond het gebied zijn wel weergegeven (Grote Kauwenberg, Kleine Kauwenberg, Vekestraat/Lange Winkelstraat, Paardenmarkt, Rodestraat). Opvallend is de afwezigheid van het Kauwenstraatje, voor 1843 ook wel Kauwensteeg genoemd.

Figuur 7: Stadskaart Antwerpen – Joannes van Doetechum (1558)²²

‘Zicht op Antwerpen’ - Virgilius Bononiensis (1565)

Virgilius / Vergilius Bononiensis / Boloniensis, was waarschijnlijk een Italiaan die vanuit Bologna naar de rijke handelsmetropool Antwerpen was gekomen. De Antwerpse drukker Gillis Coppens van Diest zorgde in september 1565 voor de druk van dit plan. De tekst met de beschrijving van Antwerpen in de cartouche werd opgesteld door Cornelius Grapheus²³.

²¹ Tijs 1993, 436

²² Digitale bibliotheek van de koninklijke bibliotheek van België 2013a

²³ Museum Plantin-Moretus 2013

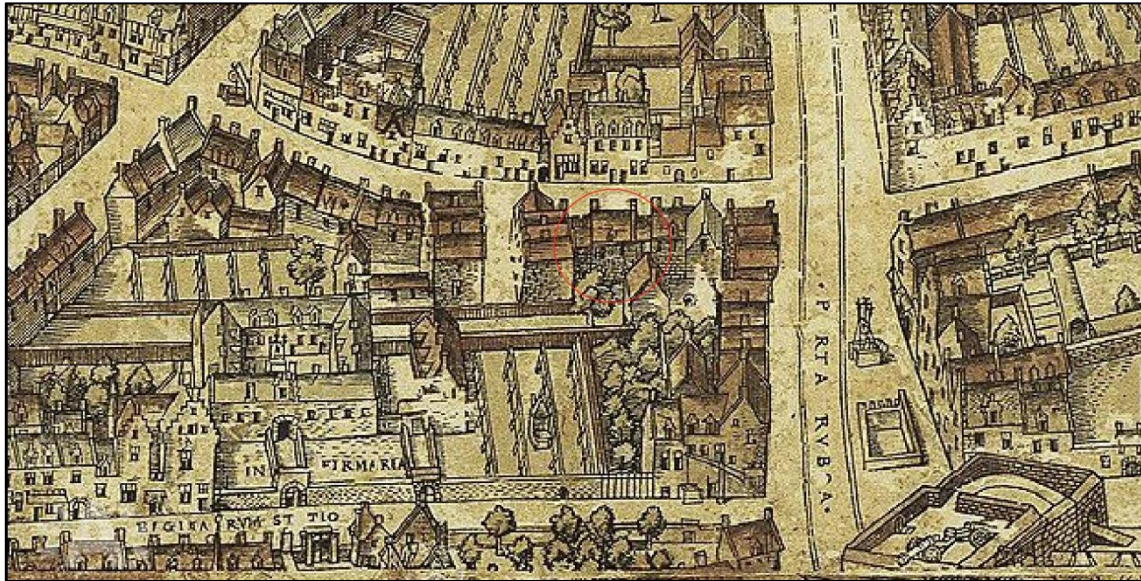

Op de kaart staan op de te onderzoeken locatie woningen met erven afgebeeld. Het huis (min of meer) gelegen op de locatie waar in de 17de eeuw het breedhuis zal worden ingeplant (nu nog aanwezig), is op deze kaart afgebeeld als zijnde met zijn lange zijde gericht op de straat. Op het achtererf van deze woning staat een boom afgebeeld, andere mogelijk aanwezige structuren zijn hierdoor niet zichtbaar.

Gelegen naast dit huis zijn enkele veel smallere woningen. Van deze twee smalle huisjes is het achtererf eveneens niet zichtbaar.

Op de kaart is het kauwenstraatje wel reeds duidelijk zichtbaar. Ook de andere straten gelegen rond het onderzoeksgebied (Kleine kauwenberg, Paardenmarkt, Vekestraat/lange winkelstraat en Rodestraat) zijn reeds duidelijk zichtbaar.

Ook zijn nog steeds verschillende raamhoven zichtbaar in de buurt.

Figuur 8: Stadskaart Antwerpen - Vergilius Bononiensis (1565)²⁴

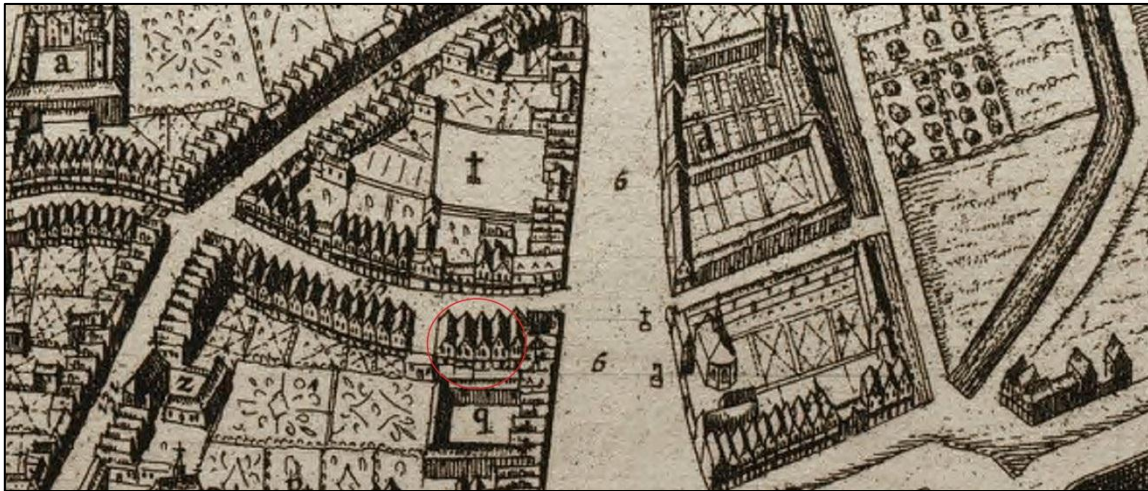
²⁴ Musea en erfgoed Antwerpen 2013

3.2.2.2. 17de eeuw

De 17de eeuw was de grote bloeiperiode voor het uitgeven van Stedenatlassen. Grote namen als Bleau, Janssonius en De Witt brachten in deze eeuw hun toch wel sterk gedetailleerde atlassen uit. Door deze grote mate van detail is het mogelijk een zicht te krijgen op hoe het onderzoeksgebied er precies uitzag in deze periode.

‘Stedenboeken van de Noordelijk en Zuidelijke Nederlanden’ – Joan Bleau (1649)

Omtrent 1649 bracht de Amsterdamse uitgever Joan Bleau deze collectie stadskarten uit met als bedoeling uiteindelijk alle steden van de wereld in kaart te brengen. Het bleef echter bij de steden uit de Nederlanden en een onvoltooide verzameling van stedenkaarten van Italië²⁵.

Figuur 9: Stadskart Antwerpen - Joan Bleau (1649)²⁶

Op deze kaart uit het midden van de 17de eeuw ziet de zone van het onderzoeksgebied er heel anders uit. Er zijn nu, in plaats van verschillende types huizen (met de lange zijde op de straat gericht, zeer smalle huizen, etc.) allemaal dezelfde types huizen ingeplant. Het gaat hier telkens om huizen die met hun korte zijde op de straat gericht zijn. Vermoedelijk gaat het hier echter om een eerder schematische weergave waarbij een zelfde type huis overal werd afgebeeld. Op de achtererven van deze huizen staan geen structuren (waterputten etc.) afgebeeld.

‘Stedenboeken van de wereld’ – Johannes Janssonius (1657)

In tegenstelling tot zijn grote concurrent Joan Bleau, sloeg Johannes Janssonius er wel in alle steden van de wereld in kaart te brengen en te bundelen. Dit kon hij doen door het grotendeels kopiëren van de kaarten van Joan Bleau en het aankopen van de drukplaten van Braun en Hogenberg²⁷.

Op deze kaart zijn ter hoogte van het onderzoeksgebied enkele smalle huizen weergegeven. Deze huizen hadden waren met de brede zijde gericht op de straat (kleine Kauwenberg). Achter deze brede huizen bevinden er zich nog twee huizen, deze keer met smalle zijde op de straat gericht. Net links van deze verschillende huizen zijn nog vier huizen met smalle zijde op straat gericht te zien. Vermoedelijk is het eerste huis, gelegen naast de woningen met brede zijde gericht op de straat, het nu nog steeds aanwezige breedhuis, dat als monument beschermd is. Op de achtererven van deze huizen worden geen structuren weergegeven.

Opvallend bij deze kaart is weer de afwezigheid van het zogenaamde Kauwenstraatje. De andere naburige straten zijn wel duidelijk aanwezig.

²⁵ Kaartencollectie universiteit Amsterdam 2013a

²⁶ Kaartencollectie universiteit Amsterdam 2013b

²⁷ Kaartencollectie universiteit Amsterdam 2013a

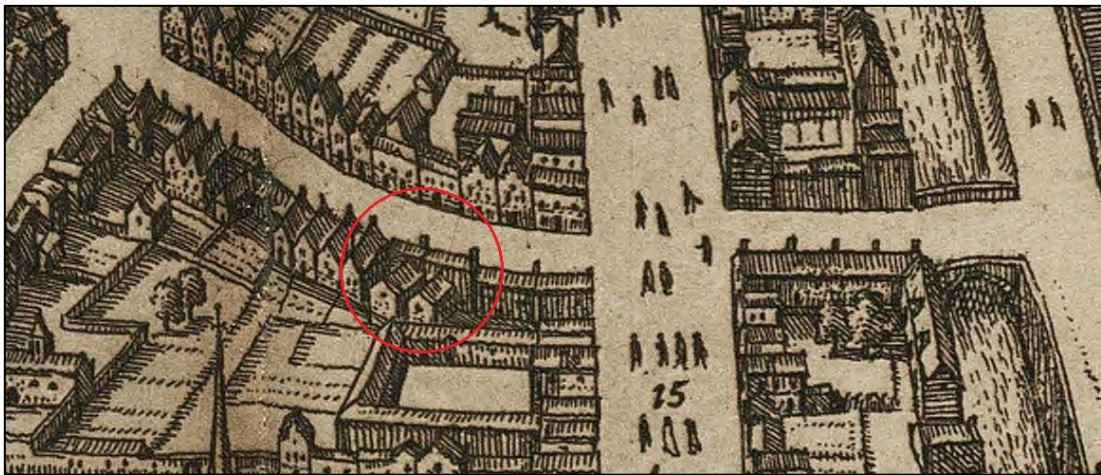

Figuur 10: Stadskaart Antwerpen - Johannes Janssonius (1657)²⁸

Stedenboek van de noordelijke en zuidelijke Nederlanden – Frederick De Witt (ca.1698)

Frederick De Witt was de volgende die een groot stedenboek uitbracht, zich grotendeels baserend op de werken van Bleau en Janssonius. Zijn stedenboek van de noordelijk en zuidelijk Nederlanden kwam uit omstreeks 1698²⁹.

Het feit dat De Witt zich baseerde op de werken van Bleau en Janssonius blijkt zeer sterk uit deze kaart. Ze is namelijk quasi identiek aan deze van Janssonius. Bijgevolg kunnen er aan de hand van deze kaart geen verdere conclusies getrokken worden. Men kan echter wel vermoeden dat er binnen de korte tijd van publicatie van deze twee kaarten (ca. 41 jaar), er zich geen veranderingen hebben voorgedaan.

Figuur 11: Stadskaart Antwerpen - Frederick De Witt (ca. 1698)³⁰

²⁸ Kaartencollectie universiteit Amsterdam 2013c

²⁹ Kaartencollectie universiteit Amsterdam 2013a

³⁰ Kaartencollectie Universiteit Amsterdam 2013d

3.2.2.3. 18de eeuw

In de 18de eeuw is er qua detail een achteruitgang te bemerken ten opzichte van de atlassen uit de 17de eeuw. Er wordt voornamelijk gefocust op de militaire functie van steden, waardoor andere zaken (het afbeelden van huizen, etc...) niet meer belangrijk wordt geacht. Voorbeelden van kaarten uit deze periode zijn de kaart van Carel Allard en de Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden (Ferrariskaart).

'Optogt van Mars in Europa' – Carel Allard (1705)

In de 18de eeuw werden er verschillende kaarten uitgegeven die als illustratie moesten dienen bij oorlogsnieuws. In deze periode is immers het continentaal imperialisme van Lodewijk XIV te situeren, alsook verschillende successieoorlogen. De kaart 'Optogt van Mars in Europa' van de Amsterdamse uitgever Carel Allard is hier een goed voorbeeld van³¹.

Op de kaart zijn alle huizen op een zelfde, haast schematische manier weergegeven, waardoor er geen specifieke uitspraken kunnen gedaan worden over het onderzoeksgebied. Wel kan er gesteld worden dat het onderzoeksgebied nog steeds bebouwd was en het stratenpatroon ongewijzigd bleef.

Figuur 12: Stadskaart Antwerpen - Carel Allard (1705)³²

Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden – Graaf van Ferraris (1771-1778)

Ook deze kaart is een goed voorbeeld van hoe de optekening van militaire structuren voorging op de afbeelding van burgerlijke zaken. Zo kunnen er geen aparte huizen onderscheiden worden en zijn er op de achtererven van de woningen enkel schematisch enkele tuintjes weergegeven.

Binnen het onderzoeksgebied zijn duidelijk nog woningen aanwezig. In het noorden van het onderzoeksgebied zijn gebouwen tot achteraan het plangebied weergegeven, in het zuiden lijkt dit niet het geval.

³¹ Kaartencollectie Universiteit Amsterdam 2013a

³² Kaartencollectie Universiteit Amsterdam 2013e

Figuur 13: Aanduiding van het onderzoeksgebied op de kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden (Ferrariskaart) (1771-1778)³³

³³ Digitale Bibliotheek van de koninklijke bibliotheek van België 2013b

3.2.2.4. 19de eeuw

Uit de 19de eeuw zijn twee kaarten bestudeerd, namelijk het parcellair grondplan opgesteld door F.A. Losson uit 1846 en een militaire landstreekkaart uit 1873.

Op de eerste kaart is er nog duidelijk bewoning aanwezig. Het gaat hier om voornamelijk smalle, kleine woningen met ongeveer even grote, erachter liggende perceeltjes. Ook zijn er op de achterliggende perceeltjes tot tweemaal toe kleine bouwsels te zien.

Het is echter onmogelijk de exacte aard te achterhalen van de gebouwen (gaat het hier om oudere, 16de-17de-eeuwse gebouwen of om nieuw gebouwen?). Er lijken echter geen grote verschillen te zijn met de Ferrariskaart, behalve natuurlijk de weergave van de perceelsindeling en de achterliggende bouwsels. De historische informatie verteld ons echter dat in de Kleine Kauwenberg er voornamelijk in de 19de eeuw veel oudere gebouwen werden afgebroken en nieuwe in de plaats gezet³⁴.

Figuur 14: Kaarten Antwerpen 1816 – F.A. Losson (onderzoeksgedebied in rood)³⁵

Op de tweede kaart zijn enkel de volledige bouwblokken weergegeven. Er lijken echter, zelfs op basis van deze ruwe gegevens, geen verschillen te zijn met de kaart uit 1846.

Figuur 15: Militaire landstreekkaart Antwerpen 1873 (plangebied in het wit omcirkeld)³⁶

³⁴ Inventaris Onroerend Erfgoed 2013b

³⁵ Tijs 2007, 103

3.2.2.5. 20ste eeuw

Uit deze periode werden twee luchtfoto's bekeken, namelijk een uit de periode 1988-1991 en een recente foto van omstreeks 2012.

Op de luchtfoto uit 1988-1991 zijn bijna alle gebouwen, nog zichtbaar waren op de kaart uit 1873, binnen het plangebied verdwenen. Enkel twee kleine gebouwtjes blijven nog over, namelijk een in het noorden, en een gebouw gelegen in het zuiden, achter het breedhuis.

Figuur 16: Luchtfoto 1988-1991 (plangebied in rood aangeduid)³⁷

Op de luchtfoto bij aanvang van het onderzoek is het noordelijke gebouw verdwenen. Het zuidelijke gebouw was bij aanvang van het onderzoek nog aanwezig en werd tijdens het onderzoek gesloopt.

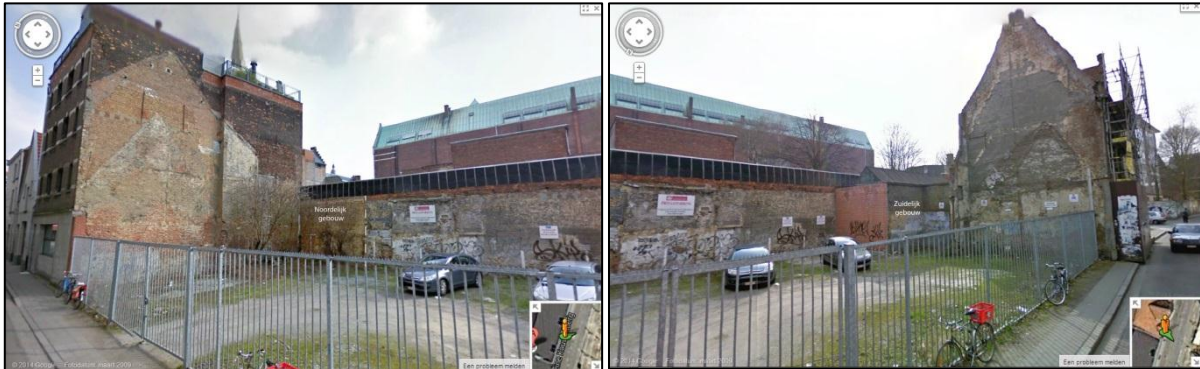
Figuur 17: Luchtfoto 2012³⁸

³⁶ Tijs 2007, 100

³⁷ Geopunt 2014

³⁸ Geopunt 2014

De afdruk van het noordelijk gebouw was bij aanvang van het onderzoek nog wel duidelijk zichtbaar op de oostelijke scheidingsmuur tussen de percelen. Ook op beide andere muren waren nog duidelijk enkele afdrukken van eertijds aanwezige gebouwen zichtbaar, wat op zijn minst aangeeft dat er verschillende bouwfasen aanwezig waren.

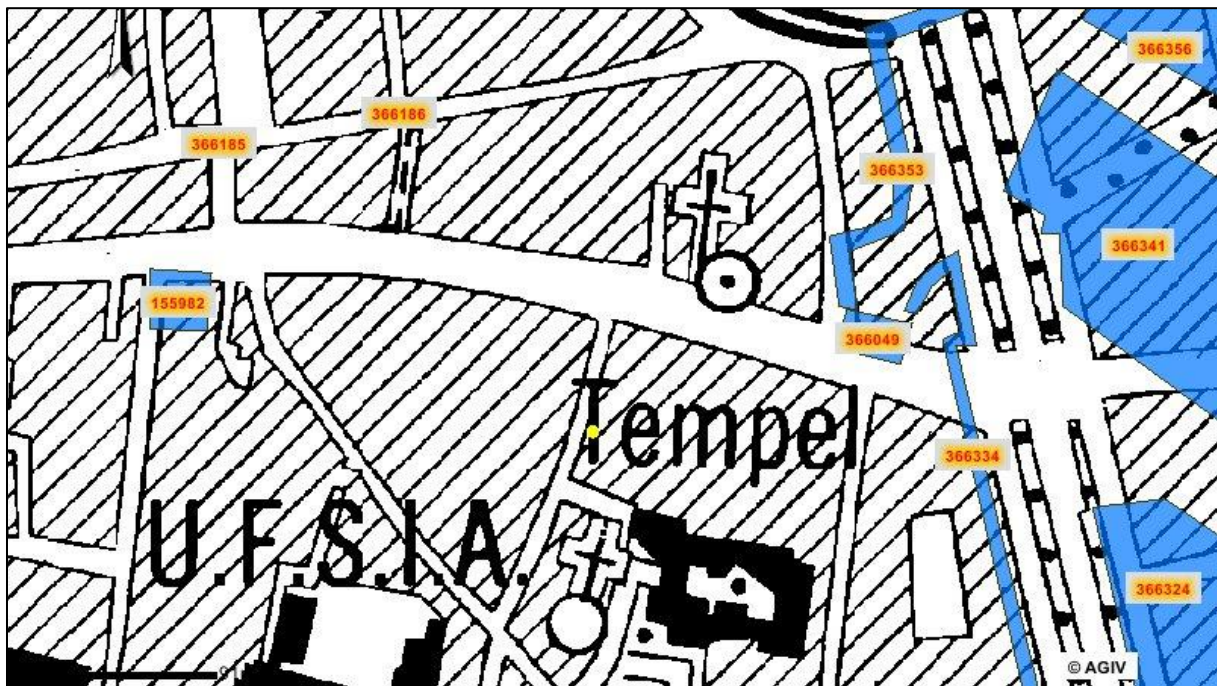

Figuur 18: Google street view afbeeldingen plangebied³⁹

3.2.3. Archeologische gegevens

3.2.3.1. Voorgaande archeologische vondsten

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) geeft verschillende archeologische waarden weer in de omgeving van het onderzoeksgebied (Figuur 19)⁴⁰.

Figuur 19: CAI-kaart van het plangebied met de archeologische vindplaatsen in de omgeving

Voor het onderzoeksgebied zijn er nog geen vondsten gekend. Ten noordwesten van de te onderzoeken site staan de locaties 366185 en 366186, gekend als structuren 366185 en 366186, *Hessenbrug* en *Brug 3* vermeld. Het zijn restanten van een brug uit de 16^e eeuw, gekend via de cartografie (Plan van Virgilius Bononiensis, 1565).

³⁹ Google Streetview 2014

⁴⁰ CAI 2013

Verder is er ten westen de locatie 155982, gekend als structuur 155566. Bij de prospectie op de Paardenmarkt 34-36 zijn hier sporen uit de 15^e eeuw aangetroffen. Het ging om sporen van het godshuis (van de kapel zelf werden geen sporen aangetroffen), naast 19^e-eeuwse restanten.

Ten (noord)oosten van het plangebied zijn locaties 366353, 366049 en 366334, gekend als structuren 366353, 366049 en 366334, aanwezig. Het gaat hier om verdedigingselementen, respectievelijk *Vestingsmuur 2*, *Rode poort* en *Stadsvest 7* genoemd. Deze zijn ook gekend door middel van de cartografie (le Beau Plan, Vuillaume).

Verder in het noordoosten van het plangebied is er de locatie 366356, gekend als structuur 366356 (*Spaanse Vest 16*). Bij de oprichting van het Batavia-building op het bouwblok tussen de Amsterdam-, Batavia- en Nassaustraat kwamen hier resten van 16^e-eeuwse verdedigingselementen aan het licht. Deze maakten deel uit van de stadsomwalling tussen de Slijkpoorten en het St.-Laurensfort, en van de stadsomwalling tussen de Slijkpoort en het noordoostelijk hoekbastion.

Ten oosten van het plangebied zijn er ook nog locaties 366341 en 366324, gekend als structuren 366341 en 366324 (*Spaanse Vest 12* en *Spaanse Vest 11*). Dit zijn restanten van verdedigingselementen, namelijk een omwalling, wederom gekend via de cartografie (Le Beau Plan, Vuillaume).

3.2.3.2. Archeologisch vooronderzoek

Op basis van de historische data is er sprake van bebouwing binnen het onderzoeksgebied vanaf de vroege 16de eeuw (tussen 1522 en 1528). Het gebied blijft vervolgens tot minstens 1873 quasi volledig bebouwd. Echter tussen 1873 en 1988, vermoedelijk eerder in de 20ste eeuw, werden een groot deel van de gebouwen vernield en bleef het gebied, twee gebouwen niet te na gesproken, onbebouwd tot de dag van vandaag.

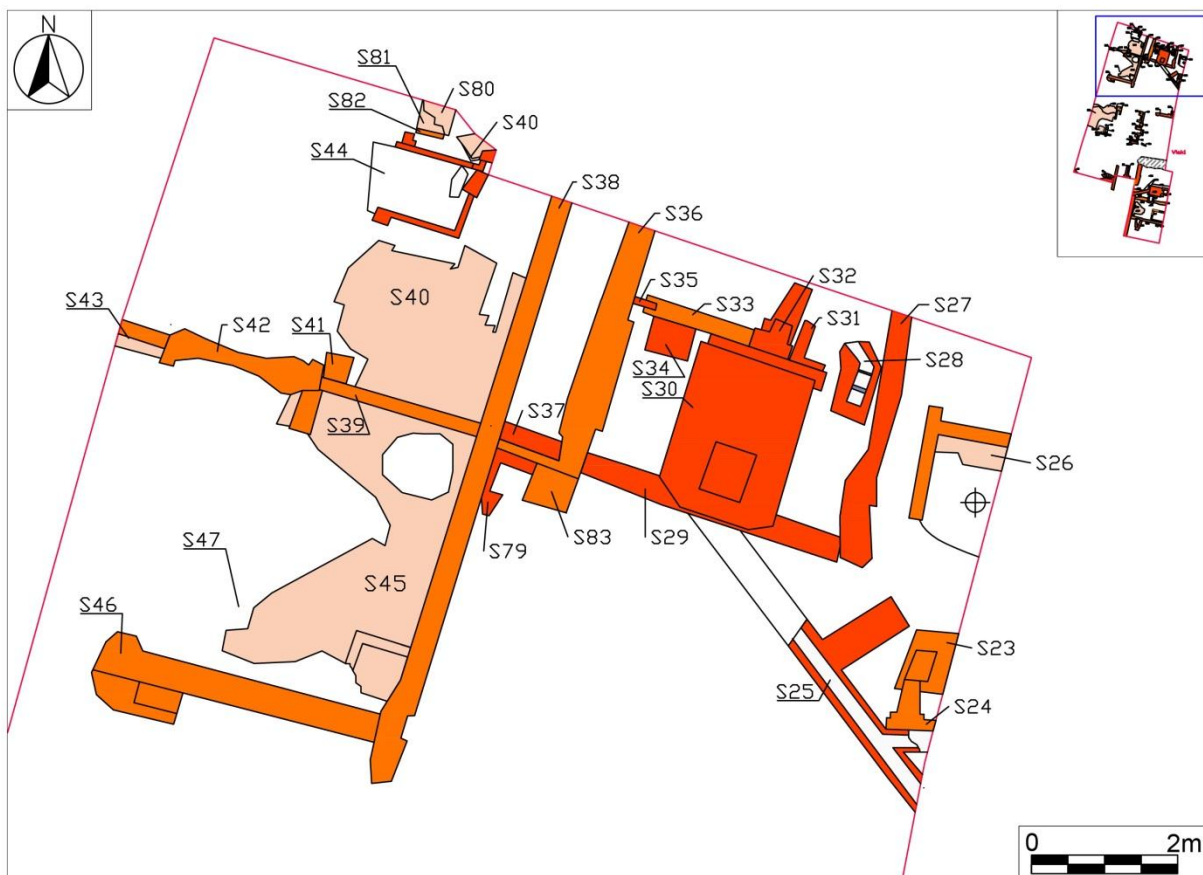
Er resten van bewoning van de vroege 16de eeuw tot de 20ste eeuw kunnen verwacht worden.

4. Archeologisch onderzoek

Zoals reeds aangehaald was het archeologisch onderzoek op te delen in twee componenten, zijnde ten eerste de begeleiding van de graafwerken voor het plaatsen van de vloerfunderingsplaat en ten tweede een dieper uitgraven van delen waar in een latere fase bufferbekkens/funderingsbalken zouden geplaatst worden. Om een goed overzicht te behouden op de verschillende gevonden structuren is besloten om een opdeling te maken van het onderzoeksgebied in een noordelijke deel, een centraal deel en een zuidelijk deel.

4.1. Noordelijke deel van het onderzoeksgebied

In dit gedeelte van het onderzoeksgebied werden vier vlakken geregistreerd. Een eerste vlak was dit dat gelegen was op het niveau waarop de vloerplaat zou worden aangelegd. De vlakken 2, 3 en 4 waren hier aanzienlijk kleiner, ze werden namelijk aangelegd naar aanleiding van het plaatsen van een bufferbekken op deze locatie.

Figuur 20: Noordelijk deel plangebied – Grondplan vlak 1 (Oranje: muren nieuwe tijd ; Rood: Recente sporen)

Binnen het eerste vlak konden voornamelijk bakstenen structuren en enkele vloerniveaus herkend worden. Er moet hier een onderscheid gemaakt worden tussen structuren uit de late middeleeuwen-nieuwe tijd en eerder recente structuren.

4.1.1. Structuren late middeleeuwen – nieuwe tijd

De historische bronnen vertellen ons dat in 1517 het stadsbestuur de terreinen aan de Ossenmarkt, de Lange St.-Annastraat en de Pieter van Hobokenstraat opende voor bebouwing. In 1520 volgde dan de Rodestraat en in 1522 werd de Ossenmarkt zelf ontwikkeld⁴¹. Aan de hand van het historisch kaartmateriaal werd reeds bepaald dat de regio tussen 1522-1528 moet zijn bebouwd in opdracht van

⁴¹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2013a

enkele voor eigen rekening werkende ondernemers. Voordat het gebied bebouwd werd, waren er voornamelijk raamhoven aanwezig op het terrein.

In dit noordelijk deel van het onderzoeksgebied konden twee woningen herkend worden die vermoedelijk terug te brengen zijn tot deze periode. Ze werden in een zelfde fase gebouwd, wat goed te zien is aan het gebruik van een zelfde achtermuur (spoor 38).

Figuur 21: Overzichtsfoto woning(en) 1-2

De gebouwen werden gevormd door de muren met spoornummers 38, 39, 41, 42, 43, 46. Spoor 38, de muur die als achterste grens van de huizen moet gezien worden, was opgebouwd uit bakstenen van formaat 18x9x4cm en een gele zandmortel. Een kleine uitsprong werd aan weerszijden van de muur waargenomen.

Hoewel het moeilijk blijft uitspraken te doen over een datering op basis van het baksteenformaat, wegens het ontbreken van een groot overzicht ervan voor de stad Antwerpen, kan er op basis van vergelijkingen toch een datering voorop gesteld worden. Tijdens de opgravingen van een deel van het Falcontinnenklooster aan de Falconrui werd een zelfde formaat geplaatst in de vroege 16de eeuw⁴². Ook tijdens onderzoeken aan de Hoogstraat 31 (Groot Sarazijnshoofd)⁴³ en de Oude Beurs 21⁴⁴ werden gelijkaardige formaten (17-18 x 8-9 x 4-5cm) in de 16de eeuw geplaatst.

Aan het noorden van spoor 38 was een grote hoeveelheid kalkmortel aangebracht. Ook was het er tegen liggende vloerniveau, spoor 40, ter hoogte van deze aanbreng van kalkmortel afgebroken. Het gaat hier vermoedelijk om latere bouwfasen/verbouwingen.

Figuur 22: Noordelijke deel spoor 38 (achter), spoor 36 (op voorgrond)

⁴² Gheysen 2009, 23-25

⁴³ Veeckman 1996, 48

⁴⁴ Derycke, Troupin, Veeckman 1998, 57

Dwars op deze achterste muur van de woningen (S38) lagen de scheidingsmuren tussen de verschillende gebouwen. Deze muren hadden een zelfde baksteenformaat en werden eveneens met behulp van zandmortel opgebouwd. Ze kregen de spoornummers 39/43 en 46.

Spoor 39, de scheidingsmuur tussen de twee woningen, was op het niveau van de er tegen liggende vloeren (S40, S45, S47) slechts 18-20cm dik (1 steen op lange zijde breed). Ongeveer 20cm onder het vloerniveau S40 bleek zich nog wel een kleine uitsprong van 4cm te bevinden.

Een verordening uit 1546 stelde echter dat de scheidingsmuren tussen woningen steeds minstens 1 voet (=28,68 cm) dienden te zijn⁴⁵. Dit zou eveneens kunnen wijzen op een datering in de vroege 16de eeuw, wanneer deze verordening nog niet van kracht was.

De andere muur, spoor 46, was met zijn 40cm een stuk breder. Tegen de zuidelijk zijde van de muur aan werd een aanzet tot een gewelf (zuidelijk gericht) waargenomen, vermoedelijk van een onderliggende kelder. Dit zou een aanwijzing kunnen zijn dat oorspronkelijk ook ten zuiden van woning 2 er zich een woning bevond. Buiten deze aanzet waren er echter weinig tot geen resten van een dergelijk gebouw bewaard gebleven.

In de scheidingsmuur tussen de twee woningen was een structuur aanwezig, die wederom een aanwijzing is voor een zelfde bouwfase voor de twee gebouwen. Het gaat hier om een dubbele, symmetrische, gotische haard (spoornummer 40). Deze haard was opgebouwd met bakstenen van verschillende formaten.

Dat deze haard in gebruik is geweest, is duidelijk te zien aan de aanroeting tegen de bakstenen aan weerszijden van de haard. Ook de er tegen gelegen tegels van het vloerniveau met spoornummer 47 (woning 2) waren volledig zwart geworden ten gevolge van roet. Deze van het hierop gelegen vloerniveau met spoornummer 45 waren dit niet, wat doet vermoeden dat de haard ofwel een verbouwing heeft gekend in een latere fase, ofwel dat hij niet meer in gebruik was.

Figuur 23: Spoor 40 - Dubbele Gotische haard

Binnen de woningen 1 en 2 werden, zoals al aangehaald dus tevens enkele fragmenten van vloeren aangetroffen. Bij woning 1 (meest noordelijke) was dit 1 vloerniveau, namelijk spoor 40, bij woning 2 was er bovenop het eerste niveau (spoor 47) nog een tweede aanwezig (spoor 45).

⁴⁵ Tijs 1993, 108-109

Figuur 24: Woning 1 S40

Figuur 25: Woning 2 S47

De oudste vloerniveaus (sporen 40 en 47) bestonden uit rechthoekige, rode plavuizen van 25x11x4cm, gelegd in een dunne laag kalk. Dit soort vloer (van hetzelfde formaat, uitzicht) werd reeds aangetroffen bij het onderzoek aan het Falcontinnenklooster in een vroeg 16de-eeuwse context⁴⁶. Op spoor 40 was nog een klein bakstenen blokje gelegen (spoor 41). Vermoedelijk ging het hier om een los brokstuk. Het spoor werd tevens doorbroken door een recenter, bakstenen structuurtje (spoor 44).

In woning 2 werd dus bovenop spoor 47 nog een tweede vloer aangetroffen. Spoor 45 bestond uit vierkante, grijze en rode plavuizen (12,5x12,5x2cm), geplaatst in een geometrisch motief (schuine lijnen). Een tegelvloer met tegels van deze afmetingen zou te dateren zijn in de 16de eeuw, vermoedelijk eerder in de tweede helft van deze eeuw⁴⁷. Aardewerk aangetroffen tussen de vloeren (S47 en S45) kan een datering in de late 16de-17de eeuw ondersteunen (cf.infra).

⁴⁶ Geysen 2009, 23

⁴⁷ Maclot 1985, 13

Figuur 26: Woning 2 S45

In spoor 45 werd in de tegelvloer een klein vloerfragment in baksteen (16x7,5x4cm) herkend. De functie hiervan is zeer moeilijk te achterhalen. Het zou kunnen gaan om een versiering, maar er kan ook gedacht worden aan een meer functionele interpretatie. Het zou kunnen dat dit deel zwaarder diende uitgevoerd te worden omdat er zich een zwaar voorwerp/een zware structuur op bevond. Er kan bijvoorbeeld gedacht worden aan een plaats voor een kachel op te plaatsen. De tegels van dit vloerniveau gelegen rondom de gotische haard waren, zoals reeds eerder vermeld, niet aangeroet. Dit zou kunnen wijzen op ofwel een verbouwing van deze haard, ofwel een in onbruik geraken ervan. In het tweede geval diende er een vervanging te worden voorzien, en dit zou onder de vorm van een kachel kunnen gebeurd zijn. Een tegenargument hiervoor is echter het compleet ontbreken van Kacheltegels. Het formaat van de gebruikte bakstenen is vermoedelijk aan het einde van de 16de-begin 17de eeuw te plaatsen.

Binnen dit noordelijke deel, meer bepaald binnen woning 1, werd, na het aanleggen en registreren van de structuren op het eerste niveau, nog een drietal keer verdiept. Tijdens deze afgraving bleek al snel dat er zich hier nog een kelder bevond, parallel met de straat. Deze bestond uit een recht opstaande muur, waartegen een tongewelf was gezet. Dit gewelf was slechts zeer fragmentarisch bewaard. De binnenzijde van de kelder was volledig bepleisterd. In de scheidingmuur tussen de verschillende woningen (sporen 39-43) werd een nis voorzien.

Figuur 27: Kelder woning 1

Deze kelder werd in een latere fase vernield, waarna de ontstane ruimte werd opgevuld met verschillende stortlagen. Deze werden herkend in profielen C en D (lagen 16 t.e.m. 23), alsook in vlakken 1, 2, 3 en 4. In vlak 1 was dit reeds duidelijk te zien aan de hand van de plaats waar ook de vloer met spoornummer 40 was afgebroken. Vervolgens wijkt de lijn van deze stortpakketten steeds verder terug in westelijke richting (richting Kleine Kauwenberg).

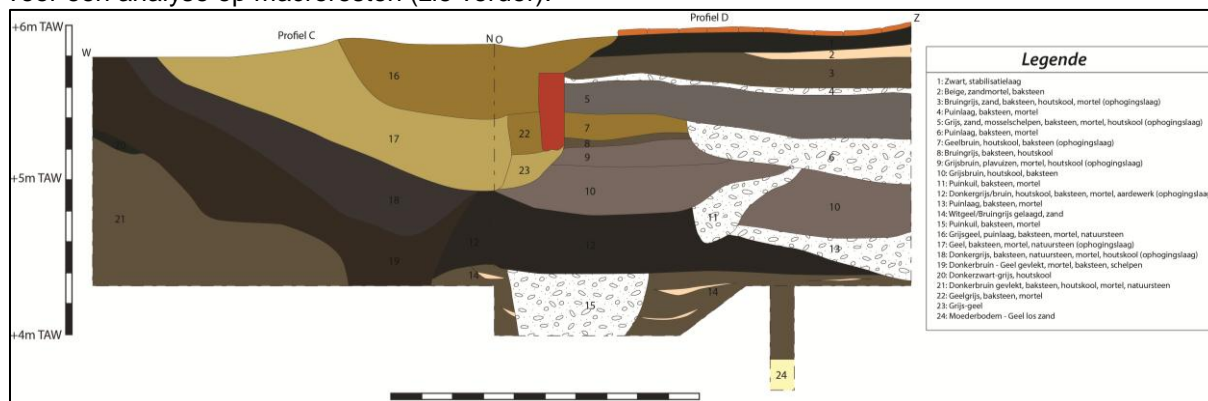

Figuur 28: Put 2 vlak 2 (linksboven), vlak 3 (rechtsboven) en vlak 4 (onder) (L: Lagen, zie profiel C en D)

In deze verschillende vlakken waren behalve de stortlagen ook verschillende ophogingslagen aanwezig (lagen 1-15). Deze verschillende ophogingspakketten werden eveneens geregistreerd in de profielen C en D.

Daar er boven de pakketten een vloerniveau gelegen was uit de vroege 16de eeuw (spoor 40), zijn deze lagen natuurlijk vroeger te dateren.

Er werd echter slechts in twee lagen, 10 en 12, vondstmateriaal gevonden. Deze vondsten konden ten vroegste in de 14de eeuw geplaatst worden (cf. infra). Ook werden uit deze lagen monsters genomen voor een analyse op macroresten (zie verder).

Figuur 29: Tekening Profielen C en D

Geheel in het noorden van dit noordelijk deel lagen vervolgens sporen 80-82. Het ging hier om een bakstenen blok, waarop er zich twee, op elkaar liggende, vloerniveaus bevonden. De bakstenen blok, spoor 82, werd in kruisverband opgebouwd uit rode bakstenen van formaat 18x8x4cm en een witte kalkmortel. Het vloerfragment met spoornummer 81 was hierop gelegen en bestond uit rode en grijze plavuizen van het formaat 13,5x13,5x3cm, geplaatst in een laag kalk. Spoor 80 lag op spoor 81 en was identiek eraan qua gebruikte materialen. Vermoedelijk maakte dit eertijds deel uit van een tweede en derde vloerniveau, dat gelegen was op spoor 40. Een fragment van spoor 40 werd immers aangetroffen op kleine afstand van dit blokje op een lager niveau.

Figuur 30: Sporen 80,81 en 82 (links) en restje van spoor 40, doorbroken door spoor 44 (rechts)

Achter woningen 1 en 2 werden nog een aantal structuren herkend. Enerzijds ging het hier om structuren die een verband zouden kunnen hebben met de woningen, en anderzijds om eerder apart gelegen, later te dateren structuren.

Gelegen in het verlengde van de scheidingsmuur tussen de twee woningen (spoor 39) lag een muurwerk dat het spoornummer 36 meekreeg. Deze muur liep over een afstand van ongeveer 1,10m in oost-westelijke richting, en liep dan verder noordwaarts, parallel aan spoor 38. In het gedeelte van de muur dat noord-zuid georiënteerd was, bleken twee op elkaar geplaatste bogen aanwezig te zijn. Naar alle waarschijnlijkheid ging het hier om spaarbogen. Het gehele muurwerk was opgebouwd uit rode bakstenen van verschillende formaten en een heel losse, gele zandmortel. Op het muurwerk waren sporen van kalkmortel en zelfs cementmortel aanwezig. Deze vermoedelijk 16de-eeuwse muur werd dus in latere fasen hergebruikt.

Daar dit muurwerk gelegen was tegen spoor 38 en er voor een groot deel parallel mee liep, kan er vermoed worden dat er een verband was tussen de twee.

Figuur 31: Spoor 36, oostelijke zijde (links) en westelijke zijde (rechts)

Tegen dit spoor aan werden nog twee structuren gevonden. Enerzijds ging het om een naar het zuiden gerichte aanzet tot een gewelf of boog (spoor 83), gelegen tegen het oost-west georiënteerde stuk van spoor 36 en anderzijds om een klein, oost-west gericht boogje (spoor 33) gelegen tegen de noord-zuid gerichte bogen van het spoor. Spoor 83 was slechts zeer fragmentarisch bewaard door het plaatsen van betonnen structuren net ten westen ervan.

Spoor 33 was veel beter bewaard. Het was opgebouwd uit oranje- en roodbruine bakstenen (formaat 16x7,5x3,5cm) en zandmortel.

In het oosten van het noordelijke deel van het onderzoeksgebied lagen ten slotte nog twee sporen (23-24 en 26).

Spoor 23 was een beerbakje, waarvan spoor 24 een deel van de stortkoker was. Beiden waren gezet met rode bakstenen en kalkmortel. Bij spoor 23 werd een baksteenformaat van 18x9x4,5cm (vroeg 16de eeuw) geregistreerd, bij spoor 24 was dit 17,5x8x5,5cm. De binnenzijde van de koker en het bakje waren bepleisterd en bij de binnenzijde van het bakje was een bruinzwarte beeraanslag zichtbaar (wat dus de functie van een beerbakje duidelijk bevestigt). Er was echter geen beervulling meer aanwezig. Gezien het formaat van de bakstenen kan deze structuur tot dezelfde fase behoren als de twee vooraan aanwezige woningen.

Figuur 32: Sporen 23 tot en met 25

Iets meer dan een meter ten noorden van deze structuur lag dan de structuur met spoornummer 26. Het ging hier om een fragment van een muur en een stukje van een vloer. Er werden bakstenen van divers formaat en zandmortel gebruikt om de muren te bouwen. Tegen de twee muren aan lag een vloer uit vierkante, rode plavuizen (formaat 18x18x2,5cm), die in een laag kalk waren geplaatst. Onder de laag kalk van het vloertje werd een archeologisch compleet faience bord gevonden (vondstnummer 11). Dit bord kon in de 18de eeuw gedateerd worden, waardoor er een latere datering kan vermoed worden voor de vloer (vanaf 18de eeuw dus).

Figuur 33: Spoor 26 (links) en faiencebord aangetroffen onder de vloer van dit spoor (rechts)

4.1.2. Recente structuren

In het noordelijk deel werden een redelijk groot aandeel recente structuren aangetroffen. Deze structuren konden zo bestempeld worden doordat ze werden opgebouwd met behulp van een grijze cementmortel. Ze waren voor een groot deel te linken aan waterafvoer binnen het plangebied, het ging hier om een grote cisterne en enkele gootjes. Echter ook gewone muren waren aanwezig.

Figuur 34: Recente structuren in noordelijk deel plangebied

De muren die als recent konden herkend worden waren de sporen 25, 27-32, 34-35, 37, 44 en 79. Spoor 25 was een goot, lopende naar een grote cisterne met spoornummer 30. Deze cisterne was gezet op een muur (spoor 29). Aan de achterzijde van de cisterne werden er verschillende kleine muurfragmenten geregistreerd (sporen 31-32).

Een zuid-noord lopende, zwak gemetste muur met spoornummer 27 liep ten oosten van de cisterne. Net ten westen hiervan lag een klein bakje met een onderverdeling door middel van een rooster (spoor 28).

Meer ten westen van de cisterne lagen de muren met spoornummers 34, 35, 37 en 79. Spoor 34 was een klein blokje, koud tegen het kleine boogje spoor 33 aangezet. Op dit spoor 33 werd, om de opening tussen de bogen van sporen 33 en 36 te dichten, een klein, 1steen breed muurtje gebouwd. Dit muurtje kreeg het nummer 35.

Tussen de muren 36 en 38 werd in recente periode een versterkende muur geplaatst, wat bewijst dat deze twee muren zeker nog zichtbaar waren in deze recente periode.

Een zelfde hergebruik van muren was zichtbaar aan de andere zijde van spoor 36. Ook hier was een dun muurtje tegen de sporen 36 en 38 gezet.

Ten slotte was er dan nog een recente structuur (spoor 44) aanwezig in woning 1. Deze werd gevormd door twee, 1 steens brede muurtjes die aan de binnenzijde bepleisterd waren. De functie ervan is geheel duidelijk. Duidelijk is wel dat deze structuur later te dateren is dan woning 1. Het vloerniveau met spoornummer 40, alsook enkele oudere ophogingslagen werden immers doorbroken bij het plaatsen van deze bak (te zien in profielen C en D). Ook was het gelegen op en in de stortlagen van na de afbraak van de kelder.

Figuur 35: Recent spoor 44 in woning 1

De grote concentratie aan recente structuren gelegen achter de 16de-eeuwse woning is te verklaren door de aanwezigheid van het noordelijke gebouw, nog zichtbaar op de luchtfoto uit 1988-1991. Ook spoor 44 moet hier vermoedelijk mee in verband gebracht worden.

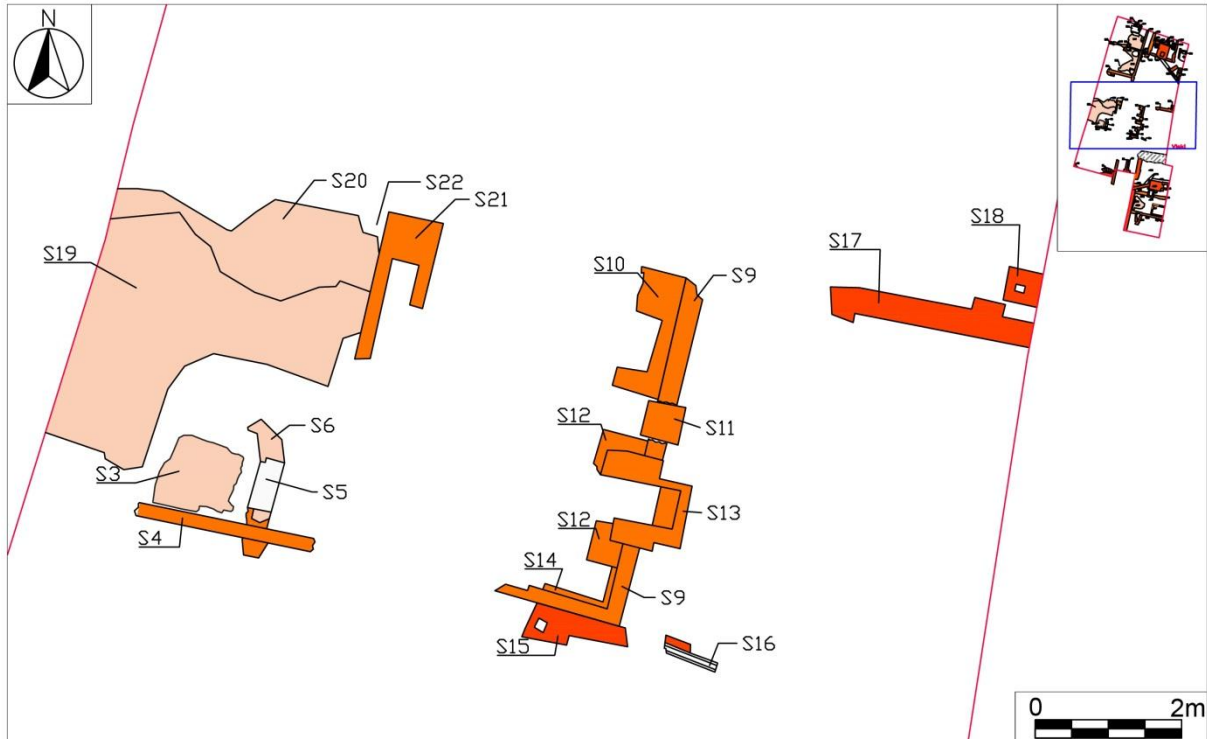

Figuur 36: Luchtfoto 1988-1991 met aanduiding plangebied (in rood)⁴⁸

⁴⁸ Geopunt 2014

4.2. Centrale deel

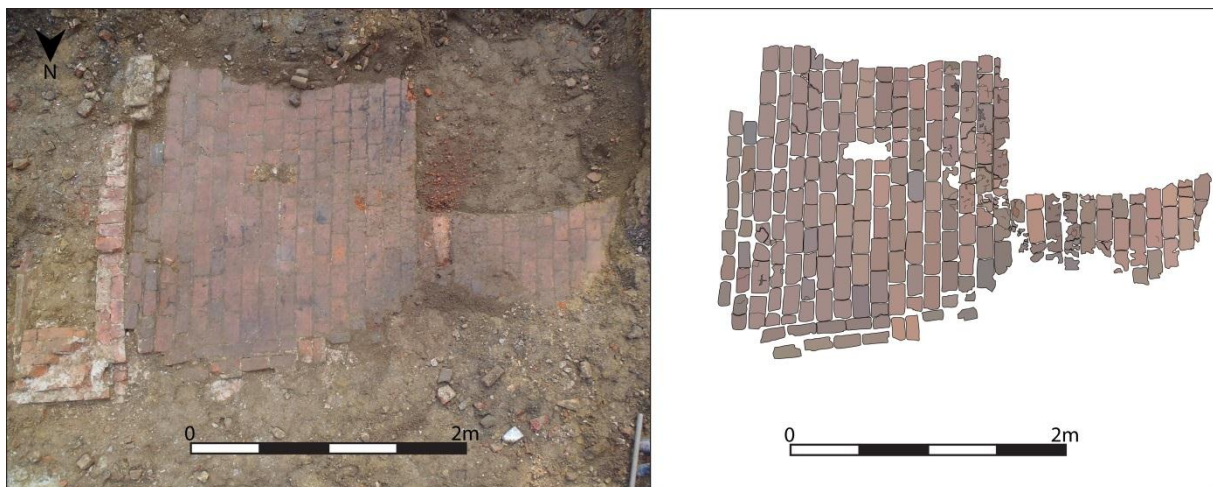
In dit gedeelte van het plangebied werden 3 verschillende vlakken geregistreerd. Ook hier waren de vlakken 2 en 3 aanzienlijk kleiner dan vlak 1 en ook in dit deel van het plangebied werden zowel laatmiddeleeuwse-nieuwe tijd als recente structuren gevonden.

4.2.1. Structuren uit de late middeleeuwen – nieuwe tijd

Ook in dit gedeelte van het onderzoeksgebied kon een woning herkend worden. Deze zal verder als woning 3 aangeduid worden.

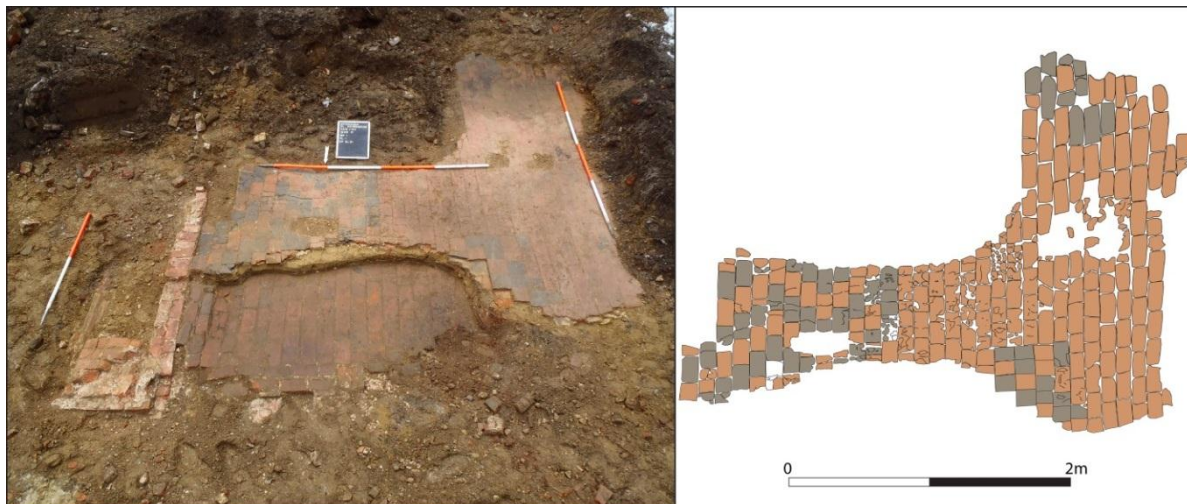
Bij dit gebouw konden weer twee vloerniveaus onderscheiden worden. Het onderste niveau bestond uit verschillende rechthoekige plavuizen (formaat 24x11,5x2cm), die zeer dicht tegen elkaar waren geplaatst in een dunne laag kalkmortel. Deze dunne laag steunde op een laag los, geel zand. Het formaat van deze plavuizen doet wederom vermoeden dat het hier ging om een vloer uit de 16de eeuw (zie sporen 40 en 47 van woningen 1 en 2), waarschijnlijk eerder vroeg in deze fase.

Op deze vloer was een tweede vloer gelegen. Deze kreeg het spoornummer 19 en bestond uit zowel rechthoekige, rode en grijze plavuizen (formaat 23x11,5x2cm), vierkante, grijze en rode plavuizen (formaat 14,5x14,5x2cm) en bakstenen (formaat 19x7x4cm). Een deel van de rechthoekige plavuizen (grijze en rode) en de vierkante plavuizen waren in een geometrisch verband geplaatst (golvende lijnen).

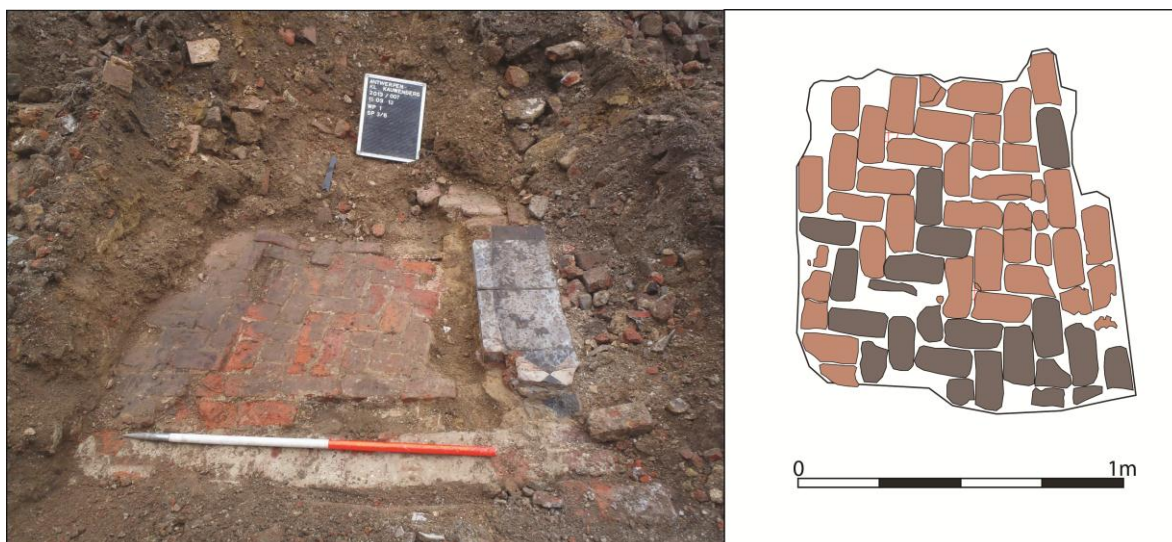
Het deel van de vloer dat niet in zulk een verband was gelegd, bestond uit rode plavuizen en bakstenen. Deze laatste waren allen gelegen in het zuiden van het vloerniveau. Bij enkele bakstenen was een duidelijke aanroeting merkbaar, wat doet vermoeden dat hier een haard/kachel in de buurt moet gelegen hebben. Deze werd echter niet terug gevonden.

Figuur 37: Woning 3 S19

Vermoedelijk behoorden ook sporen 3 en 6 tot dit vloerniveau. Spoor 3, een bakstenen vloerfragment, was er immers vlak bij gelegen en bevatte bakstenen van een zelfde formaat. Spoor 6 was dan weer een zeer verstoord bakstenen vloerniveau. Bij spoor 3 was het duidelijk dat de gebruikte bakstenen in een visgraatmotief waren gelegd.

Dit geheel is, gezien zijn ligging op spoor 20, vermoedelijk te dateren in de tweede helft van de 16de eeuw of de 17de eeuw. Het vondstmateriaal aanwezig in de lagen gelegen onder spoor 3 geven aan dat dit vloerniveau eerder in de 17de eeuw dient gedateerd te worden (cf. infra). Gezien dit vloerfragment naar alle waarschijnlijkheid toebehoort tot de vloer met spoornummer 19, is ook deze vloer in de 17de eeuw te dateren.

Figuur 38: Spoor 3

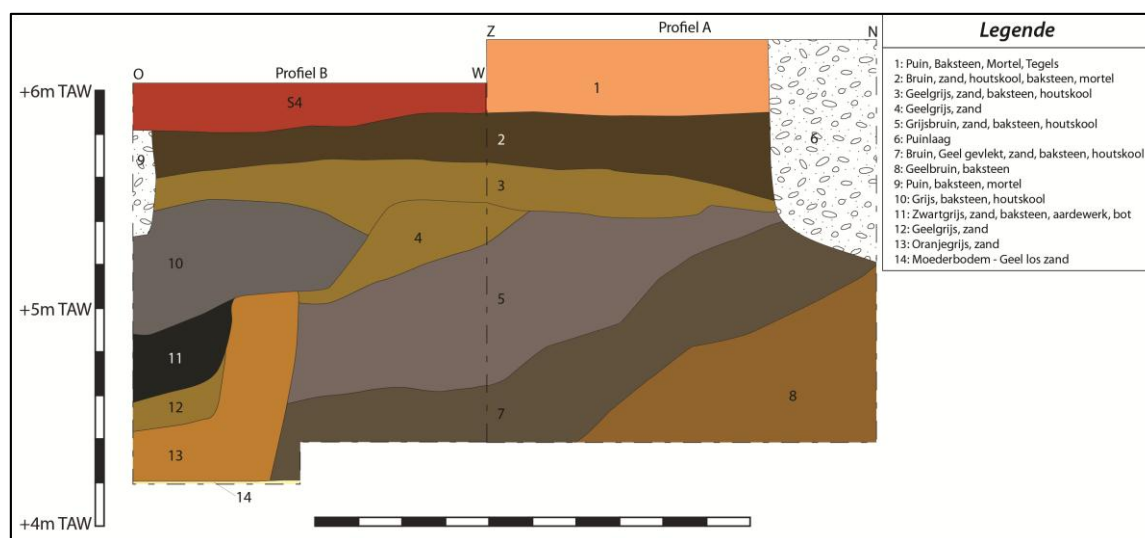
Tegen spoor 3 aan lag een ondiep (3-steens) muurtje in kruisverband gebouwd met bakstenen van het formaat 18x9x4cm en kalkmortel (spoor 4). Dit muurtje moet waarschijnlijk ook gedateerd worden in de 16de-17de eeuw. Enerzijds omdat het een duidelijk verband heeft met spoor 3 en anderzijds omwille van zijn ligging bovenop dezelfde lagen als dit laatstgenoemde spoor. Gezien dit muurtje min of meer in lijn ligt met spoor 9 kan deze muur misschien gezien worden als de zuidelijke scheidingmuur van woning 3. De zeer ondiepe bewaring van deze muur doet hier echter twijfels over ontstaan.

Zo'n 25cm ten oosten van spoor 3 en tegen spoor 4 aangebouwd lag nog een groot stuk kalksteen met daartegenaan een fragment van een zwart wit versierde, fragmentarisch bewaarde tegel (spoor 5). Vermoedelijk dateren deze elementen, gezien hun hogere ligging ten opzichte van het nabij gelegen spoor 3, uit een meer recente periode (recenter als 17de eeuw dus).

Figuur 39: Vlakken 2 (links) en 3 (rechts)

Net ter hoogte van bovengenoemde sporen uit vlak 1 (sporen 3, 4, 5, 6) werden tweemaal verdiept. Zowel in vlakken 2 als 3 werden verschillende ophogingspakketten geregistreerd. Deze werden eveneens geregistreerd in twee profielen, namelijk profielen A en B.

Figuur 40: Tekeningen profielen A en B

Enkel uit de lagen 5, 7 en 11 kon vondstenmateriaal verzameld worden. Laag 5, grotendeels ook te zien in vlak 2, bevatte roodbakkend aardewerk dat kon gedateerd worden in de periode 1550-1650

(cf.infra). De hieronder liggende laag 7 was dan weer duidelijk herkenbaar in vlak 3. Daar deze laag gelegen was onder laag 5 kon hiervoor reeds een vroegere datering vermoed worden. Dit werd bevestigd door de vondst van reducerend gebakken, grijs aardewerk uit de tweede helft van de 14de eeuw binnen dit pakket.

In laag 11 ten slotte werd aardewerk aangetroffen dat in de periode 1400-1550 kon gedateerd worden. De lagen gelegen boven laag 5 dienen vermoedelijk dan ook gedateerd te worden in de tweede helft van de 16de-17de eeuw. Hierdoor lijkt het dan ook logisch dat het er boven gelegen (en eerder beschreven) spoor 4 in de 17de eeuw dient gedateerd te worden.

Behalve spoor 4 zouden er overigens nog enkele muren kunnen gelinkt worden aan woning 3.

De twee vloerniveaus met spoornummers 19 en 20 waren aangebouwd tegen een muurwerk in het oosten (spoor 21). Deze noord-zuid georiënteerde muur, met aanzet tot een oostwaarts gericht gewelf, werd gebouwd met behulp van orangerode bakstenen van het formaat 18x9x4,5cm en een witte kalkmortel. Het formaat van deze bakstenen is hetzelfde als dit van de bakstenen gebruikt om de woningen 1 en 2 op te trekken, waardoor er dus met een redelijk zekerheid kan gezegd worden dat ze uit dezelfde periode, namelijk de 16de eeuw, stammen. Tegen de smalle muur aan werd een drempel gebouwd (spoor 22) in een zelfde baksteen en kalkmortel. Deze werd herkend doordat op deze locatie de vloerniveaus geen verzakking vertoonden.

Figuur 41: Spoor 22 (links) en ligging van het spoor onder vloer (rechts)

Ten oosten van de hierboven beschreven structuren werd een muurwerk aangetroffen dat ook zou kunnen behoren tot woning 3. Het muurwerk had een noord-zuid oriëntatie en liep dus gelijk met het bovengenoemde spoor 21.

Het gehele muurwerk bestond uit de sporen 9 tot en met 16. Spoor 9 was een noordoost-zuidwest lopende muur, opgebouwd uit bakstenen van formaat 18,5x9,5x5cm en een gele zandmortel. In het zuiden maakte de muur een rechte hoek en liep verder richting kleine Kauwenberg. In het noorden was geen rechte hoek richting straatkant meer aanwezig.

Dit spoor moet gezien zijn baksteenformaten (weer gelijkaardig aan deze van woningen 1 en 2) gedateerd worden in de 16de eeuw (vermoedelijke begin 16de eeuw).

Tegen spoor 9 aan werd spoor 12 gebouwd. Vermoedelijk is dit laatste spoor een aanzet van een gewelf, maar ook twee aparte bogen kunnen niet uitgesloten worden. Dat dit niet met zekerheid kan gesteld worden is te wijten aan het feit dat tussen de twee zichtbare aanzetten een structuur werd gemetst, namelijk spoor 13.

Deze bak met bakstenen vloer (formaat bakstenen vloer 17,5x8x?cm) werd in spoor 9 gemetst met behulp van kalkmortel. De binnenzijde van de bak was bepleisterd en bij het zetten van de muren was een grote hoeveelheid mortel gebruikt, waardoor het formaat van de bakstenen van de 1 tot 2 steens brede muur niet konden achterhaald worden. De functie van dit bakje is niet volledig duidelijk. Het zwarte aankoeksel aan de binnenzijde doet vermoeden dat het hier om een soort afvalstructuur ging (beer?).

Figuur 42: Muurwerk (sporen 9-16)

Het inbouwen van spoor 13 was niet de enige latere aanpassing aan spoor 9. In de zuidelijke hoek van spoor 9 werd zo een binnenmuur gemetst (spoor 14). Deze kon makkelijk herkend worden doordat hij was gezet met behulp van kalkmortel, in plaats van zandmortel. De binnenzijde van deze binnenmuur was volledig bepleisterd.

Ook in het noorden van het spoor werd een muurwerk aangebouwd, namelijk spoor 10. Deze muur van baksteen (verschillende formaten) en kalkmortel was aan de binnenzijde en aan de zuidelijke buitenzijde bepleisterd.

Een laatste verbouwing was ongeveer centraal in spoor 9 te situeren. Hier werd de oude muur doorbroken om een poer te kunnen plaatsen. Deze poer kreeg het spoornummer 11 en was opgebouwd uit bakstenen (formaat 17,5x8x4,5cm) en een grote hoeveelheid kalkmortel.

4.2.2. Recente structuren

In deze zone werden 4 resten aangetroffen die als recent konden bestempeld worden, namelijk sporen 15 tot en met 18.

Spoor 15 was een bakstenen bakje gemetst tegen de zuidelijke zijde van spoor 9 en spoor 16 een gootje voor afwatering, opgebouwd uit baksteen aan de buitenzijde en een kalkstenen gootje in het midden. Bij beiden was gebruik gemaakt van cementmortel. Vermoedelijk zijn deze twee ook aan elkaar te koppelen.

Ten oosten van deze twee structuren lag een oost-west lopende muur van baksteen en cementmortel (spoor 17). Vlak ertegen, aan de noordelijke zijde van de muur, lag een klein beerbakje. Dit was wederom in baksteen en cementmortel uitgevoerd.

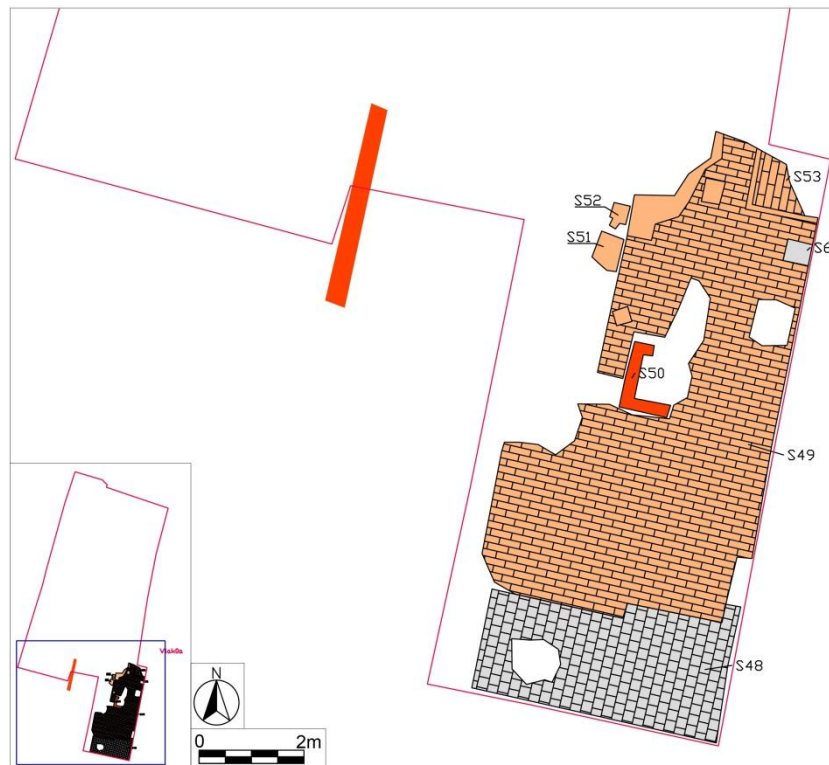

4.3. Zuidelijke deel

Dit gedeelte van het onderzoeksgebied is gelegen net ten noorden en ten oosten van (achter) het nog bestaande breedhuis. Hier stond bij aanvang van het onderzoek nog een gebouw, waardoor het niveau hier hoger lag dan op de rest van het terrein, waardoor hier dan ook meer vlakken dienden aangelegd te worden. Deze werden vlakken 0A en 0B genoemd, daar ze qua niveau gelegen waren boven vlak 1. In deze eerste twee vlakken werden voornamelijk recente structuren gevonden. Om het overzicht goed te bewaren zullen deze, in tegenstelling tot hierboven, eerst besproken worden.

4.3.1. Recente structuren

Na het afbreken van de bestaande bebouwing achter het breedhuis en het uitbreken van de betonnen vloerplaat die hierbij hoorde, kon een eerste vlak geregistreerd worden, namelijk vlak 0A.

Figuur 43: Grondplan vlak 0A

In dit vlak bleek er net onder de vloerplaat een groot bakstenen vloerniveau aanwezig te zijn. Deze vloer, bestaande uit op de korte kant geplaatste bakstenen die aan elkaar bevestigd waren met een zeer harde, grijze cementmortel, kreeg het spoornummer 49. Op een iets dieper niveau, namelijk vlak 0b, lag nog een verzakt deel van deze vloer. Dit deel kreeg het spoornummer 63.

In het zuiden van dit grote vloerniveau lag een (buiten)vloer uit kasseien (spoor 48). Vermoedelijk ging het hier om de resten van een binnenkoertje of steegje. Deze kasseien vloer grensde in het zuiden aan een nog opstaande scheidingsmuur.

Figuur 44: Sporen 49 (links) en 48 (rechts)

Net ten oosten van spoor 48 werden twee sterk fragmentair bewaarde vloertjes gevonden en deze kregen de sporen 51 en 52. Spoor 51 bestond uit baksteen en cementmortel, spoor 52 uit plavuizen (16x16x3cm). Van dit laatste waren slechts een drietal plavuizen bewaard, waardoor het moeilijk te zeggen is of deze plavuizen überhaupt nog in situ bewaard waren. Oorspronkelijk zouden deze tegels eventueel kunnen behoord hebben tot een ouder vloerniveau.

In het spoor 49 waren in vlak 0A duidelijk drie andere structuren verwerkt, namelijk de sporen 50, 61 en 53. Bij het verdiepen naar vlak 0B en naar vlak 1 werd duidelijk dat het hier ging om verschillende vergaarbakken. Op het niveau van vlak 0A was spoor 63 dicht gemetst.

Figuur 45: Vlak 0B

Spoor 61 was een vierkanten, arduinen bakje, dat gesteund was op een bakstenen sokkel (formaat bakstenen 17x8,5x4cm). Deze sokkel was opgebouwd in kruisverband, met behulp van een harde cementmortel.

De bakstenen bak met spoornummer 50 kreeg op een dieper niveau een spoornummer 57. Deze bak was gesteund op een puinfundering van baksteen en mortel (spoor 78) en opgebouwd in kruisverband. De bakstenen waren van verschillend formaat en werden aan elkaar gezet door middel van een harde, grijze cementmortel. De vulling van deze bak bestond voornamelijk uit puin. Er werd op een dieper niveau wel een recente beervulling herkend. In vlak 0B werd tevens een rioolbuis (spoor 56) herkend die naar deze bak leidde. In vlak 1 was onder deze buis een puinlaag merkbaar (spoor 73).

De laatste bak die reeds in vlak 0a herkend werd, spoor 53, werd binnen de diepere niveaus aangeduid met het spoornummer 62. In vlak 0A werd deze bak, gemetst met bakstenen van verschillende formaten en met een grijze cementmortel, dicht gemetst met een laag bakstenen. De binnenzijde van deze bak, die overigens enkel puin bevatte, was volledig bepleisterd.

Figuur 46: Sporen 53/62 en 61

Binnen de vlakken 0b en 1 werden nog verschillende recente structuren aangetroffen. Deze hadden voornamelijk te maken met enerzijds het voor de aanvang van het onderzoek nog rechtstaande, zuidelijke gebouw (cf. infra) en anderzijds met waterafvoer binnen het gebied (ook samenhangend met het zuidelijk gebouw).

Net als in het noordelijke deel van het onderzoeksgebied werd er hier een grote cisterne (spoor 59), opgebouwd uit baksteen en cementmortel, aangetroffen, waar naartoe er een gootje leidde (spoor 58). De insteek van deze cisterne, pas zichtbaar vanaf vlak 1, kreeg het spoornummer 75 mee.

Onder de goot, lopend in noordoostelijke richting, lag een metalen afvoerbuiss, waarvan ook duidelijk de insteek zichtbaar was. Dit was spoor 76.

Achter de cisterne werd nog een bakstenen structuur herkend, vermoedelijk ook een vergaarbak voor water (spoor 61). Deze bak was tegen de cisterne aan gemetst en was dus eveneens met baksteen en cementmortel gebouwd. De binnenzijde van de bak was bepleisterd.

Figuur 47: Vlak 0b (links) en vlak 1 (rechts) – Cisterne met omliggende sporen

Geheel in het zuiden van dit zuidelijke deel werd in vlak 1 nog een deeltje van een afwateringskanaal herkend. Het ging hier om een Y-splitsing van een gootje (spoor 65). Deze goot was gezet op een muur uit de nieuwe tijd (spoor 66), die zelfs voor een deeltje werd afgebroken om deze erop te kunnen zetten.

De westelijke grens van de werkput werd bepaald door de aanwezigheid van een noord-zuid gerichte muur uit bakstenen en cementmortel (spoor 64). Het ging hier om de overblijfselen van een van de muren van het gebouw (dat bij aanvang van het onderzoek nog recht stond). Deze muur liep zuidwaarts tot aan de scheidingsmuur tussen de twee percelen, in het noorden maakte hij, zo'n 11 meter van de scheidingsmuur af, een rechte hoek naar het oosten toe en stopte hier aan de oostelijke scheidingsmuur. Op dit oost-west gerichte deel was nog een laag gewapend beton aanwezig. Min of meer in het midden van de zuid-noord gerichte muur was er overigens een duidelijke onderbreking te zien.

Bij een diepere afgraving bleek dat deze muur steunde op een spaarboog. Ook was te zien dat deze muur doorbroken werd om de afvoerbuis die naar spoor 57 leidde, te plaatsen.

Figuur 48: Spoor 64

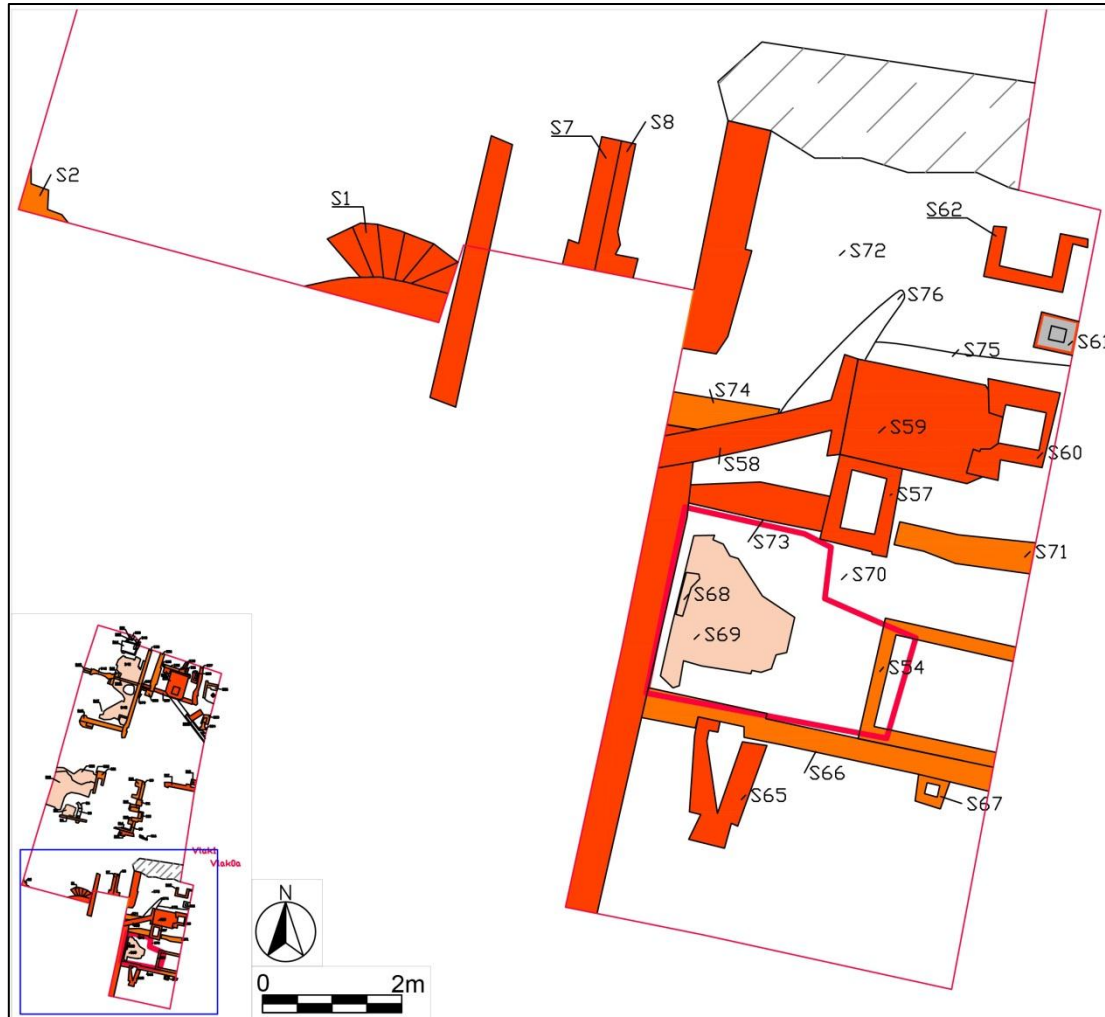
Ten oosten van de hierboven besproken muur en ten noorden van het breedhuis werden nog enkele recent te dateren muurresten gevonden. Het ging hier om sporen 7, 8 en 1.

Spoor 7 was een muur opgebouwd uit bakstenen en cementmortel, waartegen spoor 8, een aanzet van een gewelf. Deze muren liepen parallel met spoor 64, waardoor kan vermoed worden dat ze hiermee in verband stonden.

Spoor 1 ten slotte was een trap, gelegen tegen een nog deels rechtstaande muur. Het muurwerk rond deze trap, alsook de treden waren van baksteen en cementmortel en deze was volledig bepleisterd. De bovenzijde van de treden bestond uit natuursteen (kalksteen).

4.3.2. Structuren uit de late middeleeuwen-nieuwe tijd

Naast de grote hoeveelheid recente structuren konden er dus ook een aantal oudere structuren herkend worden. Enkele muren en vloeren, een deel van een gewelf, een beerbak en enkele ophogingslagen konden zo opgetekend worden. Deze werden aangetroffen in vlakken 0b, 1 en 3. In vlak 0b werden zo reeds de bovenzijden van verschillende structuren aangesneden, deze werden dan op een dieper niveau duidelijker zichtbaar.

Figuur 49: Grondplan Vlak 1 zuidelijk deel (Oranje: muren nieuwe tijd; Rood: Recente muren; Roze: vloer; Dikke roze lijn: diepere werkput)

Een voorbeeld hiervan is het spoor 54. Van dit spoor werd enkel een hoekje aangesneden in vlak 0b, terwijl later, bij de aanleg van vlak 1, duidelijk werd dat het hier ging om een rechthoekige bak uit baksteen (formaat 17x8x4,5cm) en zandmortel. Na deze beerbak gecoupeerd te hebben, bleek hij voornamelijk gevuld te zijn met puin. Slechts een heel dun beerlaagje was bewaard onder een eerste puinpakket, maar bleek zich wederom bovenop een ander puinpakket te bevinden. Binnen de twee puinpakketen werden enkele vondsten gedaan, daterende in de late tot postmiddeleeuwen. Zo werd in het onderste pakket een deksel aangetroffen dat in de 18de eeuw dient gedateerd te worden (cf.infra). Dit bewijst echter enkel dat de vulling van deze structuur recent is. Vermoedelijk werd de beerbak, vooraleer hij volledig in onbruik raakte en werd vol gestort, geruimd.

Figuur 50: Spoor 54 in vlak 1 (links) en in coupe (rechts)

Deze beerbak werd aangebouwd tegen een, vermoedelijk vroeger te dateren, muur (spoor 66). Deze muur werd opgebouwd in onregelmatig verband, met bakstenen van het formaat 17,5x8x5cm en een gele zandmortel. Op een dieper niveau bleek dat deze muur voor een deel steunde op een spaarboog.

De opbouw van de muur zelf was als volgt:

- Drie baksteenlagen onder het hoogst bewaarde niveau (onregelmatig verband)
- Een laag tegels
- Een laag bakstenen
- Uitsprong (1 baksteenlaag)
- Uitsprong
- Bakstenen in onregelmatig verband

Figuur 51: Spoor 66

Zoals reeds eerder vermeld werd het spoor 66 overbouwd door de recente afvoergoot met y-splitsing (spoor 65) en werd de beerbak met spoornummer 54 er tegenaan gebouwd. Ook had spoor 66 een duidelijke relatie met spoor 64 (de recente muur op spaarboog). De oudere muur werd immers, logischerwijze, bij de plaatsing van de nieuwe, doorbroken.

Ten slotte werd, tegen de zuidelijke zijde van de muur, in het uiterste oosten een klein bakje gemetst (spoor 67).

Figuur 52: Spoorrelaties spoor 66 (met sporen 65, 67 en 54 links en met spoor 64 rechts)

Parallel met spoor 66 liepen nog een tweetal muren, namelijk de sporen 71 en 74. Spoor 71 was een zeer rommelig muurwerk, gebouwd met bakstenen van verschillende formaten. Bij het metsen van deze muur was er gebruik gemaakt van kalkmortel, waardoor kan worden vermoed dat deze muur van latere datum is als deze spoor 66. Deze muur werd doorbroken bij het plaatsen van de bak met spoornummer 57.

Spoor 74 was gelegen onder het gootje (spoor 58) dat naar de grote cisterne (spoor 59) liep. Door het plaatsen van deze laatste twee structuren was de muur, opgebouwd uit bakstenen van formaat 17,5x8,5x4,5cm en zandmortel, dan ook niet ver meer bewaard.

Figuur 53: Spoor 74

Tussen de muren 66 en 73/71 werden twee op elkaar liggende fragmenten van vloertjes gevonden. De onderste vloer (spoor 69) bestond uit vierkante, rode plavuizen (14x14x2cm), gelegd in een laagje kalk, die op zijn beurt weer gelegen was op een laag los, geel zand. Het pakket onder deze vloer (spoor 70) was te dateren in de tweede helft van de 16de eeuw-eerste helft 17de eeuw en op de vloer zelf werd materiaal gevonden uit de 18de-19de eeuw. Bijgevolg moet deze vloer gedateerd worden in de tweede helft van de 17de eeuw-18de eeuw.

Figuur 54: Spoor 69

Hier bovenop lag een vloertje bestaande uit grijze en rode plavuizen (13,5x13,5x2,5cm), gelegen op een kalklaag (gelegen op laag los, geel zand). Van dit zeer fragmentarisch bewaarde vloertje werden fragmenten gevonden in zowel vlak 0b (spoor 55) als in vlak 1 (spoor 68). Dit vloertje oversneet in vlak 0b duidelijk de beerbak met spoornummer 54.

Figuur 55: Sporen 55/68 in vlak 0b (links) en vlak 1 (rechts)

De muren met spoornummers 66 en 74 moeten met elkaar in verband gebracht worden, ze hebben immers een zelfde oriëntatie en een gelijkaardig baksteenformaat. Belangrijk hierbij is ook de relatie met het nog bestaande breedhuis uit de 17de eeuw. Op onderstaande figuur werden de sporen uit vlak 1 geplotted op de bestaande toestand. Op dit plan is duidelijk te zien hoe de twee muren overeen komen met enkele muren van het breedhuis. Vermoedelijk was het gebouw vroeger (in de 16de eeuw) smaller (breedte tussen sporen 66 en 74) en langer (ongeveer dubbel zo lang), en is dit aan het begin van de 17de eeuw aangepast naar een breder, korter huis⁴⁹.

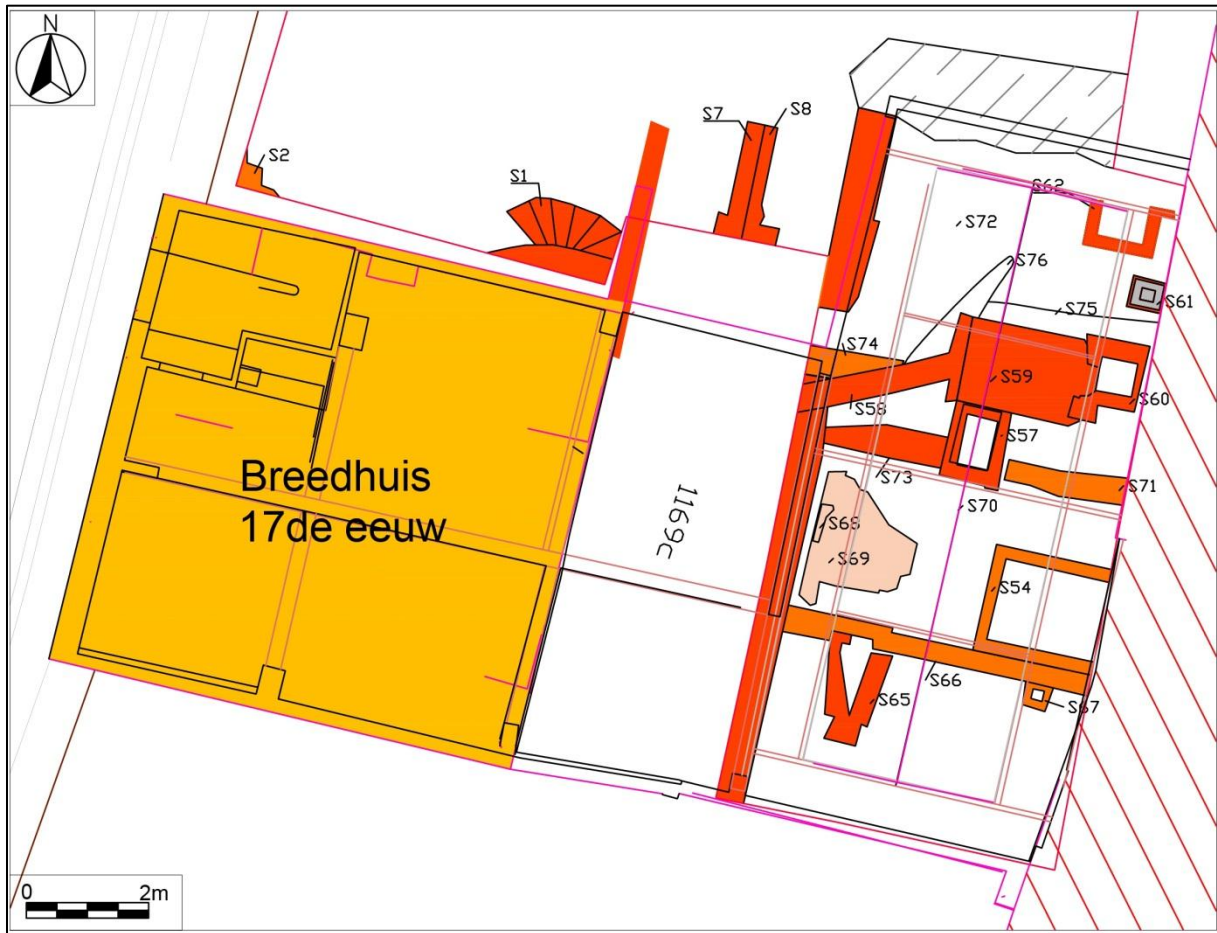
De aanwezigheid van vloeren binnen de twee muren (sporen 66-74) geeft duidelijk aan dat dit gedeelte ooit bewoond werd.

Dit betekent eveneens dat de beerbak met spoornummer 54 moet gelegen hebben binnen de woning. Vermoedelijk moet dan ook het verband gelegd worden tussen sporen 54 (ten noorden van de muur) en spoor 67 (ten zuiden van de muur). Het kleine bakje (spoor 67) zou kunnen gediend hebben om de beerbak te ledigen. Vermoedelijk is deze beerbak later in onbruik geraakt, wat te zien is aan de oversnijding van de vloer met spoornummer 55/68 over deze beerbak.

Het verband tussen de muren 71 en de hierboven beschreven structuren, ze hebben allemaal een zelfde oriëntatie, is niet duidelijk.

⁴⁹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2013c

Figuur 56: Plot Vlak 1 op bestaande toestand

In de uiterste zuidwestelijke hoek van het opgravingsterrein werd ten slotte een aanzet van een gewelf gevonden. (spoor 2). Het was slechts fragmentarisch bewaard, waardoor de formaten van de bakstenen niet konden achterhaald worden. Er werd wel gebruik gemaakt van een kalkmortel.

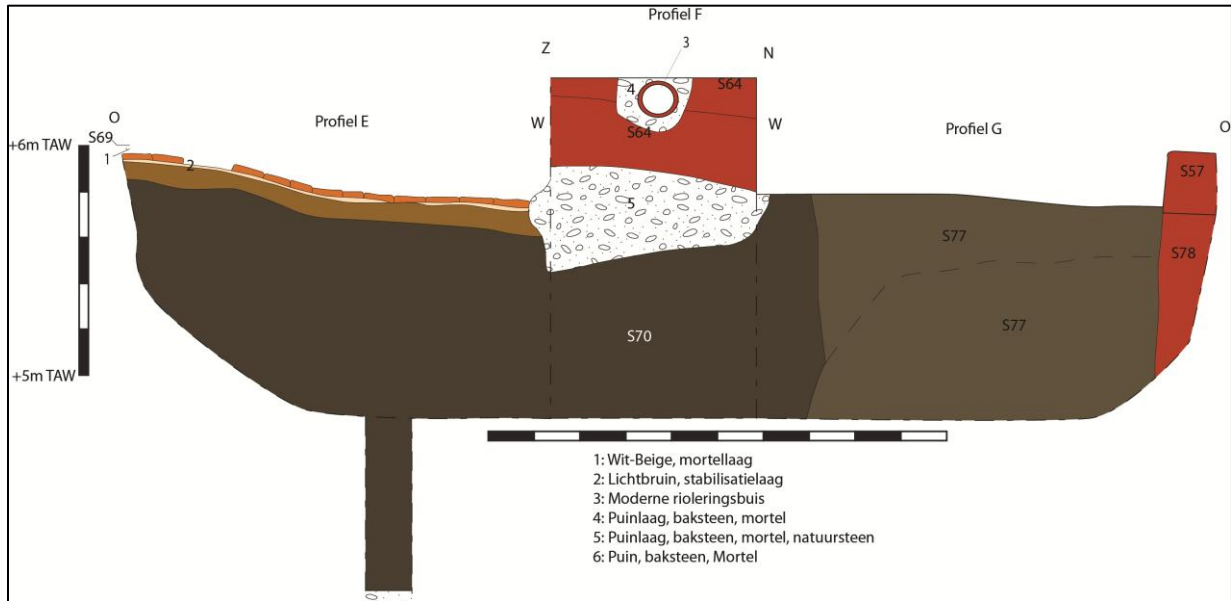
Buiten bakstenen structuren waren er tevens ophogingspakketten aanwezig binnen dit gedeelte van het onderzoeksgebied. In vlak 1 konden pakketten 70 en 72 onderscheiden worden. Het spoor 72, een donkergrijs pakket met aardewerk, baksteen, mortel en platic erin, was eerder als recent te beschouwen. Vermoedelijk ging het hier om een oudere ophogingslaag die, bij het plaatsen van de verschillende afwateringsstructuren in de buurt, vermengd was geraakt.

Spoor 70 was een heel ander verhaal. Dit bruingrijze pakket was wel in de nieuwe tijd te dateren, meer bepaald in de tweede helft 16de eeuw-eerste helft 17de eeuw. Het zandige pakket was bijzonder rijk aan vondsten. Buiten wat baksteenbrokjes en mortel werd een grote hoeveelheid aardewerk aangetroffen, enkele pijpen en metalen objecten, alsook consumptieafval, onder de vorm van zaden en pitten, oesterschelpen, mosselschelpen, botmateriaal (zie verder).

Zoals reeds te zien was op het grondplan (Figuur 49) werd tussen de sporen 73-70-71, 54 en 66 verdiept. Hieruit bleek dat het pakket met spoornummer 70 voornamelijk in het zuiden van deze uitgraving tot op grote diepte aanwezig was. Onder deze laag was een puinpakket aanwezig, waardoor er ook niet tot op de moederbodem kon geboord worden.

In het noorden van deze verdieping werd nog een ander ophogingspakket aangetroffen (spoor 77). Het verschil tussen de twee pakketten was zeer onduidelijk, het ging hier immers om een verrommeld pakket dat, aan de hand van de vondsten erin, te dateren was in de 18de-19de eeuw. Vermoedelijk gaat het hier dus om hetzelfde spoor 70 dat, net als spoor 72, verrommeld is geraakt tijdens het plaatsen van de recente afwateringsstructuren.

Figuur 57: Profielen E, F en G

5. Vondstmateriaal

Er werden tijdens het onderzoek uit verschillende contexten vondsten verzameld. Deze zullen dan ook in onderstaande hoofdstuk meer in detail behandeld worden. De vondstcategoriën zullen een voor een behandeld worden.

5.1. Aardewerk⁵⁰

Er is bij deze beschrijving gekozen voor een bespreking per context. Omdat uit spoor 70 veel meer aardewerk werd verzameld, zal deze context iets uitgebreider behandeld worden.

5.1.1. Profielen

Profiel A

Uit vulling 5 en 7 werd aardewerk ingezameld. Uit vulling 5 konden zes scherven roodbakkend geglazuurd aardewerk verzameld worden. Het gaat om één teil en twee borden van hetzelfde type. Deze vormen kunnen tussen 1550 en 1650 gedateerd worden.

In vulling 7 werden zes scherven grijsbakkend en twee scherven roodbakkend aardewerk aangetroffen. Tussen het grijsbakkend materiaal werd één randfragment van een teil aangetroffen. Het gaat om een teil met bandvormig profiel en uitgesproken doorn. Dit randtype kan in de tweede helft van de 14e eeuw gedateerd worden.

Profiel B

Uit dit profiel komt enkel uit vulling 7 (=zelfde als vulling 7 profiel A) aardewerk. Het gaat hierbij om roodbakkend aardewerk van tenminste twee individuen. Het gaat hierbij om een teil met bandvormig profiel en uitgesproken doorn en een vrij complete grape. Deze grape heeft een hoog, eivormig lichaam met een bandvormige rand met uitgesproken doorn. Enkel op de buitenzijde en op de hals en bodem langs de binnenzijde zit glazuur. Deze heeft een paarse kleur, schijnbaar in dezelfde kleurschakering als het steengoed uit Langerwehe. Mogelijk gaat het hierbij om een imitatie om dit lokaal vervaardigd product meer stijl te geven. Deze aardewerkvormen kunnen tussen 1400 en 1550 gedateerd worden.

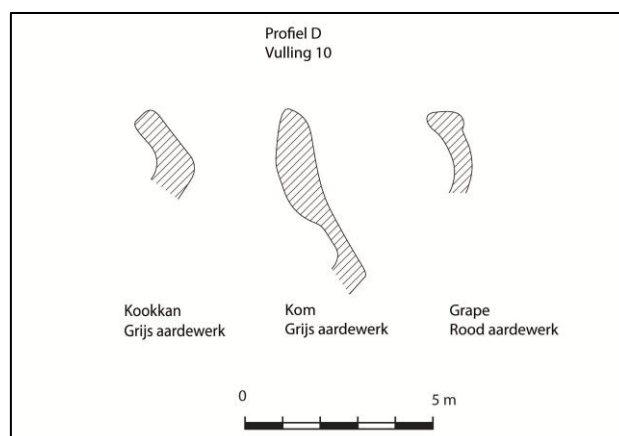
Profiel D

Uit profiel D werd uit lagen 10 en 12 aardewerk ingezameld.

Uit laag 10 werden 13 scherven ingezameld. Het gaat om negen scherven grijsbakkend aardewerk, drie scherven roodbakkend aardewerk en één scherp steengoed. Het grijsbakkend aardewerk leverde twee individuen op, het roodbakkend aardewerk één individu.

In grijsbakkend aardewerk werden een rand van een kom met een bandvormige rand en een rand van een kookkan met een korte, naar buiten geplooid rand met afgeronde top zonder hals aangetroffen. In roodbakkend aardewerk is er een rand van een grape met een eenvoudige blokvormige rand op een rechtopstaande hals aangetroffen. Deze randvormen zijn in de 14^e eeuw te dateren, mogelijk de eerste helft van deze eeuw, gezien de aanwezigheid van een kookkan.

⁵⁰ Gedetermineerd, beschreven, tekeningen door Olivier Van Remoorter

Figuur 58: Representatieve stukken profiel D laag 10

Uit laag 12 werden eveneens 13 scherven ingezameld. Het gaat om negen scherven grijsbakkend aardewerk en vier scherven roodbakkend aardewerk. Tussen het grijsbakkend materiaal werd één zwaar verweerde rand van een kan aangetroffen. Het gaat om een kan met een bandvormig profiel met een uitgesproken doorn. Dit randtype kan in de 14e eeuw gedateerd worden

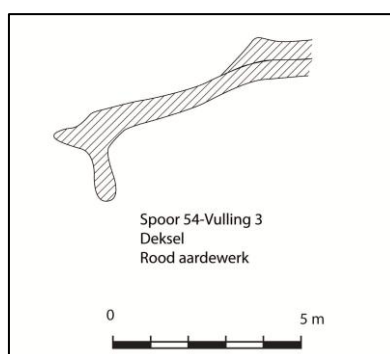
5.1.2. Sporen

Tussen sporen 45 en 47 (twee vloerniveaus in het noorden - woning 2) werden ook een aantal scherven ingezameld. Het gaat om 13 scherven roodbakkend aardewerk, drie scherven grijsbakkend aardewerk, en telkens één scherp faience en steengoed. Het roodbakkend materiaal is vooral interessant aangezien er een aantal scherven tussen zitten die een zelfde uitzicht hebben als de grape die in vulling 7 van profiel B werd aangetroffen. Eenzelfde rand en vergelijkbare wandscherven werden aangetroffen. Mogelijk gaat het om hetzelfde of een gelijkaardig individu.

Onder de vloer van spoor 26 werd een archeologisch compleet bord aangetroffen. Het gaat om een versierd bord in faience. De versiering is in blauwe verf aangebracht en vertoont vegetale motieven op de spiegel, bestaande uit bloemen en bladeren. Centraal moet een medaillon met figuratieve voorstelling gestaan hebben. Hiervan is enkel de aanzet bewaard gebleven. Dit type bord/versiering kan in de 18e eeuw gedateerd worden.

Spoor 54 (beerbak in het zuiden van het onderzoeksgebied) bevat negen scherven in twee verschillende vullingslagen. In de bovenste vulling konden acht scherven ingezameld worden. Het gaat hierbij om zes scherven roodbakkend aardewerk, en telkens één scherp steengoed en faience. In roodbakkend aardewerk zijn twee randen, drie wandfragmenten en één oor van een lollepot, waar een passend randfragment van werd aangetroffen in de vulling van spoor 70.

Vulling 3 bevatte één scherp, namelijk een archeologisch compleet deksel in roodbakkend aardewerk met opgelegde versiering met kleistrips, versierd met vingerindrukken. Dit deksel kan als type r-dek-22 omschreven worden in het Deventer-Systeem en in de 18e eeuw gedateerd worden.

Figuur 59: Deksel spoor 54

Zowel op de vloer met spoornummer 55/68 (een vloerniveau dat gelegen was op spoor 69) als op de vloer met spoornummer 69 werden scherven gevonden die te dateren waren in de 18de-19de eeuw. Ook rondom de aarden rioolbuis met spoornummer 56 en in de ophogingslagen met nummer 72 en 77 werd materiaal uit deze periode gevonden.

5.1.2.1. Spoor 70

Spoor 70 bevatte 538 scherven en is dus de grootste context. Gezien de aarde van deze context, een ophogingslaag, kan er geen enge datering gegeven worden. Het ensemble bevat zowel materiaal uit de 14^e eeuw als materiaal uit de 16^e-18^e eeuw. De hoofdmoot van het materiaal kan wel in de 16^e eeuw gedateerd worden. Het 14^e eeuw materiaal omvat het grijsbakkend aardewerk en is waarschijnlijk als residueel materiaal of opspit te omschrijven. Het gaat dan ook om een relatief kleine hoeveelheid materiaal.

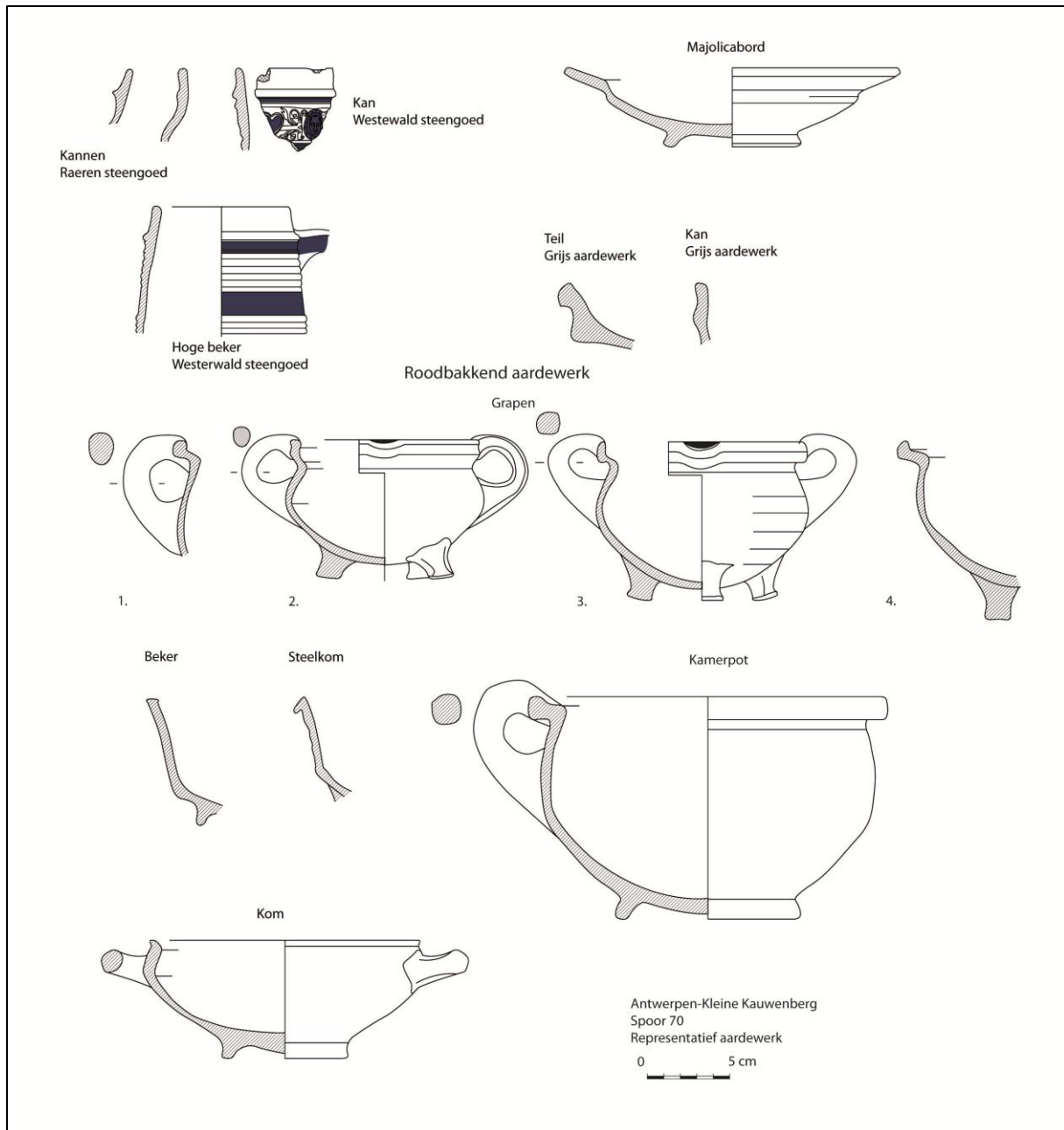
Het gros van het materiaal is waarschijnlijk tussen de tweede helft van de 16^e en de eerste helft van de 17^e eeuw te dateren. De aanwezigheid van Westerwald steengoed lijkt ook naar deze datering te wijzen.

Er zijn wel een groot aantal individuen aangetroffen, zowel in rood, grijs steengoed als faience/majolica. In totaal konden minimum 48 individuen geteld worden op basis van de randen alleen. Het werkelijke aantal is vermoedelijk nog veel hoger.

ROOD	415	77,14
GRIJS	13	2,42
SG	51	9,48
WIT	15	2,79
MAJ	25	4,65
PIJP	6	1,12
PAT	13	2,42
Totaal	538	100,00

Tabel 1: scherven per aardewerkgroepen in absolute aantallen en percentages.

In totaal kunnen een minimum van 36 individuen in roodbakkend aardewerk, twee in grijsbakkend aardewerk, drie in majolica, twee in witbakkend aardewerk en vijf in steengoed.

Figuur 60: Representatief aardewerk spoor 70

Het steengoed is enkel vertegenwoordigd door drinkgerei, met name kannen en bekers. Het gaat hierbij om vijf individuen. Enkele zijn ook getekend. Enkel de vijfde kon niet getekend worden omdat dit randfragment te fragmentair bewaard is. Twee randen zijn afkomstig uit Raeren. Het gaat hierbij om de randtypes s2-kan-28 en s2-kan-29. Dit zijn randen met een kraagrand met een uitgesproken (type 28) en een iets minder uitgesproken (type 29) draairibbel op de overgang naar de hals. Type 28 is ook een licht naar binnenstaande rand. De overige twee randen zijn afkomstige van individuen uit Westewald. Het gaat hierbij om een kan en een hoge beker. De kan is van het type s2-kan-60 en heeft een eenvoudige rand met draairibbel op de overgang naar de hals. De hals zelf is sterk versierd met verschillende motieven. De beker is van het type s2-bek-14. Dit is een hoge tonvormige beker met verschillende draairibbels en stroken met blauwe beschildering. In het witbakkend aardewerk zijn er twee grappen op te merken.

In majolica zijn enkel borden aangetroffen. Het gaat hierbij om eenvoudige borden met blauwe beschildering in geometrische en bloempatronen. Een quasi compleet bord is polychroom beschilderd en vertoont een mannelijk figuur met uitgesproken kraag en hoed op het vlak. De spiegel is versierd

met gekleurde wolk en golfpatronen. Dit type bord is een typisch voorbeeld van de 16^e-eeuwse majolicaproductie in Antwerpen.

Figuur 61: Majolicabord

In grijsbakkend aardewerk zijn een kan en een teil op te merken. De kan heeft een eenvoudige afgeronde top op een opstaande rand met licht geprononceerde ribbel op de overgang naar de hals. De teil heeft een manchetvormige rand met afgeronde doorn en op een punt getrokken buitenlip. Het rood aardewerk is het meest diverse qua aardewerkvormen. Tussen het materiaal werden ondermeer volgende aardewerkvormen opgemerkt: de grape, de teil, het deksel, de lollepot, de schotel, het bord, de kom, de beker, de steelkom en de kamerpot.

De grape is de meest voorkomende vorm. Het gaat hierbij om verschillende randtypes:

1. Een eenvoudige afgeronde en verdikte rand met dekselgeul.
2. Een lichte manchetrand met afgeronde top en dekselgeul.
3. Een bandvormige rand met dekselgeul
4. Een haaks naar buiten geplooid rand met een naar boven op een punt getrokken binnenlip

De beker komt voor met één individu en heeft een eenvoudige rand met afgeplatte top.

De steelkom komt met één individu voor en heeft een naar buiten op een punt getrokken rand met ondersneden buitenlip.

De kamerpot komt ook met één individu voor en heeft een eenvoudige afgeronde, verdikte rand op een haaks naar buiten geplooid hals. Deze pot staat op een standring en heeft één worstoor.

De kom tenslotte komt met enkele individuen voor. Het meest complete individu heeft een op een punt getrokken buitenlip op een licht naar binnen geplooid hals. Dit kommetje heeft ook twee worstoren en staat op een standring. Dit kommetje kan als een typisch voorbeeld van een papkommetje omschreven worden.

5.2. *Pijpaarden objecten*⁵¹

Alle vondsten uit pijpaarde zijn gevonden in de ophogingslaag spoor 70, vondstnummer 25. Er zijn twee categorieën te onderscheiden, namelijk pijpjes en plaketten, in Vlaanderen meestal patacons genoemd. Deze patacons zijn kleine devotionalia meestal gemaakt uit witbakkend pijpaardewerk in een mal, met zowel religieuze als profane afbeeldingen. In België zijn voorbeelden gekend van de 18de/19de eeuw tot aan de eerste wereldoorlog als versiering van feestgebak in de periode van Kerst- en Nieuwjaar. Er zijn echter ook patacons bekend uit de 16de en 17de eeuw, die ook andere gebruiken hebben gekend dan alleen als versiering van gebak. Zo zijn ze ook te koop geweest in bedevaartplaatsen, op jaarmarkten, tijdens processies op religieuze hoogdagen en zijn ze gebruikt geweest als steun tijdens persoonlijke geloofsbeleving. Er zijn een zeer grote hoeveelheid patacons bekend uit Antwerpen, ook in de onmiddellijke omgeving van Kleine Kauwenberg werden er aangetroffen, namelijk aan de Kleine Kauwenberg-Vekestraat en aan de Grote Kauwenberg.

Er zijn tijdens het onderzoek patacons gevonden met zowel religieuze als profane afbeeldingen. Bij de religieuze afbeeldingen horen de twee exemplaren van Jezus als wikkkelkind, nummer 1 en 2. Beide zijn niet intact, het hoofdje ontbreekt. Ze vertonen alle twee parallelle wikkels en nummer twee draagt een parelsnoer met een kruisje en vertoont sporen van rode verf.

Onder patacons met profane afbeeldingen vallen onder andere nummer 3 en 4. Deze zijn vermoedelijk afkomstig van één en dezelfde plaket en bevinden zich in de sfeer van het gildewezen. Er is namelijk een stuk te zien van de afbeelding van een kruisboog/voetboog binnen een bladfestoen met bloemrozetten. Hier kan er vanuit gegaan worden dat de eigenaar van het plaket een zekere band had met de gilde in kwestie en dat het misschien zelfs gebruikt werd in de context van het gildewezen.

Plaket nummer 5 laat de afbeelding zien van het hoofd van een persoon. Het fragment is spijtig genoeg te fragmentarisch om het verder te kunnen determineren.

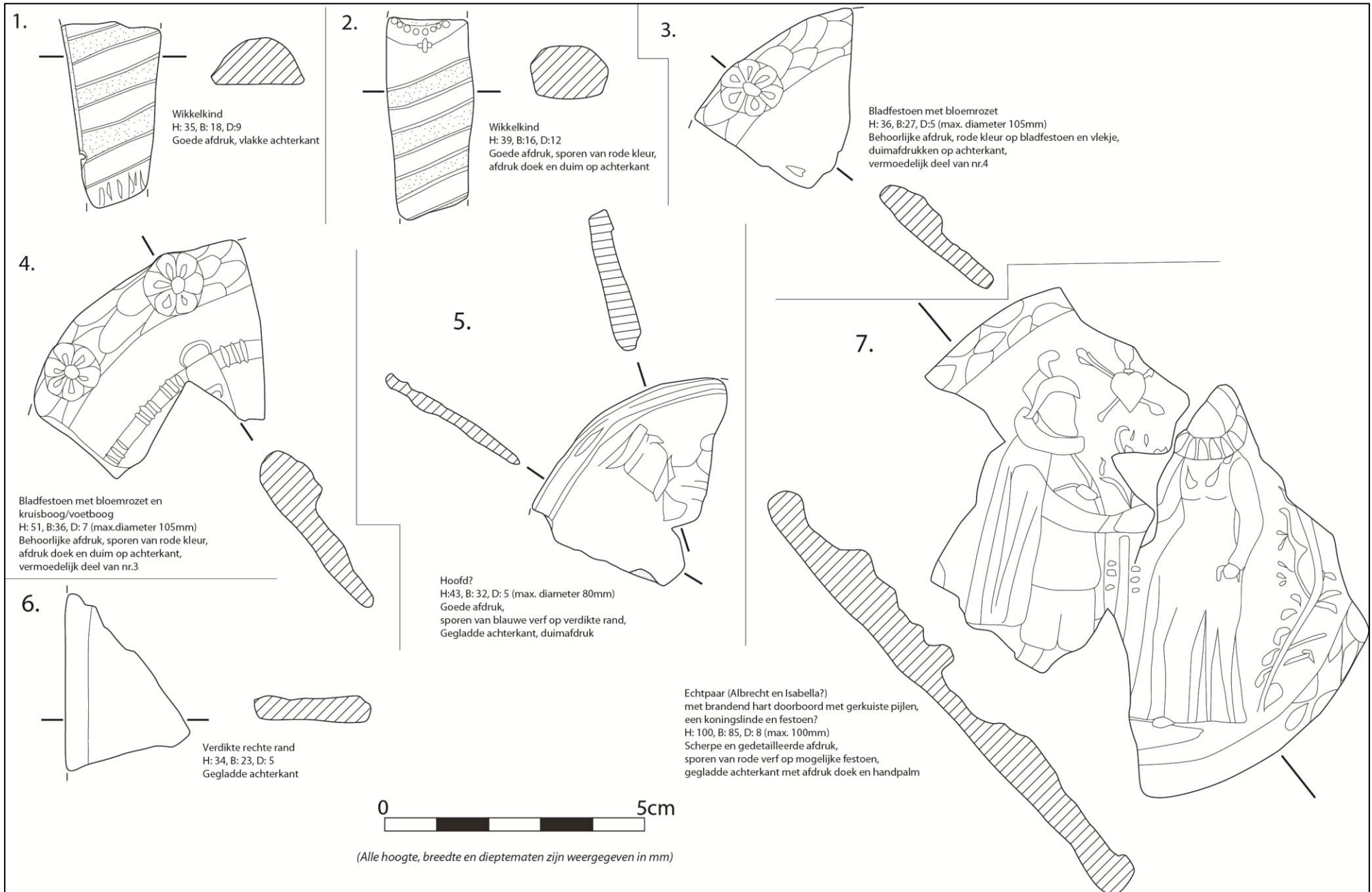
Ook het randfragment met nummer 6 is te klein om iets op te zien en zal dus gewoon worden ingedeeld als patacons met verdikte rand.

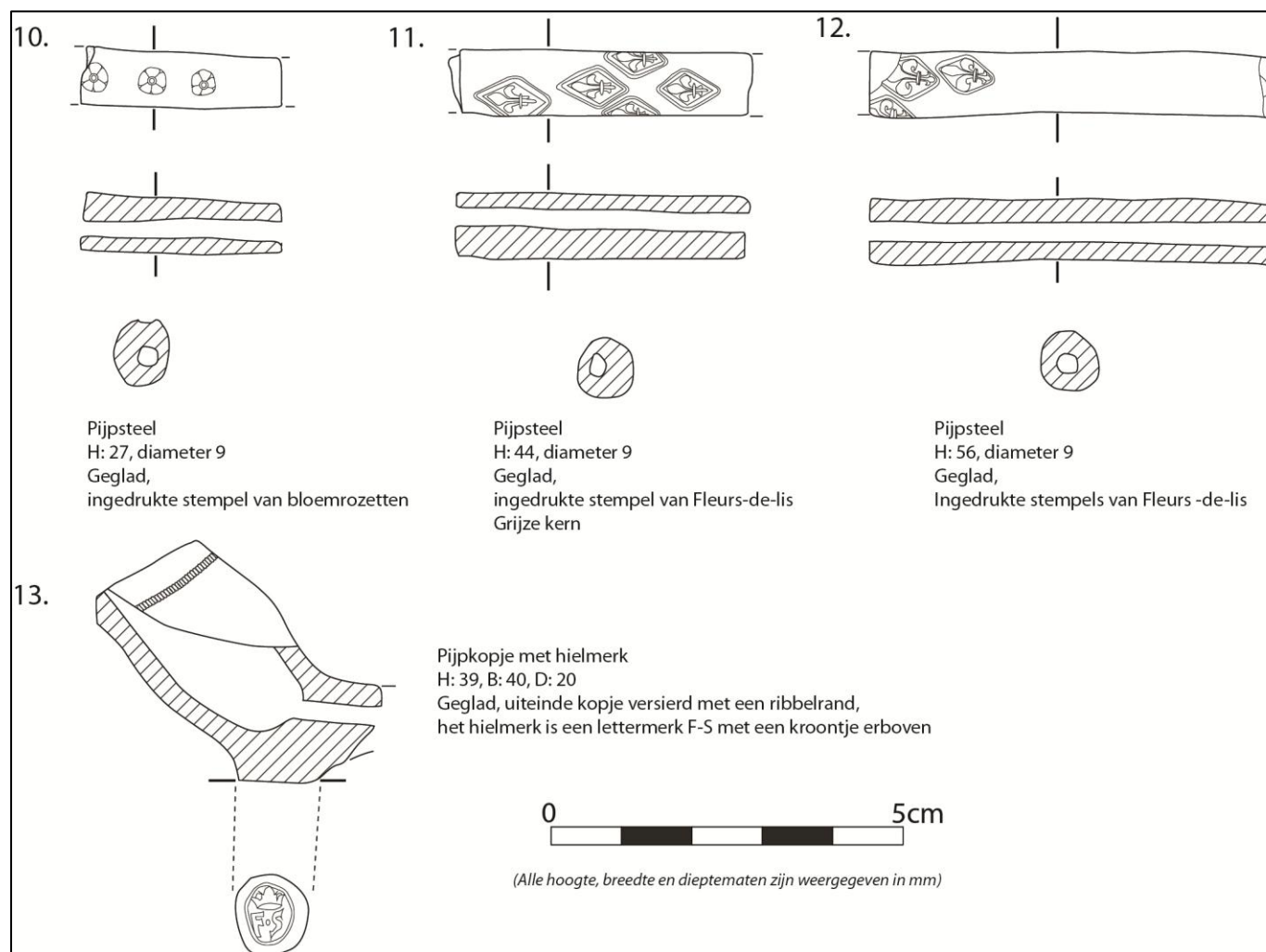
Ten slotte werd een plaket met afbeelding van een echtpaar (nummer 7), omringd door allerlei symbolen, gevonden. De afbeelding laat een man en een vrouw zien die elkaar de hand reiken. De kledij heeft duidelijk een 16de-eeuws Renaissance karakter. De vrouw draagt een strak lijfje dat de taille accentueert, een eerder klokvormige volumineuze rok en een grote plooiakraag, die in de tweede helft van de 16de eeuw in de mode kwam. De man draagt een schoudercape die tot aan de knieën reikt en een broek die evenzeer tot aan de knie komt. Net als de vrouw draagt ook de man een plooiakraag, waardoor het haar kort diende gedragen te worden. Hij heeft een spitse baard en draagt een veer op zijn hoed. Deze combinatie is ook weer te plaatsen in de tweede helft van de 16de eeuw. Bovenaan, tussen de man en de vrouw in, bevindt zich een brandend hart dat symbool staat voor vurige liefde en bovenal liefde voor en van Jezus Christus. Het hart wordt doorboord door twee gekruiste pijlen, deze verwijzen naar Cupido die de harten van mensen van een pijl voorziet om ze in liefde te laten ontvlammen. Beide symbolen zijn populair in de Renaissance. Tussen beide personen in staat een pas aangeplant boompje en aan de zijkant is een twijg met blaadjes afgebeeld. Het geheel is gehuld in een bladfestoen. Het is duidelijk dat het thema van dit plaket een katholiek huwelijk uitbeeldt en als we het jonge boompje interpreteren als zijnde een koningslinde, dat in Nederland wordt aangeplant bij een troonswisseling, kunnen de twee personen gezien worden als Albrecht VII van Oostenrijk en Isabella van Spanje, die de zuidelijke Nederlanden cadeau kregen van Filips II voor hun huwelijk in het laatste jaar van de 16de eeuw.

De tweede categorie die we hier onderscheiden in de pijpaardewerk vondsten zijn de pijpjes. Er zijn vijf stelen gevonden waarvan drie met een stempel, namelijk nummer 10, 11 en 12, en één kopje met een hielmerk, nummer 13. Er zijn twee stelen met een fleurs-de-lis stempel en één met drie bloemrozetten. Bij de stelen met de fleurs-de-lis stempels zijn niet dezelfde stempels gebruikt, de fleurs-de-lis bij nummer 11 zijn veel spitsier en hebben een breder ruitvormig kader dan deze bij nummer 12. Het hielmerk bij het pijpkopje is een lettermerk dat de initialen F-S vertoont waarboven een kroontje staat afgebeeld. Deze initialen werden reeds op andere sites in de periode 1640-1670 geplaatst⁵². Ook de fleur-de-lis versiering komt in deze 17de eeuw veelvuldig voor.

⁵¹ Gedetermineerd, beschreven, tekeningen door Sarah Schellens

⁵² Van Oostveen 2004, 63-64

Figuur 62: Patacons en pijpje

5.3. *Metaal*⁵³

In totaal zijn er zeven metaalvondsten gedaan binnen het onderzoeksgebied. Deze zijn allen afkomstig uit de ophogingslaag met spoornummer 70, vondstnummer 25. Hieronder volgt een opsomming en korte beschrijving van de vondsten.

Er zijn twee rekenpenningen (Figuur 63: 1,2) ontdekt, beide grof te dateren tussen 1450 en 1600. Door de slechte bewaring zijn ze spijtig genoeg niet nader te determineren.

Ook twee knopspelden werden aangetroffen (Figuur 63: 3,4), namelijk één van 26mm en één van 31mm lang. Deze zijn te dateren tussen 1400 en 1800.

Verder was er in het pakket ook een zogenaamde nestel (Figuur 63: 5) aanwezig. Dit is een opgerold plaatje met een gaatje voor de bevestiging aan een koord en is te plaatsen tussen 1500 en 1600.

Een speciale vondst was een riemtong uit de 16de eeuw (Figuur 63: 6), meer bepaald tussen 1500 en 1575, op basis van vergelijkingsmateriaal. Het is een plaatje met pelta opening en twee (klinkstift-) gaatjes. Ten slotte is er ook nog een staafje gevonden met een ronde doorsnede dat niet valt te dateren (Figuur 63: 7).

Al deze metaalvondsten zijn gemaakt uit een koperlegering.

Figuur 63: Vondsten in metaal

⁵³ Conservatie en determinatie door Michel Hendriksen (ArcheoMetaal Vrouwenpolder 3 3825 Amersfoort – NL)

5.4. Botmateriaal⁵⁴

Er werd betrekkelijk weinig botmateriaal aangetroffen. Dit heeft grotendeels te maken met de afwezigheid van afvalstructuren met een originele vulling. Het gevonden botmateriaal, aangetroffen enerzijds tussen de vloerniveaus sporen 45 en 47 en anderzijds spoor 70 kan geïnterpreteerd worden als consumptieafval van rund.

In spoor 70 werden enkele fragmenten aangetroffen met sporen van bewerking. Op een ribfragment van een rund werden ten eerste verschillende, min of meer parallelle snijsporen aangetroffen. Ook op een *metacarpus/tarsus* van rund werden twee snijsporen in een kruisvorm herkend.

Een speciale vondst was een ingekrast stukje bot, eveneens afkomstig van rund. Het ging hier om een ingekrast vierkantje met een kruisje erin, aangebracht op de eerste *falang* van een rund. Dit botje werd gebruikt bij het 'kootspel', een soort kegelspel waarbij een met lood verzwaard bot gebruikt werd om andere kootjes omver te werpen⁵⁵.

Figuur 64: Botmateriaal met sporen van bewerking

⁵⁴ Determinatie door Emmy Nijssen (BAAC Vlaanderen)

⁵⁵ Rijkelijkhuizen 2008, 20-21

5.5. **Archeobotanisch onderzoek**⁵⁶

Er werden vijf bulkmonsters van drie contexten (profiel D laag 10, profiel D laag 12 en spoor 70) opgestuurd met de bedoeling deze te laten onderzoeken op macroresten en klein botmateriaal.

Drie contexten werden bemonsterd, namelijk de lagen 10 en 12 uit profiel D en spoor 70. Alle monsters bevatten redelijk goed geconserveerde archeobotanische resten. Het aantal resten, alsook de diversiteit aan taxa was echter laag.

Van de monsters uit profiel D bevat laag 12 het meeste aantal zaden. Erin werden verkoolde en niet-verkoolde graankorrels van rogge (*Secale cereale*) en gerst (*Hordeum vulgare*), zaden van vlier (*Sambucus nigra*) en hamerslag en een metaalslak gevonden.

Spoor 70 bevatte een druivenpit, slecht geconserveerde graankorrels van rogge (*Secale cereale*) en gerst (*Hordeum vulgare*), tientallen zaden van vlier (*Sambucus nigra*), vijg (*Ficus carica*) en braam (*Rubus fruticosus*)

Op basis van de aangetroffen archeobotanische resten kan geen gedetailleerde datering worden gegeven. Het gebruik van Druif en Rogge komt al gedurende de Romeinse tijd voor in de Lage landen. Rogge en Gerst waren gedurende de Middeleeuwen populaire gewassen en worden dan ook veelvuldig samen in archeologische contexten gevonden. Het voorkomen van de niet-verkoolde zaden van vruchten en bessen geven een iets breder beeld van de voedsel economie.

Daar het hier echter ging om monsters uit niet gesloten contexten (ophogingspakketten) kunnen deze zaken niet meteen gelinkt worden aan de woningen binnen het onderzoeksgebied. Ze geven wel een algemener beeld van de voedsel economie in de late middeleeuwen-nieuwe tijd in Antwerpen.

⁵⁶ Uitgevoerd door EARTH Integrated Archaeology – Maurer A.

6. Conclusie

De historische informatie met betrekking tot de kleine Kauwenberg geeft aan dat deze straat aan het begin van de 16de eeuw, meer bepaald tussen 1517 en 1522 werd open gesteld. Het is echter wachten tot de periode 1522-1528 vooraleer er gebouwen verschijnen in de straat (en dus ook binnen het onderzoeksgebied). De constructie van deze gebouwen gebeurde niet op initiatief van de stad, maar door privé-ondernemers.

Vooraleer het gebied werd volgebouwd werd het gebruikt als raamhof, blekerij en/of boomgraad.

Tijdens het onderzoek kon deze ontstaansgeschiedenis grotendeels bevestigd worden. In een eerste (waargenomen)⁵⁷ fase werd het terrein opgehoogd. De vroegst gedateerde vondsten, gevonden in laag 12 van profiel D en laag 7 van profiel A-B, zijn hierbij te plaatsen in de 14de eeuw.

Van ten minste de 14de eeuw tot het begin van de 16de eeuw werd het terrein dan opgehoogd, om vervolgens bebouwd te worden.

Aan het begin van de 16de eeuw, vermoedelijk dus tussen 1522 en 1528, werden dan enkele huizen gebouwd binnen het plangebied. In het noorden konden zo twee woningen onderscheiden worden, die in een zelfde fase gezet werden (woning 1 en 2). In woning 1 was slechts 1 vloerniveau bewaard, bestaande uit rechthoekige, rode plavuizen. In woning 2 werd op een eerste vloerniveau (identiek aan dat van woning 1) een tweede aangelegd, bestaande uit vierkante, rode en grijze plavuizen. Al deze plavuizen werden op een laag kalk, die op een laag los, geel zand lag, gelegd.

In de tussenmuur tussen de twee woningen werd een dubbele, symmetrische, gotische haard aangetroffen. Binnenin woning 1 kon, tijdens een verdieping gezien worden dat er hier een kelder met tongewelf (parallel aan de weg) aanwezig was. Deze was echter tijdens latere graafwerken verstoord geraakt.

Op de bovenste vloer werd vermoedelijk nog een deel van een haard aangetroffen. Deze kwam vermoedelijk in gebruik na het in onbruik raken van de gotische haard binnen deze woning (op dit vloerniveau was geen aanroeting zichtbaar op de tegels).

Figuur 65: Woningen 1 en 2

Achter woning 1 werd nog een dubbele spaarboog uit dezelfde periode, alsook een beerbakje met storkoker. Veel was hier echter verstoord geraakt in latere periode (19de-20ste eeuw), door het plaatsen van afwateringssystemen en muren die in verband te brengen waren met een gebouw, nog zichtbaar op een luchtfoto uit 1988-1991 (noordelijk gebouw).

⁵⁷ Mogelijk zijn op een dieper niveau nog oudere sporen aanwezig, bvb kuilen uitgegraven in de moederbodem.

In het midden van het onderzoeksgebied werd een derde woning aangetroffen. Hiervan was echter veel minder veel bewaard. Twee op elkaar liggende vloerniveaus en enkele aansluitende muurtjes konden toch aangetroffen worden. Ook dit keer werd er gebruik gemaakt van rode, rechthoekige plavuizen (onderste vloerniveau) en rechthoekige rode, alsook vierkante grijze en rode plavuizen en bakstenen (bovenste vloerniveau). Dit bovenste niveau was, op basis van materiaal uit onderliggende lagen, te dateren in de 17de eeuw. Het eerste vloerniveau was vermoedelijk wel aan het begin van de 16de eeuw te plaatsen.

Ten oosten van de vloerniveaus werden nog verschillende muurwerken gevonden die ermee in verband konden worden gebracht, alsook enkele verbouwingen hieraan.

Figuur 66: Woning 3

Buiten enkele losse sporen in het zuiden van het gebied werden er voornamelijk dan nog enkele muren aangesneden ten oosten van het 17de-eeuwse breedhuis, momenteel nog steeds aanwezig. Hier werden, buiten verschillende recente afwateringsstructuren twee 16de-eeuwse muren gevonden, die in het verlengde lagen van enkele muren van het breedhuis. Deze zouden kunnen wijzen op het feit dat het huis eertijds veel langer en smaller was. Tegen de meest zuidelijk muur (gezet op een spaarboog) werd een beerbak gemetst, binnen het gebouw.

Binnen het gebouw waren wederom twee vloerniveaus aanwezig. Een eerste bestaande uit vierkant rode plavuizen, en erboven een niveau uit grijze en rode vierkante plavuizen.

Figuur 67: Vlak 1 - Sporen achter het breedhuis

Onder de vloerniveaus werd een dik ophogingspakket aangetroffen, waarin een grote hoeveelheid vondstenmateriaal te vinden was.

Ook hier was echter een groot deel van het gebied verstoord geraakt tijdens de 19de-20ste eeuw, bij het plaatsen van een gebouw, dat bij aanvang van het onderzoek nog recht stond.

7. Beantwoording onderzoeksvragen

1. *Wat is de aard, de verspreiding en de datering van de sporen?*

Er werden sporen uit verschillende fasen en van verschillende aard aangetroffen. Zo werden uit een eerste fase enkele ophogingspakketten herkend. Deze waren ten vroegste te dateren in de 14de eeuw. Hier bovenop werden verschillende bakstenen structuren herkend. Zo werden enkele 16de-17de-eeuwse woningen aangetroffen, alsook een tweetal beerbakken uit deze periode.

Ook latere structuren kwamen echter veelvuldig voor (19de-20ste eeuw). Voornamelijk structuren die kunnen gelinkt worden met afwatering (kanaaltjes, cisternes) werden aangetroffen, maar ook gewone muren en enkele vloerniveaus kwamen voor.

Deze sporen lagen in min of meer drie clusters, namelijk een noordelijk, een centrale en een zuidoostelijke.

2. *Zijn er structuren te herkennen? Wat is hun aard (functioneel, bewaringstoestand), datering, verspreiding en ruimtelijke samenhang?*

Er konden ten eerste een drietal woningen uit de 16de-17de eeuw herkend worden. Deze waren matig goed bewaard.

Twee van deze woningen, gelegen in het noorden van het onderzoeksgebied, werden vermoedelijk in een zelfde fase gezet. Ze deelden een achtermuur en een tussenmuur, alsook een dubbele haard. Achter woning 1 kon een beerbak met storkoker herkend worden uit dezelfde periode, waardoor deze kan gelinkt worden met de woning.

Woning 3, verder naar het zuiden gelegen kon niet direct gelinkt worden aan de andere twee huizen maar dateerde wel in dezelfde periode.

Meer naar het zuiden toe konden enkele muren en een er tegen gelegen beerbak gelinkt worden met het nog bestaande, 17de-eeuwse breedhuis. Veel van de sporen behorende tot deze structuur (een zuidelijk en noordelijk muur, een beerbak en twee vloerniveaus) werden door latere bouwwerken voor een groot deel vernield.

3. *Wat is de relatie met het omliggende stedelijke landschap?*

De kleine Kauwenberg behoort tot een buurt die omstreeks het begin van de 16de eeuw in ontwikkeling kwam. In deze periode werd, niet planmatig, straat voor straat bebouwd met huizen. Dit gebeurde dus voor het plangebied omstreeks 1522-1528 volgens de historische bronnen, iets wat kan bevestigd worden door het onderzoek.

Op basis van de sporen lijkt het onderzoeksgebied voornamelijk een woonfunctie gehad te hebben.

8. Bibliografie

AGENTSCHAP GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN (AGIV) 2013a: *Kleurenorthofoto's* [online], <http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/kleurenortho/#> (geraadpleegd op 22 januari 2013).

AGENTSCHAP GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN (AGIV) 2013b: *Digitale bodemkaart Vlaanderen* [online], <http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/bodemkaart/#> (geraadpleegd op 22 januari 2013).

ASAERT G. 2004: 1585. *De val van Antwerpen en de uittocht van Vlamingen en Brabanders*, Leuven

BARTELS M. 1999: *Steden in scherven*, Zwolle, 2delen.

CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS (CAI) 2013: *Antwerpen* [online], [http://geovlaanderen.gisvlaanderen.be/geo-vlaanderen/cai/?startup=zg\(11002\)](http://geovlaanderen.gisvlaanderen.be/geo-vlaanderen/cai/?startup=zg(11002)) (geraadpleegd op 22 januari 2013).

DATABANK ONDERGROND VLAANDEREN (DOV) 2014a: *Databank Ondergrond Vlaanderen* [online], <https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/index.html> (geraadpleegd op 22 januari 2014)

DE GROOTE K. 2008: Middeleeuws aardewerk in Vlaanderen: Techniek, typologie, chronologie en evolutie van het gebruiksgoed in de regio Oudenaarde in de volle en late middeleeuwen (10de-16de eeuw), *Relicta Monografieën* 1, Brussel, 2 delen

DERYCKE I., TROUPIN G., VEECKMAN J. 1998: De Coninck van Spagnien, alias Pellicaen. Archeologisch, bouwhistorisch en historisch onderzoek van een verdwenen pand in de oude beurs, *Berichten en Rapporten over het Antwerps Bodemonderzoek en Monumentenzorg* 2, 57-78

DIGITALE BIBLIOTHEEK VAN DE KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK VAN BELGIE 2013a: *Kaart Antwerpen - Joannes van Doetechum* [online], http://dgtl.kbr.be:8881/R/278SF2T4XBMQIGUKUABDKI8XKH8UYGM83IQD9AHG2AN3T9TET-00209?func=results-jump-full&set_entry=000439&set_number=006463&base=GEN01, (geraadpleegd op 8 maart 2013)

DIGITALE BIBLIOTHEEK VAN DE KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK VAN BELGIE 2013b: *Ferrariskaart 'Antwerpen'* [online], http://www.kbr.be/collections/cart_plan/ferraris/ferraris_nl.html, (geraadpleegd op 11 februari 2013)

FELIXARCHIEF 2013: *Scheppenbrieven betreffende de eigendommen van de zusters Annunciaden. Rentebrieven op huizen op de Kleine Kauwenberg* [online], http://zoeken.felixarchief.be/zHome/Home.aspx?id_isad=351667 (geraadpleegd op 30 april 2013)

GEOPUNT 2014: Luchtfoto's [online], <http://www.geopunt.be/kaart> (geraadpleegd op 27 januari 2014)

GEYSKENS L. 2002: Beelden en plaketten uit pijpaaarde te Antwerpen, *Berichten en Rapporten over het Antwerps Bodemonderzoek en Monumentenzorg* 5, 9-114

GHEYSEN K. 2009: Archeologisch onderzoek naar het Falcontinnenklooster, *Rapporten van het stedelijk informatiecentrum archeologie en monumentenzorg* 5, Antwerpen

GOOGLE STREETVIEW 2014: *Kleine Kauwenberg* [online], https://maps.google.be/maps?q=kleine+kauwenberg&ie=UTF-8&ei=O17mUv_YE43d7QbYvYGyDQ&ved=0CAcQ_AUoAQ (geraadpleegd op 27 januari 2014)

MUSEA EN ERFGOED ANTWERPEN 2013: *Kaart van Antwerpen. Vergilius Bononiensis 1565* [online], http://www.collectieantwerpen.be/component/option,com_memorix/task,result/searchplugin.categorie/I

[temid,2/Categorie,grafiek/lang,nl/rpp,15/cp,46/pp,50/mrxpopup,1/CollectionID,1/PhotoID,FAM001002907/RecordID,2392/ResultRecord,681/resultplugin,detail/do,6/](#) (geraadpleegd op 8 maart 2013)

MUSEUM PLANTIN-MORETUS 2013: Plan van Antwerpen. Virgilius Bononiensis 1565, [online], <http://www.museumplantinmoretus.be/Plantin-Moretus-NL/PlantinMoretus-NL/Startpagina-Plantin-Moretus-NL-Museum-Plantin-MoretusPrentenkabinet/Startpagina-Plantin-Moretus-NL-Museum-Plantin-MoretusPrentenkabinet-Collectie/Interieur-en-antiek/Plan-van-Antwerpen.html> (geraadpleegd op 30 januari 2013).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2013a: *Antwerpen-stadsuitbreiding tot aan de 16de-eeuwse Spaanse Vesten*. Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed. ID 22213 <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/22213> (geraadpleegd op 22 januari 2014)

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2013b: *Kleine Kauwenberg*. Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed. ID 12898 <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/12898> (geraadpleegd op 30 januari 2013).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2013c: *Voermanshuis*. Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed. ID 5222 <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/5222> (geraadpleegd op 30 januari 2013)

JANSSENS L. & BEDEER G. 1993: Antwerpen, 1200-1800, *Steden in Beeld I*

KAARTENCOLLECTIE UNIVERSITEIT AMSTERDAM 2013a: Beelddatabank Stedenatlassen [online], <http://dpc.uba.uva.nl/cgi/i/image/image-idx?page=index;c=atlas;lang=nl;orig=atlas;start=1;sid=4575726f8b471e8fe0be20bf35b9435f;tpl=stedenatlassen.tpl> (geraadpleegd op 8 maart 2013)

KAARTENCOLLECTIE UNIVERSITEIT AMSTERDAM 2013b: Stedenboeken van de noordelijke en zuidelijke Nederlanden – Joan Bleau. Antwerpen [online], http://dpc.uba.uva.nl/cgi/i/image/image-idx?c=atlas;lang=nl;sid=4575726f8b471e8fe0be20bf35b9435f;q1=1800-A10;rgn1=atlas_all;q2=~Antwerpen~;op2=and;rgn2=atlas_all;size=20;lasttype=boolean;view=entry;lastview=thumbnail;subview=detail;cc=atlas;entryid=x-ub-kaartenzl-1800-a10-019-k;viewid=UB-KAARTENZL-1800-A10-019-K;start=1;resnum=1 (geraadpleegd op 8 maart 2013)

KAARTENCOLLECTIE UNIVERSITEIT AMSTERDAM 2013c: Stedenboeken van de wereld – Johannes Jansonius. Antwerpen [online], http://dpc.uba.uva.nl/cgi/i/image/image-idx?c=atlas;lang=nl;sid=ad4c1eb55ca43c4b163b0b15e9d1bbe1;q1=1801-A1;rgn1=atlas_all;q2=~Antwerpen~;op2=and;rgn2=atlas_all;size=20;lasttype=boolean;view=entry;lastview=thumbnail;subview=detail;cc=atlas;entryid=x-ub-kaartenzl-1801-a1-013-k;viewid=UB-KAARTENZL-1801-A1-013-K;start=1;resnum=1 (geraadpleegd op 8 maart 2013)

KAARTENCOLLECTIE UNIVERSITEIT AMSTERDAM 2013d: Stedenboek van de Nederlanden – Frederick De Witt. Antwerpen [online], http://dpc.uba.uva.nl/cgi/i/image/image-idx?c=atlas;lang=nl;sid=49119ed1cda8bbd5f7dff7f0d4ed54e;q1=1801-A16;rgn1=atlas_all;q2=~Antwerpen~;op2=and;rgn2=atlas_all;size=20;lasttype=boolean;view=entry;lastview=thumbnail;subview=detail;cc=atlas;entryid=x-ub-kaartenzl-1801-a16-077-u2;viewid=UB-KAARTENZL-1801-A16-077-U2;start=1;resnum=1 (geraadpleegd op 8 maart 2013)

KAARTENCOLLECTIE UNIVERSITEIT AMSTERDAM 2013e: Optogt van Mars in Europa – Carel Allard. Antwerpen [online], http://dpc.uba.uva.nl/cgi/i/image/image-idx?c=atlas;lang=nl;sid=42b73b17d3f7ff23b00d6a0115dc7c8f;q1=1805-A13;rgn1=atlas_all;q2=~Antwerpen~;op2=and;rgn2=atlas_all;size=20;lasttype=boolean;view=entry;lastview=thumbnail;subview=detail;cc=atlas;entryid=x-ub-kaartenzl-1805-a13-019-k;viewid=UB-KAARTENZL-1805-A13-019-K;start=1;resnum=1 (geraadpleegd op 8 maart 2013)

KUIPERS J.J.B. & HALFWERK W. 2013: *De Staats-Spaanse Linies. Monumenten van conflict en cultuur*, Vlissingen

KUNST EN CULTUUR 2013: *Geschiedenis kunst en cultuur, mode in de 16de eeuw* [online], <http://kunst-en-cultuur.infonu.nl/geschiedenis/44086-mode-in-de-16e-eeuw.html> (geraadpleegd op 24 januari 2014)

MACLOT P. 1985: De bevloering als decoratief element in het Antwerpse burgerinterieur omstreeks 1585, in MACLOT P., WARMENBOL E. (eds.), *Rijke vorm en bonte kleur in 't Antwerps burgerinterieur omstreeks 1585*, Antwerpen, 13-16

RIJKELIJKHUIZEN M. 2008: *Handleiding voor de determinatie van harde dierlijke materialen. Bot, gewei, ivoor, hoorn, schildpad, balein en hoef*, Amsterdam

TIJS R. 1993: *Tot cieraet deser Stadt. Bouwtrant en bouwbeleid te Antwerpen van de middeleeuwen tot heden*, Antwerpen

TIJS R. 2007: *Antwerpen. Atlas van een stad in ontwikkeling*, Tielt

VAN OOSTVEEN J. 2004: Kleipijpen gevonden te Dordrecht, (online) http://cms.dordrecht.nl/Dordrecht/up/ZsptdhoHkcD_Kleipijpen_gevonden_te_Dordrecht.pdf (geraadpleegd op 24 januari 2014)

VEECKMAN J. 1996: Een waterput in het Groot Sarazijnshoofd in de Antwerpse Hoogstraat, *Berichten en Rapporten over het Antwerps Bodemonderzoek en Monumentenzorg* 1, 47-86

VEECKMAN J. 2002: Majolica and glass. From Italy to Antwerp and beyond. The transfer of technology in the 16th-early 17th century, Antwerpen

VERHEYE W. & AMERYCKX J.B., 2007: *Bodem & Bodemkunde. Bodemvorming, bodemeigenschappen, de bodems van België, toepassingen*, Gent.

VOET L., ASAERT G., SOLY H., VERHULST A., DE NAVE F., VAN ROEY J. 1978: *De stad Antwerpen van de Romeinse tijd tot de 17de eeuw. Topografische studie rond het plan van Virgilius Bononiensis*, Antwerpen

9. Lijst met figuren

Figuur 1: Situering onderzoeksgebied op luchtfoto	1
Figuur 2: Onderzoeksgebied (rood) met diepere uitgravingen (geel)	3
Figuur 3: Het plangebied (in rood) op de quartairgeologische kaart. In de plat gearceerde, gele zone komen fluviaale afzettingen uit het Holoceen boven eolische afzettingen uit het Weichselien voor. Op grotere diepte bevinden zich fluviaale afzettingen uit het Weichseliaan.	5
Figuur 4: Situering onderzoeksgebied op de bodemkaart	6
Figuur 5: Tekening omgeving Ossenmarkt 1539	9
Figuur 6: Stadskaart Antwerpen – Horebout (1524-1528)	10
Figuur 7: Stadskaart Antwerpen – Joannes van Doetechum (1558)	10
Figuur 8: Stadskaart Antwerpen - Vergilius Bononiensis (1565)	11
Figuur 9: Stadskaart Antwerpen - Joan Bleau (1649)	12
Figuur 10: Stadskaart Antwerpen - Johannes Jansonius (1657)	13
Figuur 11: Stadskaart Antwerpen - Frederick De Witt (ca. 1698)	13
Figuur 12: Stadskaart Antwerpen - Carel Allard (1705)	14
Figuur 13: Aanduiding van het onderzoeksgebied op de kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden (Ferrariskaart) (1771-1778)	15
Figuur 14: Kaarten Antwerpen 1816 – F.A. Losson (onderzoeksgebied in rood)	16
Figuur 15: Militaire landstreekkaart Antwerpen 1873 (plangebied in het wit omcirkeld)	16
Figuur 16: Luchtfoto 1988-1991 (plangebied in rood aangeduid)	17
Figuur 17: Luchtfoto 2012	17
Figuur 18: Google street view afbeeldingen plangebied	18
Figuur 19: CAI-kaart van het plangebied met de archeologische vindplaatsen in de omgeving	18
Figuur 20: Noordelijk deel plangebied – Grondplan vlak 1 (Oranje: muren nieuwe tijd ; Rood: Recente sporen)	20
Figuur 21: Overzichtsfoto woning(en) 1-2	21
Figuur 22: Noordelijke deel spoor 38 (achter), spoor 36 (op voorgrond)	21
Figuur 23: Spoor 40 - Dubbele Gothische haard	22
Figuur 24: Woning 1 S40	23
Figuur 25: Woning 2 S47	23
Figuur 26: Woning 2 S45	24
Figuur 27: Kelder woning 1	24
Figuur 28: Put 2 vlak 2 (linksboven), vlak 3 (rechtsboven) en vlak 4 (onder)(L: Lagen, zie profiel C en D)	25
Figuur 29: Tekening Profielen C en D	25
Figuur 30: Sporen 80,81 en 82 (links) en restje van spoor 40, doorbroken door spoor 44 (rechts)	26
Figuur 31: Spoor 36, oostelijke zijde (links) en westelijke zijde (rechts)	26
Figuur 32: Sporen 23 tot en met 25	27
Figuur 33: Spoor 26 (links) en faiencebord aangetroffen onder de vloer van dit spoor (rechts)	28
Figuur 34: Recente structuren in noordelijk deel plangebied	28
Figuur 35: Recent spoor 44 in woning 1	29
Figuur 36: Luchtfoto 1988-1991 met aanduiding plangebied (in rood)	29
Figuur 37: Woning 3 S19	31
Figuur 38: Spoor 3	31
Figuur 39: Vlakken 2 (links) en 3 (rechts)	32
Figuur 40: Tekeningen profielen A en B	32
Figuur 41: Spoor 22 (links) en ligging van het spoor onder vloer (rechts)	33
Figuur 42: Muurwerk (sporen 9-16)	34
Figuur 43: Grondplan vlak 0A	35
Figuur 44: Sporen 49 (links) en 48 (rechts)	36
Figuur 45: Vlak 0B	36
Figuur 46: Sporen 53/62 en 61	37
Figuur 47: Vlak 0b (links) en vlak 1 (rechts) – Cisterne met omliggende sporen	38
Figuur 48: Spoor 64	38
Figuur 49: Grondplan Vlak 1 zuidelijk deel (Oranje: muren nieuwe tijd; Rood: Recente muren; Roze: vloer; Dikke roze lijn: diepere werkput)	39
Figuur 50: Spoor 54 in vlak 1 (links) en in coupe (rechts)	40
Figuur 51: Spoor 66	40

Figuur 52: Spoorrelaties spoor 66 (met sporen 65, 67 en 54 links en met spoor 64 rechts)	41
Figuur 53: Spoor 74	41
Figuur 54: Spoor 69	42
Figuur 55: Sporen 55/68 in vlak 0b (links) en vlak 1 (rechts)	42
Figuur 56: Plot Vlak 1 op bestaande toestand	43
Figuur 57: Profielen E, F en G	44
Figuur 58: Representatieve stukken profiel D laag 10	46
Figuur 59: Deksel spoor 54	46
Figuur 60: Representatief aardewerk spoor 70	48
Figuur 61: Majolicabord	49
Figuur 62: Patacons en pijpje	52
Figuur 63: Vondsten in metaal	53
Figuur 64: Botmateriaal met sporen van bewerking	54
Figuur 65: Woningen 1 en 2	56
Figuur 66: Woning 3	57
Figuur 67: Vlak 1 - Sporen achter het breedhuis	58

Samenvatting

Naar aanleiding van de geplande bouw van het zogenaamde '*Huis van de Student*' op de terreinen gelegen aan de Kleine Kauwenberg 15 door DCA NV. diende er op de percelen 1173 A en 1169 C een archeologische begeleiding/opgraving plaats te vinden. De werken zouden immers het bodemarchief, en dus mogelijk aanwezige archeologische resten sterk verstoren.

Het onderzoek werd door BAAC Vlaanderen uitgevoerd in maart en april van 2013. De vergunninghoudende archeoloog was Niels Janssens. Inger Woltinge, Sarah Schellens, Olivier van Remoorter en Vanessa Segers (stagestudent VUB) werkten mee aan het project. De contactpersoon bij de opdrachtgever, DCA NV., was Edwin De Preter. Bij de controlerende overheid, het Agentschap Onroerend Erfgoed, was dit Leendert Van der Meij. Karen Minsaer (dienst Stadsarcheologie Stad Antwerpen) verzorgde de wetenschappelijke begeleiding van het project.

Historisch onderzoek toont aan dat de buurt tot de vroege 16de eeuw onbewoond bleef en dat de terreinen in gebruik waren als raamhoven/blekerijen/boomgaarden. Vanaf de 16de eeuw was het terrein dan quasi continu bebouwd.

Tijdens de graafwerken werden dan ook sporen aangetroffen, daterende van de 14de tot de 20ste eeuw. Het ging hier om bewoningsresten onder de vorm van ophogingslagen, muurwerk en vloerniveaus.

In een eerste fase werd het terrein verschillende keren opgehoogd. Deze ophogingen zijn ten vroegste in de 14de eeuw te plaatsen.

In de vroege 16de eeuw worden vervolgens verschillende woningen gebouwd. Het gaat hier om relatief kleine huizen opgetrokken uit baksteen en zand- en kalkmortel. Binnen deze huizen waren nog verschillende vloerniveaus bewaard.

Aan het einde van de 16de-17de eeuw werden enkele verbouwingen, waaronder de aanleg van nieuwe vloerniveaus gerealiseerd.

Ook veel jonger te dateren structuren werden aangetroffen. Het ging hier dan voornamelijk om muren en afwateringsstructuren die te linken waren aan hier nog recent gezette en aanwezige gebouwen.

10. Bijlagen

10.1. Lijsten

Legende Kleuren

BR	Bruin
GR	Grijs
GE	Geel
OR	Oranje
WI	Wit
BG	Beige
DBR	Donkerbruin
DGR	Donkergrijs

Legende inclusies

AW	Aardewerk
BS	Baksteenspikkels
BSP	Baksteenpuin
CU	Koper
FEVL	Roestvlekken
HK	Houtskoolspikkels
MN	Mangaan
SI	Silex
VL	Verbrand leem
MO	Mortel

...1,2,3	Hoeveelheid van deze inclusie (weinig naar veel)
----------	--

- 10.1.1. Sporenlijst**
- 10.1.2. Fotolijst**
- 10.1.3. Vondstenlijst**

10.2. Kaartmateriaal

Bijlage 10.1.1. Sporenlijst										
Spoor	WP	Vlak	Interpretatie	Beschrijving, Afmetingen	Kleur/opbouw	Inclusies	Spoorrelaties	Datering	Monster	Opmerkingen
1	1	1	Keldermuur met spiltrap	6 treden bewaard (vermoedelijk waren er 7 aanwezig), kalkstenen treden met bakstenen stootborden en opbouw (oranjerode bakstenen van 18x?x4,5cm), harde grijze cementmortel; muur en trap bepleisterd met witte kalkpleister, Muur in kruisverband	Oranjerode Bs, Grijze cementmortel				Geen	
2	1	1	Halfrondd keldergewelf	Bakstenen op lange en korte zijde gezet, afmetingen baksteen niet te achterhalen (te fragmentatisch bewaard); kalkmortel	Oranjerode Bs, Kalkmortel				Mortel	
3	1	1	Vloer	Vloertje van bakstenen in visgraatverband; 1 steenlaag diep met eronder een mortellaagje (ca 1cm); Formaten Bs/tegels (18x7x4cm); kalkmortel; Enkele stenen, voornamelijk westelijke deel, aangeroet	Oranjerode Bs, Kalkmortel		tegen S4 en S5		BS en Mortel	
4	1	1	Muur	Formaat Bs (18x9x4cm); Nog drie lagen diep bewaard; met fundering op puin; Vermoedelijk in kruisverband (te fragmentarisch bewaard)	Oranjerode Bs, kalkmortel		tegen S3 en S5		BS	
5	1	1	Muur; dorpel in natuursteen (Kalksteen) met aanzet tegelvloer	Natuursteen (kalksteen) van 30x30x6,5cm; Tegels tegenaan gemetst, niet volledig bewaard (zwart-wit patroon), Trapje/drempel	Natuursteen		tegen S3, S4 en S6			
6	1	1	Vloerfragment	Formaat Bs (17x8x4cm); kalkmortel; te gefragmenteerd om verband te achterhalen; mogelijk onderdeel van vloer met spoornummer 3, sterk verrommeld	Rode Baksteen, Kalkmortel		tegen S5			
7	1	1	Muur	Oranjerode Bs (17x8x?cm); cementmortel; opbouw niet te bepalen, enkel bovenste laag aangesneden	Rode Bs, cementmortel		Tegen S8 aan, S8 is er tegen gezet		Geen	Gelegen aan de achterzijde van eertijdse huizen, vermoedelijk watervergaarbak
8	1	1	Aanzet gewelfboog cisterne	Rode bs (18x8x4,5cm) met harde grijze cementmortel, Bs met korte zijde naar boven ingezet	Rode Bs, Grijze cementmortel		Tegen S7 aan gezet/gemetst; zelfde soort als S30 en S59		Geen	
9	1	1	Muur	Oranjerode Bs (18.5X9.5X5cm); Gele zandmortel; Verband niet te achterhalen; aan de oostelijke zijde 1 rij steen in noord-zuid zichting, vervolgens een rij stenen haaks erop	Oranjerode Bs, Zandmortel		S10 is er tegen gebouwd, wordt doorbroken door S11 en S13, S14 is er ook tegen gebouwd			
10	1	1	Muur/aanzet gewelf	Oranjerode Bs; Kalkmortel; aan binnenzijde en buitenzijde bepleisterd; vermoedelijk aanzet tot gewelf (kelderruimte)	Oranjerode Bs, Kalkmortel		Tegen S9 aan gezet/gemetst			
11	1	1	Poer	Afmetingen 50X43cm, op 16cm is er een uitsprong van ca 5cm.; voornamelijk kalkmortel, Bepleisterd	Oranjerode Bs, Kalkmortel		Doorbreekt S9			
12	1	1	Muurwerk, aanzet tot gewelf	Oranjerode baksteen; zandmortel; gewelfaanzet begint na 4 bakstenen breed, diverse formaten bakstenen: 19X9X5cm en 16.5X7.5X5cm; bakstenen die aanzet vormen ook diverse formaten.	Oranjerode Bs, Zandmortel		Tegen S9			
13	1	1	Muurwerk, getrapt bakje	Afmeting: 80x43cm aan oostzijde, aan zuidelijke zijde 2 bakstenen breed, aan noordkant maar 1 baksteen breed, baksteenformaat niet te achterhalen, Kalkmortel, binnenzijde bepleisterd en zwart ,rode bakstenen vloer:17.5X8X?cm, muurtjes van het bakje zijn heel verschillend, mogelijk hergebruik bs	Oranjerode Bs, Kalkmortel		Doorbreekt S9			
14	1	1	Binnenmuur	Oranjerode Bs (17x8x5cm); met kalkmortel (bovenop) en zandmortel (tussen stenen), binnenzijde bepleisterd.	Oranjerode Bs, Kalkmortel en Zandmortel		Gebouwd tegen S9			
15	1	1	Bakstenen bak, afwateringssysteem	Rode Bs, diverse formaten; harde grijze cementmortel; Afmeting 60X45cm; aan westkant na 1 baksteen een bakje van afmeting 26X18cm	Rode Bs, Grijze cementmortel		Tegen en deels op S9			
16	1	1	Kalkstenen goot, afwateringssysteem	Afmeting 72X15, 2cm; Kalksteen; Gootje; aan weersijde 1 bastenen muurtje, vormt afwateringssysteem met S15, gootje ook verder westelijk waargenomen	Natuursteen, Rode Bs, Grijze cementmortel		Hoort bij S15			
17	1	1	Muur	Bs (verschillende formaten) met harde grijze cementmortel; Afdruk van de muur is nog steeds zichtbaar op de nog rechstaande scheidingsmuur tussen het onderzochte perceel en het oostelijke ervan liggende, Aan westelijke zijde een kalksteen	Rode Bs, Grijze cementmortel		Mss relatie met S18			
18	1	1	Muurrest; beerbakje	Bs (verschillende formaten) bakje met grijze cementmortel, bruine beervulling erin aanwezig; eerder recent van aard	Rode Bs, Grijze cementmortel		Mss relatie met S17			
19	1	1	Vloerfragment	Plavuizenvloer; Rechthoekige grijz en rode plavuizen (23x11,5x2cm) in gewoon en geometrisch verband, alsook vierkante rode en grijze plavuizen (14,5x14,5x2cm) in geometrische patronen (gegolvde lijnen, schuine lijnen); uiterste zuidwesten aangevuld met bakstenen (19x7x4cm); Gelegen op dunne kalklaag (die gelegen is op los, geel zand; onder zandlaag kleine bruingrijze laag met Mortel, Bs fragmenten)	Plavuizen, Oranjerode Bs kalk, Zand		vermoedelijk zelfde vloer als S3, tegen S21 aan			
20	1	1	Vloerfragment	Plavuizen vloer (24x11,5x2cm) N-Z georiënteerd; Aan de noordzijde dubbele rij o-w georiënteerd van formaat 18x8x2cm; op laagje kalk	Plavuizen, kalk		Onder S19 gelegen, verband met s21			
21	1	1	Muurtje met aanzet gewelf/afwateringstructuur?	Rode Bs (18X9X4,5cm); kalkmortel, sommige dwars geplaatst, andere gestrekt. Bezet aan beide zijden; maximum 2 bakstenen breed	Rode baksteen, kalkmortel		Tegen S19 en 20 aan, hoort bij S22			
22	1	1	Drempel	Hoort bij muur S21; zelfde bs, ineens gezet en gezamenlijk bepleisterd	Rode Bs, Kalkmortel		hoort bij S21			
23	1	1	Beerbakje	Afmeting: 64x57cm, Binnenmaat 52x36cm; Bewaarde diepte vanaf bovenzijde tot vloer 19,5cm; Rode Bs (18x9x4,5cm); kalkmortel; Bovenzijde bepleisterd, binnenkant zwart aankoesel (beer); bevatte geen beervulling (geruimd).	Rode Bs, Kalkmortel		Hoort bij S24 (beerbak - stortkoker)			
24	1	1	Stortkoker	Muur met stortkoker, 2 Bs (17,5x8x5,5cm) breed; Kalkmortel; enkel aan zijde van S23 bepleisterd; bovenkant schuine zijmuur ook bepleisterd	Rode Bs, Kalkmortel		Hoort bij S23 (stortkoker - beerbak)			
25	1	1	Goot	Bs (18,5x9x5,5cm) en middendeel en afdekking goot uit leisteen; harde grijze cemenmortel; Totale breedte 62cm, gootje tusen twee bakstenen muurtjes 23,5. Hoogte gootje tot afdeksteen 23,5;	Rode Bs, Grijze cementmortel		Mondt uit in S30 (cisterne)			

Bijlage 10.1.1. Sporenlijst										
Spoor	WP	Vlak	Interpretatie	Beschrijving, Afmetingen	Kleur/opbouw	Inclusies	Spoorrelaties	Datering	Monster	Opmerkingen
26	1	1	Muur en vloer	Muur o-w en n-z gericht, onderste laag een dwarse baksteen breed, alle stenen dwars; daarop laag gestrekte stenen, div. formaten (17x8X?cm/18x8,5x?cm); Gele zandmortel, in uiterste zuiden witte kalkmortel - later opgezet? Aanzet oranje plavuizen vloer (18x18x2,5cm); gelegd in laag witte kalkmortel (gelegen op grijs ophogingspakket met veel houtskoolfragmenten, mortelfragmenten, majolicabord (V11)	Oranjerode Bs, zandmortel					
27	1	1	Muur, puinmuur?	Div. formaten Bs, o.a. 17,5x7,5x4,5cm; Een dwarse Bs breed, zuidelijke helft volledig van elkaar geschoven. Witte/beige kalkmortel	Oranjerode Bs, Kalkmortel		S28 is ertegen gezet			
28	1	1	Bakstenen bak met rooster/afwateringsstructuur	Afmeting totaal: 66x58cm, binnenbakjes 23x23cm. Binnenbakjes gescheiden door metalen roostertje; Noordelijkste bakje aan noordzijde afgesloten met opstaande tegel, buiten bak nog klein restje Bs gootje met liggende Bs, gootje buigt af naar westen. Bs formaat 17x8x4,5cm; harde grijze cementmortel	Oranjerode Bs, grijze cementmortel					
29	1	1	Muur	o-w lopende Bs muur; harde grijze cementmortel; Bs formaat 19x8,5x4,5cm. Breedte muur is een dwarse en een gestrekte Bs; geen verband	Oranjerode Bs, grijze cementmortel		tegen S27, overbouwd door S30			
30	1	1	Cisterne	Buitenmaat 216x160cm. Halfronde cisterne van rode Bs met aan zuidkant twee Bs elementen. Later ingegroefde goot in top; Bs formaat niet te achterhalen; harde grijze cementmortel; Bs op de kant ingezet	Rode Bs, Grijze cementmortel		Tegen S29, 31 en 32 aan			
31	1	1	Muurwerk	1-steens muurtje, dwarse bs n-z, halve o-w; Kalkmortel	Oranje Bs, kalkmortel		Gebouwd tegen S32			
32	1	1	Muurwerk	Rode en oranjerode bs, een dwarse bs breed; harde grijze cementmortel; bsformaat 18x8,5x?cm. Op het muurwerk zandsteen opgemetst	Rode Bs, Grijze cementmortel		Gebouwd tegen S30			
33	1	1	Spaarboog	Oranjerode Bs (16x7,5x3,5cm); zandmortel	Oranjerode Bs, Zandmortel		Vermoedelijk een relatie met S36 (zelfde fase), S34 is koud tegenaan gezet, S35 zorgt voor afsluiting tussen S33 en S36			
34	1	1	Poer	Tegen spaarboog; div formaten en kleuren Bs.; harde grijze cementmortel	Grijze cementmortel		Koud tegen S33 aan			
35	1	1	Muur, spouwmuur?	Een baksteenbreedte breed tegen spaarboog aan ws onderdeel van dezelfde muur: zelfde bs/mortel als S33	Oranjerode Bs, Zandmortel		Tegen S36 aan gemetst, Op S33 gemetst			
36	1	1	Boogmuur, spaarboog	Dubbele boog, tweede boog ws niet veel later dan eerste. Verschillende kleuren en formaten bs; gele, erg losse zandmortel. Latere bijvoegingen met kalk- en cementmortel	Oranjerode-rode Bs, zandmortel, kalk en cementmortel		2de fase van S38 is er tegen gebouwd (vermoedelijk 1ste fase S38 en S36 zelfde fase), S79 en S35 zijn er tegen gebouwd,S37 zorgt voor extra verbinding, versterking tussen S36 en 38			
37	1	1	Muur	Tussenmuur; koud gezet tussen S36 en S38, slordig metselwerk, kalkmortel en cementmortel; diverse bsformaten en -kleuren	Oranjerode Bs, Kalkmortel, cementmortel		tussen S36 en S38			
38	1	1	Muur	Muur in twee fasen: Inspringende funderingsvoet, rest een dwarse bs breed; onderste (1ste) bouwfase 16x8x4cm met gele zandmortel; bovenste fase 18x9x4cm met beige/witte kalkmortel; beide zijden wit bezet; aantal Bs groen geglazurd (herbruik?)	Oranjerode-Rode Bs, Zandmortel, Kalkmortel		loopt langs S39; lijkt zelfde bouwfase, beide vloeren hiertegen			
39	1	1	Muur	Een dwarse Bs breed; Bsformaat 18x9x4cm; lijkt zelfde bouwfase als S38; aan weerszijden vloeren; beide zijden muur bezet	Oranjerode Bs, Kalkmortel		Tegen S38, 42			
40	1	1	Vloer	Vloer met rode plavuizen 24,5x11,5x2cm; grenzend aan S38 en S39; vlak aan de muren hoger bewaard (niet verzakt) door inspringende funderingsvoet; naar het midden verzakt; In laag kalk	Rode plavuizen, kalk		Tegen S38,39 (vloer van dit gebouw) - Zelfde fase als vloer S47			
41	1	1	Blok muurwerk	Oranjerode Bs, diverse formaten; witte kalkmortel; vloer S40 hier rond weggebroken; geen relatie met S39 en S42	Rode Bs, Kalkmortel					
42	1	1	Haard	Gothische dubbele symmetrische haard; concaaf; rode en oranjerode bs; diverse formaten (o.a. 17x7,5x4cm), ook halfjes; witte kalkmortel; beide zijden bepleisterd. Aan zuidzijde nog enkele aangeroete plavuizen bewaard; ten westen nog twee rode plavuizen, vloer van haard zelf niet bewaard. Deze zag er vermoedelijk anders uit	Oranjerode-Rode Bs, Kalkmortel		tussen S39 en S43			
43	1	1	Muur	Rode en Oranjerode Bs; verschillende formaten; aan en deels op haard gebouwd, witte kalkmortel	Oranjerode en Rode Bs, Kalkmortel		tegen S42			
44	1	1	Bakje	1 steens breed muurtje met oranjerode bakstenen (16x9x?cm) en zandmortel, een ander muurtje (oranjerode bs van 18x8x6cm) met kalkmortel is er tegenaan gezet en vormt zo samen een bakje dat aan de binnenzijde bepleisterd is.	Oranjerode Bs, Zandmortel, Kalkmortel		ten noorden van S40			
45	1	1	Vloer	Grijze en rode plavuizen 12,5x12,5x2cm in geometrisch patroon in laag kalk; vanaf de rand verzakt. Met kuiltje min of meer centraal en ronde haard in zuidoosten (met bakstenen)	Grijze, rode plavuizen, kalk		tegen S38 en S39	vermoedelijk 16e E, mogelijk eerder		
46	1	1	Muur	Muur met aanzet tot gewelf/stortkoker in westen; Oranjerode Bs (18x9x4cm); Kalkmortel; misschien geen onderdeel van huis (vloer weggebroken langs de muur - Teken dat deze misschien in een later stadium hierdoor werd gezet)	Oranjerode Bs, Kalkmortel		Tegen S38 aan			
47	1	1	Vloer	Vloer van rode plavuizen (25x11x4cm), op kalklaag	Rode Plavuizen, kalk		Tegen S38, 39 en 42 aan (paar plavuizen aangeroet tegen haard aan), onder S45			
48	1	0a	Vloer	Vloer uit grijze kassei/natuursteen (kalksteen), vermoedelijk binnenkoer	Kasseien		tegen S49			

Bijlage 10.1.1. Sporenlijst										
Spoor	WP	Vlak	Interpretatie	Beschrijving, Afmetingen	Kleur/opbouw	Inclusies	Spoorrelaties	Datering	Monster	Opmerkingen
49	1	0a	Vloer	Vloer uit rode bakstenen (18x4,5à5x?cm) (net onder betonlaag); een boord van 2bs breed, bs op gestrekte kant, natuurstenen (arduin) bakjes erin gezet, allemaal deel van nog bestand gebouwtje; harde grijze cementmortel	Rode Bs, Grijze cementmortel		tegen S48			
50	1	0a	Beerbak/afwateringsbak	Rode Bs (17x8,5x?cm) met harde, grijze cementmortel, vulling van Bs en puin	Rode Bs, Grijze cementmortel		Zelfde als S57 uit vlak 1			
51	1	0a	Vloer	Rode bs met grijze cement mortel (formaat niet te achterhalen), vrij rommelig	Rode Bs, Grijze cementmortel					
52	1	0a	Vloer	Tegelvloertje plavuizen(16x16x3cm); 3 volledig bew;1 deels.	Plavuizen		Mogelijk losse tegels, geen onderdeel van grotere vloer			
53	1	0a	Vloer	Oranjerode Bs (18,5x8x?cm), grijze cementmortel	Oranjerode Bs, Grijze cementmortel		Verband met onderliggende bak S62 (dichtleggen ervan)			
54	1	0b,1	Beerbak?	Oranjerode Bs (17x8x4,5cm) met zandmortel, 1 steen breed, wild verband	Oranjerode Bs, Zandmortel		Onder S55 (vloer), over S66 gebouwd			
55	1	0b	Vloer	Grijze en rode plavuizen (13,5x13,5x2,5cm), op laag kalk en hieronder geel los zand	Grijze en rode plavuizen, kalk		Over S54, doorbroken door S57, waarschijnlijk zelfde vloer als S68			
56	1	0b	Rioolbuis	Aarden rioolbuis omringd door harde grijze cementmortel	Buis, Harde grijze cementmortel		Zorgt voor afwatering naar S50/S7; reden waarom S49 in vlak 0a hier doorbroken werd			
57	1	0b,1	Afwateringsbak	Rode bs (18,5x8,5x5cm) met grijze cementmortel, kruisverband gemetst, binnenzijde met cement bezet en bepleisterd hierop, zelfde als S50	Rode Bs, Grijze cementmortel		S56 mondt erin uit, doorbreekt S55, verband met S59			
58	1	0b,1	Afwateringskanaal	Opgebouwd uit bs en tegels (28x28x?cm) met grijze cementmortel.	Bs, Tegels, Grijze cementmortel		Mondt uit in S59, Op S74 gelegen			
59	1	0b,1	Cisterne	Cisterne met boogvormig gewelf, Oranjerode bs (?x8x4,5cm), op korte zijde ingezet, met harde grijze cementmortel	Oranjerode Bs, Grijze cementmortel		S58 mondt erin uit, verbanden met S50/S7, 60, doorsnijdt S70, 72			
60	1	0b,1	Afwateringsbak	Oranjerode bs (verschillende formaten), met harde grijze cementmortel, Tegen S59 aan gemetst, binnenzijde bepleisterd	Oranjerode Bs, Grijze cementmortel		Tegen S59 aan gemetst in zelfde fase			
61	1	0b,1	Afwateringsbakje in vloer S49	Natuursteen, arduin, vierkant, binnezijde dicht gemetst met bs op bs (17x8,5x4cm) sokkel met harde cementmortel; kruisverband	Natuursteen, Rode Bs, Grijze cementmortel					
62	1	0b,1	Afwateringsbak	Oranjerode Bs (17,5x8,5x4cm) met harde grijze cementmortel, kruisverband	Oranjerode Bs, Grijze cementmortel		Dicht gemetst door vloer S53			
63	1	0b	Vloerfragment	verzakte vloer (zie s49)						
64	1	0b,1	Muur	Oranjerode Bs (18,5x9x5cm) met harde grijze cementmortel, muur van nog opstaand gebouw (afgebroken omwille van onderzoek). Dikke laag verankerd beton op getort; ter hoogte van s69 een grote spaarboog, kruisverband	Oranjerode Bs, Grijze cementmortel		Samen met S58 gemetst (een geheel), Tegen S66 aan gemetst			
65	1	1	Afwateringsstructuur	Natuurstenen en bakstenen (17x8x4cm) kanaaltjes richting bakstenen afwateringsbakje. Harde grijze cementmortel	Natuursteen, Rode Bs, Grijze cementmortel		In S66 gemetst			
66	1	1	Muur	Oranjerode bs (17,5x8x5cm) met geelwitte zandmortel (met kalk), Spaarboog, ingewerkt aan westzijde, wild verband (lange kant,smalle kant, lange kant, tegels, lange kant, uitsprong) S64 is erover gezet, s54 is erover gezet (in gebouwd)	Oranjerode Bs, Zandmortel		S64 er tegen gezet, S65 erin gezet, S54 erover gezet, S67 er tegen gezet			
67	1	1	Bakje	Oranjerode bs (formaat onbekend), geelwitte zandmortel (met kalk) tegen S 66 aan gemetst.	Oranjerode Bs, zandmortel		Tegen S66 gezet			
68	1	1	Vloertje	Rode en Grijze plavuizen, zeer fragmentair bewaard, gn formaat af te lezen. Laag kalkmortel eronder, verzakt	Rode, grijze plavuizen, kalk		Zelfde vloer als S55, op S69			
69	1	1	Vloer	Rode plavuizen (14x14x2cm), met kalkmortel, op laag los geel zand	Rode plavuizen, kalk		Op S70, onder S69/S5			
70	1	1	Ophogingspakket	Bruingrijs pakket met Bs, mortel, aw, bot, hk, oesterschelpen, mosselschelpen; zeer rijk aan vondsten	Bruingrijs	Bs, Aw, Bot, Hk, Oesterschelp en, Mosselschelp en	Onder S69 begrensd door S58-59 in noorden, S54 in het oosten, S64 in het westen en S66 in het zuiden			
71	1	1	Muur	Tuinmuurtje', geen verband, verschillende formaten Bs, gn structuur, mss zelfde als S73, veel mortel (kalkmortel)	Oranjerode-Rode Bs, Kalkmortel		Mss zelfde als S73, doorbroken door S50/S7			
72	1	1	Ophogingspakket	Donkergrijs pakket met aw, bs, mortel, Plastiek; gemengd pakket, vermoedelijk een zelfde soort pakket als S70, maar door latere bouwactiviteiten vermengd geraakt	Donkergrijs	Aw, Bs, Mortel				
73	1	1	Muur/uitbraakspoor	Veel kalkmortel en bs	Oranjerode Bs, Kalkmortel		Mss verlengde van S71, lijkt tegen S50,57 aan gezet (s49 op deze plaats doorbroken)			
74	1	1	Muur	Oranjerode bs (17,5x8,5x4,5cm) en zandmortel, geen verband te zien	Oranjerode Bs, Kalkmortel		Onder S58, S64 is er tegen gezet			
75	1	1	Insteek S59, 60	Bruin, met hk, bs, Mortel	Bruin	Hk, Bs, Mortel	Doorsnijdt S72			
76	1	1	Afvoerbuis en insteek	metalen afvoerbuis met lichtbruine insteek met hk	Lichtbruin	Metaal	Doosnijdt sporen 75 en 72			
77	1	1	Ophogingspakket	Bruin pakket met hk, aw, mortel	Bruin	Hk, Aw, Mortel	Onder S70			
78	1	1	Puinfundering	Puinfundering van S57/50;Rode, herbruikte baksteen en tegelfragmenten met kalkmortel	Rode Bs, Tegels, kalkmortel		Onder S57/50			

Bijlage 10.1.1. Sporenlijst										
Spoor	WP	Vlak	Interpretatie	Beschrijving, Afmetingen	Kleur/opbouw	Inclusies	Spoorrelaties	Datering	Monster	Opmerkingen
79	1	1	Muur	Rode Bs (verschillende formaten); Harde grijze cementmortel, binnenzijde bepleisterd	Rode Bs, Grijze cementmortel		Tegen S36 en 29 aan gebouwd			
80	1	1	Vloer	Grijze en rode plavuizen 13,5x13,5x3cm; in laagje kalk	Grijze, rode plavuizen, kalk		Op S81 en 82			
81	1	1	Vloer	Grijze en rode plavuizen 13,5x13,5x3cm; in laagje kalk	Grijze, rode plavuizen, kalk		Onder S80, op S82			
82	1	1	Muurwerk	Bakstenen blok in kruisverband gemetst (rode bs van 18x8x4cm) met kalkmortel	Oranjerode Bs, kalkmortel		Onder S80 en 81			
83	1	1	Muur/aanzet gewelf/spaarboog	Rode Bs (verschillende formaten); losse, gele zandmortel; zelfde fase als S36 (zelfde soort opbouw; iets breder - Niet zeker of het aanzet is van een gewelf of van een spaarboog	Rode Bs, zandmortel		Tegen S36, S79 is er tegenaan gezet			

Bijlage 10.1.2. Fotolijst							
Foto	WP	Vlak	Spoor	Beschrijving	richting	Opmerking	datum
P3110001	1	1	1	Spoorfoto	Z		11/03/2013
P3110002	1	1	1	Spoorfoto	Z		11/03/2013
P3110003	1	1	1	Spoorfoto	Z		11/03/2013
P3110004	1	1	2	Spoorfoto	W		11/03/2013
P3110005	1	1	3 t.e.m. 6	Spoorfoto	N	Vlak 1 put 1	11/03/2013
P3110006	1	1	3 t.e.m. 6	Spoorfoto	N	Vlak 1 put 2	11/03/2013
P3110007	1	1	3	Fotogrammetrie			11/03/2013
P3110008	1	1	3	Fotogrammetrie			11/03/2013
P3110009	1	1	7 en 8	Spoorfoto	Z		11/03/2013
P3110010	1			Sfeerfoto			11/03/2013
P3110011	1	2		Profiel A	W		11/03/2013
P3110012	1	2		Profiel A	W		11/03/2013
P3110013	1	2		Profiel B	Z		11/03/2013
P3110014	1	2		Profiel B	Z		11/03/2013
P3110015	1	2		Vlakfoto put 1	W		11/03/2013
P3110016	1	2		Vlakfoto put 1	W		11/03/2013
P3110017	1	2		Vlakfoto put 1	W		11/03/2013
P3110018	1	3		Profiel A	W		11/03/2013
P3110019	1	3		Profiel B	Z		11/03/2013
P3110020	1	3		Vlakfoto put 1	W		11/03/2013
P3110021	1	3		Vlakfoto put 1	W		11/03/2013
P3130022	1	1	S9 tem S16	Spoorfoto	O	datum/vlak fout op fotobord	13/03/2013
P3130023	1	1	S9 tem S16	Spoorfoto	O	datum/vlak fout op fotobord	13/03/2013
P3130024	1	1	S9 tem S16	Spoorfoto	ZO	datum/vlak fout op fotobord	13/03/2013
P3130025	1	1	S9 tem S16	Spoorfoto	NO	datum/vlak fout op fotobord	13/03/2013
P3130026	1	1	S9 tem S16	Spoorfoto	Z	datum/vlak fout op fotobord	13/03/2013
P3130027	1	1	S9 tem S16	Spoorfoto	N	datum/vlak fout op fotobord	13/03/2013
P3130028	1	1	S9 tem S11	Detailfoto	O		13/03/2013
P3130029	1	1	S10 tem S13	Detailfoto	O		13/03/2013
P3130030	1	1	S9, S12 tem S14	Detailfoto	O		13/03/2013
P3130031	1	1	S9, S14, S15	Detailfoto	Z		13/03/2013
P3130032	1	1	S16	Detailfoto	Z		13/03/2013
P3130033	1	1	S17 en S18	Spoorfoto	O		13/03/2013
P3130034	1	1	S17 en S18	Spoorfoto	O		13/03/2013
P3130035	1	1	S19 t.e.m. 21	Spoorfoto	Z		13/03/2013
P3130036	1	1	S19 t.e.m. 21	Spoorfoto	Z		13/03/2013
P3130037	1	1	S19 t.e.m. 21	Fotogrammetrie			13/03/2013
P3130038	1	1	S19 t.e.m. 21	Fotogrammetrie			13/03/2013
P3130039	1	1	S19 t.e.m. 21	Fotogrammetrie			13/03/2013
P3130040	1	1	S19 en 21	Detailfoto	Z	Lagen tussen vloeren S19 en S21	13/03/2013
P3130041	1	1	S20 en 21	Spoorfoto	Z		13/03/2013
P3130042	1	1	S20 en 21	Spoorfoto	Z		13/03/2013
P3130043	1	1	S20 en 21	Fotogrammetrie			13/03/2013
P3130044	1	1	S20 en 21	Fotogrammetrie			13/03/2013
P3130045	1	1	S20 en 21	Fotogrammetrie			13/03/2013
P3130046	1	1	S20 en 21	Detailfoto	O	Aansluiting drempel S20 en S21	13/03/2013
P3130047	1	1	S21 en 22	Spoorfoto	O		13/03/2013
P3130048	1	1	S21 en 22	Detailfoto	NO	Aansluiting drempel S20 en S21	13/03/2013
P3130049	1	1	S23 t.e.m. 25	Spoorfoto	O		13/03/2013
P3130050	1	1	S23 t.e.m. 25	Spoorfoto	O		13/03/2013
P3130051	1	1	S23 t.e.m. 25	Detailfoto	Z		13/03/2013
P3130052	1	1	S23 t.e.m. 25	Detailfoto	N		13/03/2013
P3140053	1	1	S26 t.e.m. 46	Spoorfoto/overzicht	N		14/03/2013
P3140054	1	1	S26 t.e.m. 46	Spoorfoto/overzicht	N		14/03/2013
P3140055	1	1	S26 t.e.m. 46	Spoorfoto/overzicht	N		14/03/2013
P3140056	1	1	S26 t.e.m. 46	Spoorfoto/overzicht	NO		14/03/2013
P3140057	1	1	S45	Fotogrammetrie			14/03/2013
P3140058	1	1	S45	Fotogrammetrie			14/03/2013
P3140059	1	1	S45	Fotogrammetrie			14/03/2013
P3140060	1	1	S26 t.e.m. 46	Spoorfoto/overzicht	O		14/03/2013
P3140061	1	1	S26 t.e.m. 46	Spoorfoto/overzicht	O		14/03/2013
P3140062				Foto zuidelijke gevel van noordelijke grensgebouw	N		14/03/2013
P3140063				Foto zuidelijke gevel van noordelijke grensgebouw	N		14/03/2013
P3140064	1	1	S26	Spoorfoto	N		14/03/2013

P3140065	1	1	S28	Spoorfoto	Z		14/03/2013
P3140066	1	1	S29-30	Spoorfoto	NW		14/03/2013
P3140067	1	1	S29-30	Spoorfoto	N		14/03/2013
P3140068	1	1	S30-32	Spoorfoto	ZW		14/03/2013
P3140069	1	1	S33-35	Spoorfoto	N		14/03/2013
P3140070	1	1	S33-35	Spoorfoto	Z		14/03/2013
P3140071	1	1	S36	Spoorfoto	W		14/03/2013
P3140072	1	1	S36	Spoorfoto	W		14/03/2013
P3140073	1	1	S36	Spoorfoto	NW		14/03/2013
P3140074	1	1	S36	Spoorfoto	O		14/03/2013
P3140075	1	1	S36	Spoorfoto	ZO		14/03/2013
P3140076	1	1	S36	Detailfoto aansluiting muur	ZW		14/03/2013
P3140084	1	1	S45	Detailfoto haardje	W		14/03/2013
P3140085	1	1	S45	Detailfoto haardje	W		14/03/2013
P3140086	1	1	S42	Spoorfoto Dubbele symmetrische haard	O	Noordpijl in zuidelijke richting	14/03/2013
P3150087	1	1	S44	Spoorfoto	N		15/03/2013
P3150088	1	1	S44	Spoorfoto	O		15/03/2013
P3150089	1	1	S44	Detailfoto	N		15/03/2013
P3150090	1	1	S44	Detailfoto	O		15/03/2013
P3150091	1	1	S47	Spoorfoto	N		15/03/2013
P3150092	1	1	S47	Spoorfoto	N		15/03/2013
P3150093	1	1	S47	Spoorfoto	N		15/03/2013
P3150094	1	1	S47	Fotogrammetrie/spoorfoto			15/03/2013
P3150095	1	1	S40	Fotogrammetrie			15/03/2013
P3150096	1	1	S40	Fotogrammetrie			15/03/2013
P3150097	1	2		Vlakfoto Put 2	N		15/03/2013
P3150098	1	2		Vlakfoto Put 2	O		15/03/2013
P3150099	1	2		Vlakfoto Put 2	Z		15/03/2013
P3150100	1	2		Vlakfoto Put 2	Z		15/03/2013
P3150101	1	3		Vlakfoto Put 2	N		15/03/2013
P3150102	1	3		Vlakfoto Put 2	NO		15/03/2013
P3150103	1	3		Vlakfoto Put 2	Z		15/03/2013
P3150104	1	3		Vlakfoto Put 2	ZO		15/03/2013
P3150105	1	3		Vlakfoto Put 2	Z		15/03/2013
P3150106	1	3		Vlakfoto Put 2	O		15/03/2013
P3150107	1	4		Vlakfoto Put 2	N		15/03/2013
P3150108	1	4		Vlakfoto Put 2	N		15/03/2013
P3150109	1	4		Vlakfoto Put 2	NO		15/03/2013
P3150110	1	4		Vlakfoto Put 2	O		15/03/2013
P3150111	1	4		Vlakfoto Put 2	Z		15/03/2013
P3150112	1	4		Vlakfoto Put 2	Z		15/03/2013
P3150113	1	4	Profiel C	Profielfoto	N		15/03/2013
P3150114	1	4	Profiel D	Profielfoto	O		15/03/2013
P3150115	1	4	Profiel D	Profielfoto met aanduiding lagen	O		15/03/2013
P3150116	1	4		Profielfoto (muurwerk)	Z		15/03/2013
P3150117	1	4		Profielfoto (Muurwerk)	Z		15/03/2013
P4090364	1	0a	S48	Spoorfoto	Z		9/04/2013
P4090365	1	0a	S48	Spoorfoto	Z		9/04/2013
P4090366	1	0a	S48	Spoorfoto	Z		9/04/2013
P4090367	1	0a	S48	Spoorfoto	ZO		9/04/2013
P4090368	1	0a	S49	Spoorfoto	O		9/04/2013
P4090369	1	0a	S49	Spoorfoto	O		9/04/2013
P4090370	1	0a	S49	Spoorfoto	O		9/04/2013
P4090371	1	0a	S49	Spoorfoto	ZO		9/04/2013
P4090372	1	0a	S49	Spoorfoto	Z		9/04/2013
P4090373	1	0a	S49	Spoorfoto	Z		9/04/2013
P4090374	1	0a	S49	Spoorfoto	Z		9/04/2013
P4090375	1	0a	S49	Spoorfoto	NO		9/04/2013
P4090376	1	0a	S49	Detailfoto	O		9/04/2013
P4090377	1	0a	S50	Spoorfoto	N		9/04/2013
P4090378	1	0a	S50	Spoorfoto	N		9/04/2013
P4090379	1	0a	S51	Spoorfoto	W		9/04/2013
P4090380	1	0a	S51	Spoorfoto	W		9/04/2013
P4090381	1	0a	S52	Spoorfoto	W		9/04/2013
P4090382	1	0a	S52	Spoorfoto	W		9/04/2013
P4090383	1	0a	S53	Spoorfoto	O		9/04/2013
P4090384	1	0a	S53	Spoorfoto	O		9/04/2013
P4090385	1	0b	S54 t.e.m.64	Overzichtsfoto	N		9/04/2013
P4090386	1	0b	S54 en 55	Spoorfoto	N		9/04/2013

P4090387	1	0b	S56 en 57	Spoorfoto	N		9/04/2013
P4090388	1	0b	S56 en 57	Spoorfoto	NW		9/04/2013
P4090389	1	0b	S58,59 en 60	Spoorfoto	O		9/04/2013
P4090390	1	0b	S58,59 en 60	Spoorfoto	O		9/04/2013
P4090391	1	0b	S61 en 62	Spoorfoto	O		9/04/2013
P4090392	1	0b	S63	Spoorfoto	W		9/04/2013
P4090393	1	0b	S64	Spoorfoto	N	Fout op Fotobord (63=64)	9/04/2013
P4090394	1	0b	S64	Spoorfoto	N	Fout op Fotobord (63=64)	9/04/2013
P4090395	1			Zijgevel Monument	Z		9/04/2013
P4090396	1			Zijgevel aanpalend gebouw N-zijde	N		9/04/2013
P4100037	1	1	S64 t.e.m.	Overzichtsfoto	Z	Meest zuidelijke deel	10/04/2013
P4100038	1	1	S64 t.e.m.	Overzichtsfoto	Z	Meest zuidelijke deel	10/04/2013
P4100039	1	1	S65	Spoorfoto	N		10/04/2013
P4100040	1	1	S65	Spoorfoto	N	Detail aansluiting met S66	10/04/2013
P4100041	1	1	S66	Spoorfoto	O		10/04/2013
P4100042	1	1	S66	Spoorfoto	NO		10/04/2013
P4100043	1	1	S66	Spoorfoto	W		10/04/2013
P4100044	1	1	S66	Spoorfoto	W	Detail aansluiting met S64	10/04/2013
P4100045	1	1	S66	Spoorfoto	Z	Detail spaarboog	10/04/2013
P4100046	1	1	S66	Spoorfoto	ZW		10/04/2013
P4100047	1	1	S67	Spoorfoto	O		10/04/2013
P4100048	1	1	S54	Spoorfoto	O		10/04/2013
P4100049	1	1	S54	Spoorfoto	Z		10/04/2013
P4100050	1	1	S54	Spoorfoto	Z		10/04/2013
P4100051	1	1	S54	Spoorfoto	Z	Detail aansluiting met S66	10/04/2013
P4100052	1	1	S68	Spoorfoto	W		10/04/2013
P4100053	1	1	S68	Spoorfoto	Loodrecht		10/04/2013
P4100054	1	1	S70	Spoorfoto	O		10/04/2013
P4100055	1	1	S71, 57 en 73	Spoorfoto	O		10/04/2013
P4100056	1	1	S71, 57 en 73	Spoorfoto	NO		10/04/2013
P4100057	1	1	S71	Spoorfoto	NO		10/04/2013
P4100058	1	1	S58,59 en 60	Spoorfoto	O		10/04/2013
P4100059	1	1	S61 en 62	Spoorfoto	O		10/04/2013
P4100060	1	1	S74	Spoorfoto	ZW		10/04/2013
P4100061	1	1	S72, 75 en 76	Spoorfoto	O		10/04/2013
P4100062	1	1	S64	Spoorfoto	W	Detail noordelijke stuk s64	10/04/2013
P4100063	1	1	S64 en 69	Spoorfoto	W		10/04/2013
P4100064	1	1	S64 en 69	Spoorfoto	ZW		10/04/2013
P4100065	1	1	S69	Fotogrammetrie	Loodrecht		10/04/2013
P4100066	1	1	S69	Fotogrammetrie	Loodrecht		10/04/2013
P4120194	1	3	PROFIEL E	Profielfoto	ZW		12/04/2013
P4120195	1	3	PROFIEL E	Profielfoto	ZW		12/04/2013
P4120196	1	3	PROFIEL E	Profielfoto	Z		12/04/2013
P4120197	1	3	PROFIEL F	Profielfoto	W		12/04/2013
P4120198	1	3	PROFIEL F	Profielfoto	W		12/04/2013
P4120199	1	3	PROFIEL G	Profielfoto	N		12/04/2013
P4120200	1	3	PROFIEL F	Profielfoto	N		12/04/2013
P4120201	1	3	S70 en 77	Spoorfoto/vlakfoto	W		12/04/2013
P4120202	1	3	S70 en 77	Spoorfoto/vlakfoto	W		12/04/2013
P4120203	1	3	PROFIEL H	Profielfoto	O		12/04/2013
P4120204	1	3	PROFIEL H	Profielfoto	O		12/04/2013
P4120205	1	3	S66	Spoorfoto	Z		12/04/2013
P4120206	1	3	S66	Spoorfoto	ZW	Detail aansluiting met S64	12/04/2013
P4120207				Overzicht terrein	NW		12/04/2013
P4120208				Overzicht terrein	NW		12/04/2013
P4120209				Overzicht terrein	NW		12/04/2013

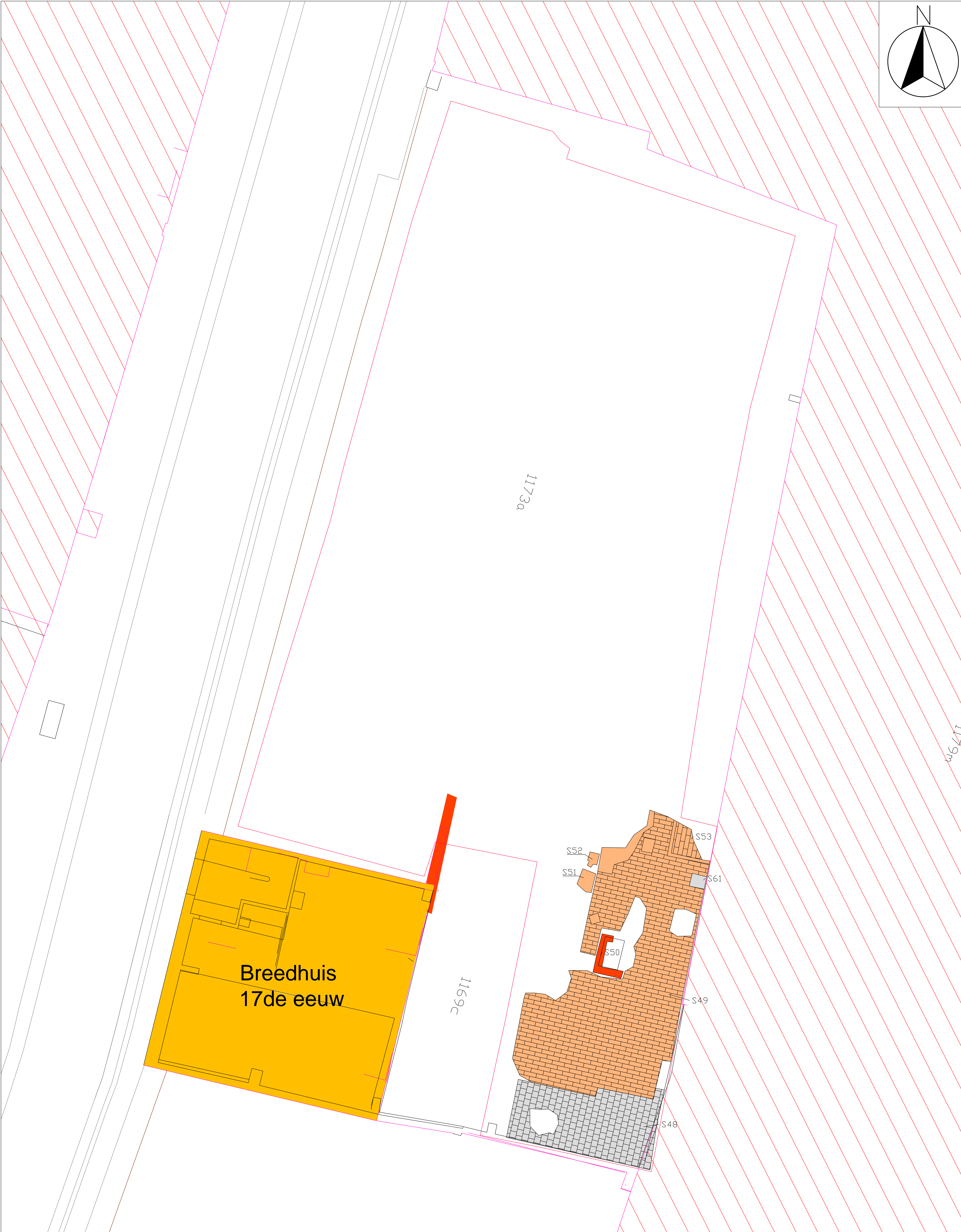

Bijlage 10.1.3. Vondstenlijst

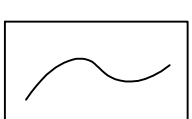

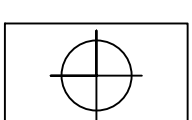
Vondst	WP	Vlak	Spoor	Vulling	Categorie	Context	Aanvullende info	Datum
1	1	1	3		MORTEL	Monster		11/03/2013
2	1	1		7	AW	COUPE	PROF B	11/03/2013
3	1	1		7	AW	COUPE	PROF A	11/03/2013
4	1	1		5	AW	COUPE	PROF A	11/03/2013
5	1	1	4		BS	AFW		11/03/2013
6	1	1	3		BS	AFW		11/03/2013
7	1	1	2		MORTEL	Monster		11/03/2013
8	1	1	9		Mortel	Monster		13/03/2013
9	1	1	9		BS	Afw	2 stuks	13/03/2013
10	1	1	11		BS	Afw	1 stuk	13/03/2013
11	1	1	26		AW	AANVL	Onder vloerniveau S26	14/03/2013
12	1	1	38		AW	AFW	Tussen losse stenen muur	15/03/2013
13	1	1	Tussen 45 en 47		AW, BOT	AANVL		15/03/2013
14	1	1	42		BS en mortel	AFW	1 stuk	15/03/2013
15	1	1	45		Plavuizen en mortel	AFW	2 stuks (zwart en rood)	15/03/2013
16	1	1	42		Mortel	Monster		15/03/2013
17	1	1	45		Mortel	Monster		15/03/2013
18	1	1	36		Mortel	Monster		15/03/2013
19	1	1	47		Mortel	Monster		15/03/2013
20	1	4		12	Grondmonster	COUPE	PROF D	15/03/2013
21	1	3		10	AW		PROF D (ook in vlak aanwezig)	15/03/2013
22	1	4		12	AW		PROF D (ook in vlak aanwezig)	15/03/2013
23	1			10	Grondmonster		PROF D	19/03/2013
24	1			12	Grondmonster		PROF D	19/03/2013
25	1		70		AW, bot, Patacon, Met	Aanvl		10/04/2013
26	1		72		AW	Aanvl		10/04/2013
27	1		54	1	AW, Met	Aanvl		10/04/2013
28	1		Rond S54 en 64		AW, Met	Aanvl		10/04/2013
29	1		Onder S55		AW, Schelp	Aanvl		10/04/2013
30	1		69		AW	Aanvl	Op spoor (vloer)	10/04/2013

31	1		65		AW, Schelp	Aanvl		10/04/2013
32	1		56		AW	Aanvl		10/04/2013
33	1		77		AW	Aanvl		12/04/2013
34	1		54	3	AW	Coupe		12/04/2013
35	1		69		Tegels en Mortel	Monster		10/04/2013
36	1		66		BS en mortel	Monster		10/04/2013
37	1		54		BS	Monster		10/04/2013
38	1		70		Grondmonster	Monster		10/04/2013
39	1		70		Grondmonster	Monster		10/04/2013
40	1		54	2	Grondmonster	Monster		12/04/2013

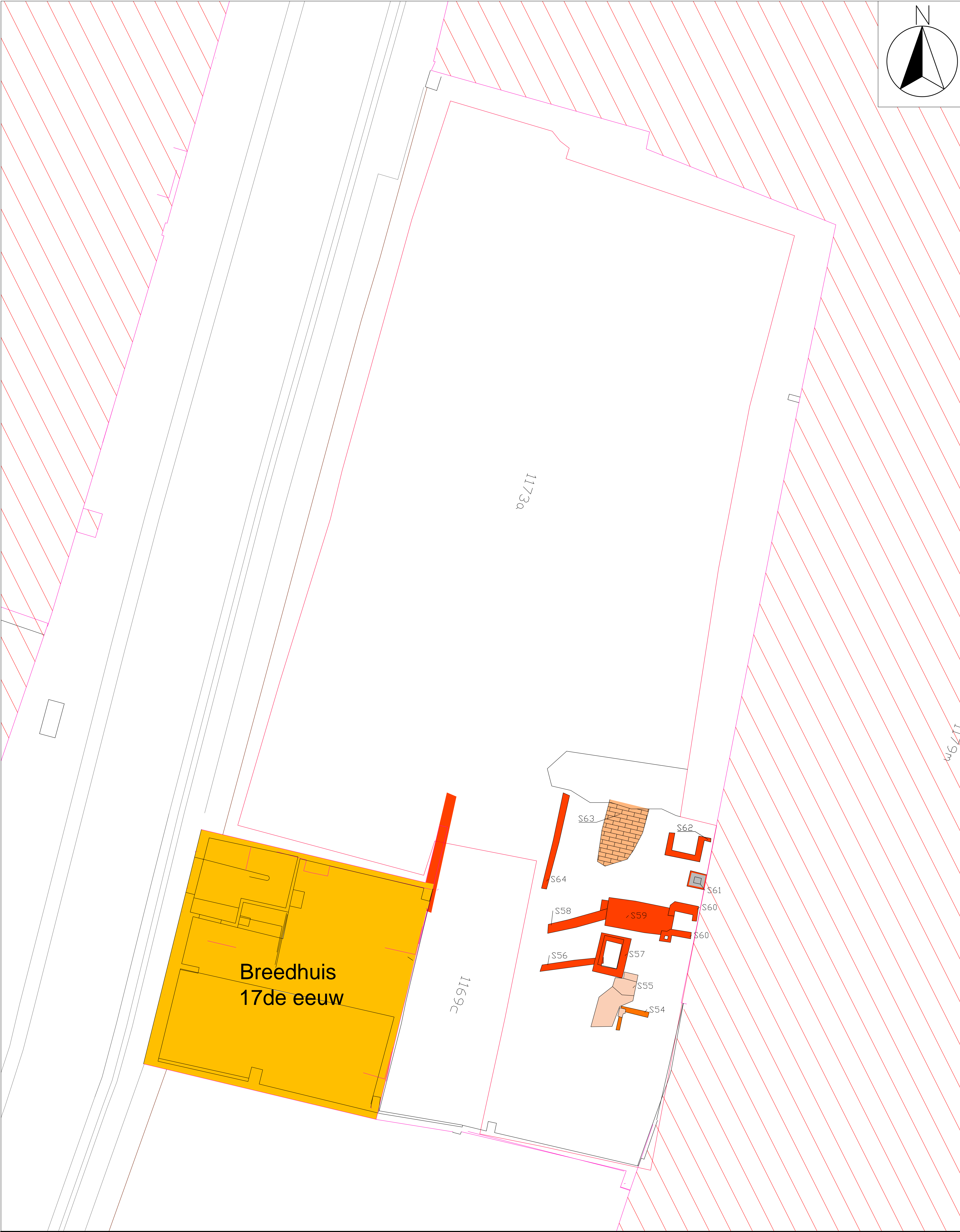

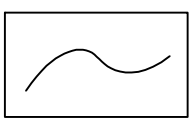

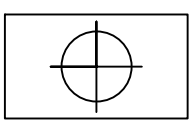
Legende

Laatmiddeleeuwse muren	Natuursteen
Recente muren	Lijnen sporen
Vloerniveaus	Puntvondst (majolicabord)

Legende

Laatmiddeleeuwse muren	Natuursteen
Recente muren	Lijnen sporen
Vloerniveaus	Puntvondst (majolicabord)

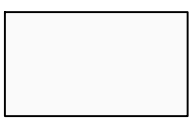

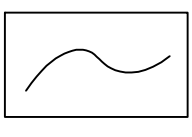

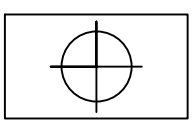

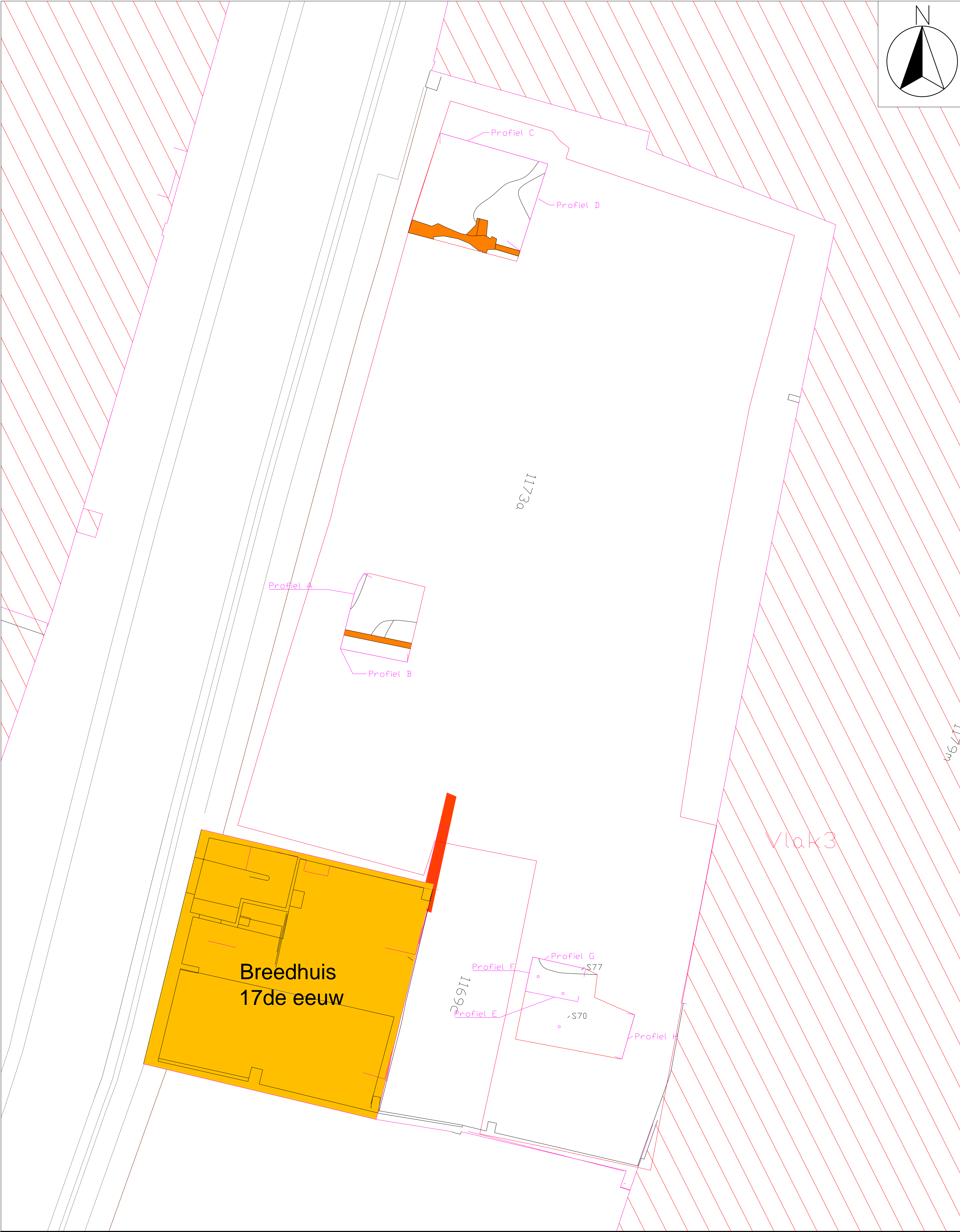

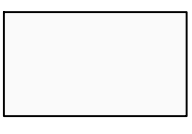

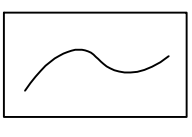

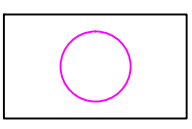
Legende

Laatmiddeleeuwse muren	Natuursteen
Recente muren	Lijnen sporen
Vloerniveaus	Puntvondst (majolicabord)

Legende

Laatmiddeleeuwse muren	Natuursteen
Recente muren	Lijnen sporen
Vloerniveaus	Boorpunten

ARCHEOLOGIE EN
BOUWHISTORIE

Antwerpen Kleine Kauwenberg

Overzichtsplan Vlak 4

Dosnr:2013-007 Vergunningsnr:2013/071

Legende

Laatmiddeleeuwse muren	Natuursteen
Recente muren	Lijnen sporen
Vloerniveaus	Boorpunten